

Ministerie van Infrastructuur
en Waterstaat

Reactienota zienswijzen Natura 2000-ontwerpbeheerplannen

Doggersbank, Klaverbank en Friese Front

Februari 2023

Colofon

Uitgegeven door Rijkswaterstaat

Informatie www.rijkswaterstaat.nl

Telefoon 0800-8002 (ma t/m zo 6.00 - 22.30 uur, gratis)

Auteurs Rijkswaterstaat Zee en Delta Projectteam Natura 2000 Noordzee-EEZ in samenwerking met ingenieursbureau Royal HaskoningDHV

Datum Mei 2023

Versie 10

Status Definitief

Inhoud

1. Inleiding

- 1.1 Waarom Natura 2000-beheerplannen?
- 1.2 Leeswijzer

2. Reactienota en beheerplannen

- 2.1 Ter inzage en zienswijzen
- 2.2 Wat zijn beheerplannen (niet)?
- 2.3 Doelstellingen beheerplannen
- 2.4 Beoordeling activiteiten

3. Kernpunten uit de ingediende zienswijzen

- 3.1 Inleiding
- 3.2 Ambitieniveau beheerplannen
- 3.3 Planning
- 3.4 Opeenvolgende versies van de concept-beheerplannen
- 3.5 Beheerplannen en andere beleidsprocessen
- 3.6 Beheerplannen en het voorzorgsbeginsel
- 3.7 Nadere effectanalyse
- 3.8 Bruinvisbeschermingsplan
- 3.9 Toekomstige activiteiten
- 3.10 Klimaatverandering en andere autonome ontwikkelingen
- 3.11 Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB)
- 3.12 Passende beoordeling van de visserij

4	3.13 Sportvisserij	14
4	3.14 Internationale afstemming	15
4	3.15 (Zee)scheepvaart	15
	3.16 Particularly Sensitive Sea Areas	15
5	3.17 Olie- en gaswinning	16
5	3.18 Onderwatergeluid	16
5	3.19 Gevolgen van zwerfvuil	17
6	3.20 Windenergie op zee	17
7	3.21 Bronnen, onderzoek en monitoring	18
	3.22 Toezicht en handhaving	18
8	3.23 Evaluatie	18
8	3.24 Communicatie	19
9	Bijlage 1: Kennisgeving zienswijzeprocedure	20
9	Bijlage 2: Overzicht van de indieners van zienswijzen	21
9	Bijlage 3: Tabel met alle ingekomen zienswijzen en reacties	22
10	Bijlage 4: Ambtshalve wijzigingen	119
11	Bijlage 5: Planning Natura 2000-beheerplannen EEZ bij aanvang	125
11		
12		
12		
14		

1. Inleiding

Voor u ligt de reactienota bij de Natura 2000-beheerplannen Noordzee-EEZ 2023, opgesteld naar aanleiding van ingediende zienswijzen na de terinzagelegging van de ontwerpbeheerplannen voor de Natura 2000-gebieden Doggersbank, Klaverbank en Friese Front in de Nederlandse exclusieve economische zone (EEZ) van de Noordzee.

Deze nota bevat de reacties op de ingediende zienswijzen en tevens een overkoepelende, uitgebreidere toelichting op belangrijke onderwerpen die meerdere keren terugkwamen in de zienswijzen. Ook wordt het gevolgde en toekomstige proces van planvorming en besluitvorming beschreven.

Rijkswaterstaat bedankt de indieners voor hun inbreng en betrokkenheid. De zienswijzen en de verwerking daarvan hebben bijgedragen aan de kwaliteit van de definitieve Natura 2000-beheerplannen voor de gebieden op de Nederlandse EEZ van de Noordzee.

1.1 Waarom Natura 2000-beheerplannen?

De Noordzee is een waardevol en kwetsbaar ecosysteem. In het Nederlandse deel van de Noordzee kwalificeren enkele habitattypen en diersoorten voor bescherming onder de Europese Habitat- en Vogelrichtlijnen. Als beheerder van de rijkswateren, dus ook van de Noordzee, is Rijkswaterstaat voortouwnemer voor het opstellen en (doen) uitvoeren van de (verplichte) beheerplannen.

In de beheerplannen staat hoe tijdens de planperiode van 6 jaar de gebieden worden beheerd en op welke wijze de verschillende vormen van gebruik kunnen plaatsvinden. Tijdens de looptijd van de beheerplannen worden het gebruik en de ontwikkelingen in de betreffende gebieden gemonitord en onderzocht. Hiervoor wordt een monitorings- en onderzoeksprogramma gestart.

Het behalen van de natuurdoelstellingen staat in de Natura 2000-beheerplannen centraal, waarbij rekening wordt gehouden met de belangen van andere gebruikers en activiteiten, zoals scheepvaart, mijnbouw en transport door kabels en buisleidingen.

1.2 Leeswijzer

In deze reactienota staan de ingediende zienswijzen en de reactie hierop van Rijkswaterstaat als opsteller van de beheerplannen. Deze reacties zijn tot stand gekomen in overleg met Bevoegde Gezagen. Hoofdstuk 2 gaat in op de totstandkoming van de reactienota in relatie tot de plaats en rol van de beheerplannen in de natuurbescherming via het regime van Natura 2000.

Hoofdstuk 3 beschrijft de hoofdlijnen uit de ingebrachte zienswijzen en de reactie hierop, inclusief de wijzigingen die naar aanleiding hiervan zijn aangebracht in de beheerplannen.

Daarnaast worden hier ook de hoofdlijnen van de zogeheten ambtshalve wijzigingen ten opzichte van de ontwerpbeheerplannen beschreven. Dat zijn feitelijke onjuistheden en aanpassingen naar aanleiding van recente (externe) ontwikkelingen.

Verder zijn de volgende bijlagen opgenomen:

- Bijlage 1: Kennisgeving zienswijze-procedure
- Bijlage 2: Overzicht van de indieners van zienswijzen
- Bijlage 3: Ingekomen zienswijzen en reacties
- Bijlage 4: Ambtshalve wijzigingen
- Bijlage 5: Procedure van Natura 2000-beheerplannen

In de tabel in bijlage 3 zijn de zienswijzen per deelzienswijze beantwoord. In de antwoorden wordt regelmatig verwezen naar de teksten zoals opgenomen in hoofdstuk 3. In de tabel is ook vermeld welke zienswijzen tot tekstwijzigingen in de beheerplannen hebben geleid en wat die wijzigingen zijn.

2. Reactienota en beheerplannen

2.1 Ter inzage en zienswijzen

Op de voorbereiding van een Natura 2000-beheerplan is de uniforme openbare voorbereidingsprocedure van afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht van toepassing. Dit betekent dat, voordat een definitief Natura 2000-beheerplan wordt vastgesteld, eerst een Natura 2000-ontwerpbeheerplan ter inzage wordt gelegd.

In het voortraject, tijdens het opstellen van de beheerplannen, zijn verschillende organisaties betrokken geweest. Gedurende dit proces hebben één mondelinge en twee schriftelijke consultatieronden plaatsgevonden met betrokken partijen en zijn twee brede informatie-bijeenkomsten georganiseerd.

Vervolgens hebben de 3 Natura 2000-ontwerpbeheerplannen Friese Front, Klaverbank en Doggersbank vanaf 10 juni 2022 gedurende 6 weken ter inzage gelegen, zowel digitaal als op papier bij het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat te Den Haag. Zowel telefonisch als via www.platformparticipatie.nl konden zienswijzen worden ingediend.

Op de beheerplannen zijn 4 zienswijzen ingediend. 2 zienswijzen zijn ingediend door particulieren en 2 zienswijzen zijn afkomstig van niet-gouvernementele organisaties (NGO's). Een overzicht van de indieners is te vinden in bijlage 2.

Rijkswaterstaat dankt de indieners voor de zorgvuldigheid waarmee de zienswijzen zijn opgesteld en de betrokkenheid die is getoond door de indieners. Rijkswaterstaat heeft elke ontvangen zienswijze en alle deelzienswijzen, opmerkingen en adviezen gelezen en met een team van experts zorgvuldig beantwoord. Dankzij de zienswijzen is een deel van de teksten van de beheerplannen verbeterd en aangescherpt.

Deze reactienota geeft een overzicht van de ontvangen zienswijzen en geeft aan op welke wijze hiermee is omgegaan.

Uit de zienswijzen is ook gebleken dat over sommige procedures en onderwerpen onduidelijkheid bestaat. Daarom volgt hieronder eerst een samenvatting van die onderwerpen die veel terug kwamen.

2.2 Wat zijn beheerplannen (niet)?

Uit de zienswijzen blijkt dat niet volledig duidelijk is wat precies de functie is van beheerplannen in de Natura 2000-systematiek van natuurbescherming. Ter toelichting volgt hieronder een verduidelijking van een aantal stappen die van belang zijn bij de totstandkoming van de beheerplannen. Verder wordt er een aantal punten uitgelicht die de specifieke functie verduidelijken:

a. Identificatie

Natura 2000-gebieden worden geselecteerd met als doel te garanderen dat soorten en habitats, die worden beschermd in het kader van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn, op de lange termijn kunnen overleven. Op grond van die richtlijnen moeten alle EU-lidstaten de “meest geschikte” gebieden selecteren. Hierbij wordt gekeken welke gebieden (van alle gebieden waar de soort of het habitat voorkomt) het meest geschikt zijn én voldoende bijdragen aan het Europese Natura 2000-netwerk voor instandhouding op de lange termijn.

b. Aanwijzing

De minister van Natuur en Stikstof wijst, via een aanwijzingsbesluit, een geïdentificeerd habitatrichtlijngebied of een nieuw vogelrichtlijngebied aan als Natura 2000-gebied onder de Nederlandse Wet natuurbescherming (Wnb). In het aanwijzingsbesluit staan de instandhoudingsdoelstellingen voor de habitattypen en (vogel)soorten waarvoor het gebied is aangewezen en de begrenzingen van het gebied.

c. Beheerplan

Wanneer een gebied formeel is aangewezen, dient er een beheerplan te worden opgesteld (artikel 2.3 Wnb). Dit doet het bevoegd gezag (op de Noordzee heeft Rijkswaterstaat daarbij het voortouw) in samenwerking met alle betrokken partijen in en om het Natura 2000-gebied. De doelstellingen uit het aanwijzingsbesluit worden in ruimte, tijd en omvang uitgewerkt. Ook de effecten van menselijke activiteiten worden in kaart gebracht. Vervolgens worden in het beheerplan de maatregelen beschreven die nodig en mogelijk zijn om de beoogde instandhoudingsdoelstellingen te behalen en soorten en leefgebieden te behouden.

d. Geldigheidstermijn

Voor aanwijzing van een Natura 2000-gebied en voor het vaststellen van een beheerplan voor dat gebied gelden inspraakprocedures. Beheerplannen zijn 6 jaar geldig, kunnen met 6 jaar worden verlengd en worden geëvalueerd in voorbereiding op een volgend beheerplan.

e. Visserij

Het implementeren van maatregelen voor visserij in de EEZ is een exclusieve bevoegdheid van de Europese Commissie. Deze maatregelen worden via een separaat traject ontworpen en ingevoerd. In een beheerplan kan en mag daarover niets worden geregeld en kan uitsluitend verwezen worden naar afspraken die via het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) zijn gemaakt.

f. (Zee)scheepvaart

Evenmin kunnen in een beheerplan maatregelen voor de internationale scheepvaart worden afgedwongen. Regulering daarvan vindt plaats door middel van afspraken en verdragen binnen het verband van de International Maritime Organization (IMO).

g. Stikstof

Mogelijke effecten van de depositie van stikstof op daarvoor gevoelige natuurwaarden, waarvan op grond van de Wet natuurbescherming (Wnb) instandhoudingsdoelstellingen gelden, moeten worden beoordeeld op grond van die wet. De kritische depositiewaarden in de drie Natura 2000-gebieden op de Nederlandse EEZ worden niet overschreden. Daardoor vallen de habitattypen en de leefgebieden van de aangewezen soorten in de gevoeligheidsklasse 'minder tot niet gevoelig' en is stikstof niet relevant voor deze beheerplannen.

h. Beleid

Beheerplannen zijn geen beleidsplannen; beheerplannen zijn de uitwerking van bestaand beleid, waarbij kaders worden gesteld aan activiteiten die effect hebben op de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied.

2.3 Doelstellingen beheerplannen

Uit de reacties blijkt er soms onduidelijkheid te zijn over de algemene doelstellingen van Natura 2000-beheerplannen. De wettelijke basis voor de Natura 2000-beheerplannen zijn de Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen voor de bescherming van gebieden en soorten. Deze richtlijnen zijn in Nederland verankerd in de Wet natuurbescherming (Wnb). De Wnb kent voor alle Natura 2000-gebieden een vergunningstelsel en vereist dat voor ieder Natura 2000-gebied een beheerplan wordt opgesteld (artikel 2.3 Wnb).

Natura 2000-beheerplannen richten zich specifiek op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen en gaan uit van de situatie op het moment van aanwijzing, in dit geval 16 juni 2016. De beheerplannen beschrijven de maatregelen die genomen worden om de doelstellingen te behalen en soorten en leefgebieden bestendig te behouden. Hierbij wordt ingegaan op de effecten van huidige activiteiten in, en aangrenzend aan, het gebied op het (kunnen) behalen van de instandhoudingsdoelstellingen. De beheerplannen vormen hiermee het kader voor de activiteiten en het beheer in de Natura 2000-gebieden. Ze scheppen duidelijkheid voor gebruikers over welke activiteiten naast de natuurfuncties zijn toegestaan en onder welke voorwaarden.

De informatie uit deze Natura 2000-beheerplannen en de bijbehorende achtergronddocumenten kan gebruikt worden bij het opstellen van een passende beoordeling of voortoets ten behoeve van toestemmingverlening aan plannen en projecten in het kader van de Wnb (zoals bijvoorbeeld aanleg van windparken, olie- en gasinstallaties of kabels en leidingen). In voorkomende gevallen kan worden getoetst aan de instandhoudingsdoelstellingen of instandhoudingsmaatregelen, maar ook aan andere informatie in het beheerplan. Hetzelfde geldt voor de plannen in de zin van de waterregelgeving en mijnbouwwetgeving. De Natura 2000-beheerplannen kunnen daarnaast gevolgen hebben voor het al dan niet verlenen van Waterwetvergunningen en het vaststellen van eigen projectplannen van Rijkswaterstaat in de rol van gebiedsbeheerder.

24 Beoordeling activiteiten

Uit de zienswijzen blijkt ook dat niet altijd duidelijk is wat de methodiek is die voor de beoordeling en indeling van de activiteiten wordt gebruikt. Een beheerplan geeft kaders voor activiteiten in het Natura 2000-gebied op basis van de effecten op de Natura 2000-doelstellingen voor dat gebied. Daarnaast kan het beheerplan op grond van een effecttoets activiteiten vrijstellen van Wnb-vergunningplicht. Aan die vrijstelling kunnen voorwaarden verbonden worden om te waarborgen dat de activiteit geen significant negatieve effecten heeft op het behalen van de Natura 2000-doelstellingen van het gebied. Het bevoegd gezag voor vergunningverlening moet instemmen met de vrijstelling. Activiteiten die geen invloed hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen, worden niet opgenomen in het beheerplan.

Om te bepalen wat op een activiteit van toepassing is, zijn activiteiten ingedeeld in 4 categorieën:

1. vrijgestelde vergunningplichtige activiteiten, zonder specifieke voorwaarden;
2. vrijgestelde vergunningplichtige activiteiten, mét specifieke voorwaarden;
3. vergunningplichtige activiteiten die (afzonderlijk) vergunningplichtig blijven;
4. niet-vergunningplichtige activiteiten, wel mitigatie vereist.

Bij activiteiten waarvan bij toetsing aan de Wnb blijkt dat ze met zekerheid geen negatieve effecten hebben op de instandhoudingsdoelstellingen kan het bevoegd gezag ervoor kiezen om deze via een beheerplan zonder specifieke mitigerende voorwaarden vrij te stellen van Wnb-vergunningplicht (categorie 1). Dit kan alleen wanneer deze activiteit min of meer uniform (en dus voorspelbaar) is in aard, omvang, ruimte en tijd.

Wanneer er wel sprake kan zijn van negatieve effecten op de natuurwaarden, maar deze voorspelbaar zijn en via het verplicht stellen van specifieke voorwaarden te mitigeren, komen activiteiten in aanmerking voor vrijstelling van Wnb-vergunningplicht. Vrijstelling kan alleen verleend worden als uit de nadere effectenanalyse (NEA), hier gelijk te stellen met een passende beoordeling, blijkt dat met het opleggen van bepaalde voorwaarden of beperkingen de activiteit geen significant negatieve gevolgen voor de instandhoudingsdoelstellingen kan hebben (categorie 2).

Redenen om activiteiten niet door vrijstelling onder voorwaarden, maar door middel van een Wnb-vergunning te (blijven) reguleren (categorie 3) zijn:

- omvang, locatie en aard van de activiteit zijn niet goed te overzien gedurende de beheerplanperiode;
- er kunnen grote wijzigingen optreden wat betreft bijvoorbeeld omvang, locatie, tijdsduur en tijdstip;
- de activiteit is momenteel in discussie (bezwaren, beroepen).

Van niet-vergunningplichtige activiteiten kunnen significante effecten niet altijd op voorhand worden uitgesloten. In dat geval dienen de bevoegde overheden maatregelen te treffen om significante effecten te voorkomen (categorie 4). Een beheerplan geeft voor dit soort situaties weer wat dan de mitigatie zou moeten zijn (gedragscode, aanvullende maatregelen). Als uit monitoring en toezicht blijkt dat deze mitigatie onvoldoende effectief is, dan kan het bevoegd gezag (in dit geval het ministerie van LNV) gebruik maken van haar aanschrijvingsbevoegdheid. In artikel 2.4 van de Wet natuurbescherming is deze aanschrijvingsbevoegdheid geregeld. Daarmee kan het Rijk beperkingen en verplichtingen opleggen met betrekking tot de uitoefening van bestaande en toekomstige handelingen binnen en buiten een Natura 2000-gebied als dat nodig is in het licht van de instandhoudingsdoelstellingen van dat gebied.

Voor alle activiteiten binnen en buiten Natura 2000-gebieden geldt overigens de **zorgplicht** in het kader van de Wnb, ongeacht de categorie waarin de activiteit is ingedeeld. De zorgplicht geldt dus zowel voor activiteiten die geen vergunningplicht hebben, als voor activiteiten die dit wel hebben. De zorgplicht houdt in dat werkzaamheden die nadelig kunnen zijn voor planten en dieren, ook als deze niet beschermd zijn, redelijkerwijs niet worden uitgevoerd of maatregelen worden genomen om onnodige schade te voorkomen.

3. Kernpunten uit de ingediende zienswijzen

3.1 Inleiding

De 4 ingediende zienswijzen gaan over uiteenlopende onderwerpen, juridische en ecologische kwesties en belangen. Dit komt mede door de complexiteit van de vele activiteiten op de drukke Noordzee. Dit in relatie tot de ecologische draagkracht of de onderlinge effecten van de verschillende gebruiksvormen.

Indieners benadrukken dat ontwikkelingen op zee binnen de beschikbare ecologische ruimte dienen te blijven. Zij hebben zorgen over het feit dat dit vooralsnog onzeker is voor zowel de aangewezen habitattypen (H1110C en H1170) als de aangewezen soorten (bruinvis, grijze en gewone zeehond en zeekoet).

Indieners dringen aan op het belang van het bepalen van cumulatieve effecten van verschillende soorten activiteiten op het ecologisch functioneren en daarmee ook op de beschermde habitattypen en de leefgebieden van de beschermde soorten. Ook worden kennisleemtes gesignaleerd ten aanzien van ecologische effecten, met name over onzekerheden op het ecosysteemniveau.

Als het gaat om effecten van ander gebruik op de natuurdoelstellingen zijn spanningen gesignaleerd tussen mijnbouw, toekomstige windparken, visserij en nieuwe scheepvaartroutes.

Indieners laten weten dat ze intensiever betrokken hadden willen worden in de fase voorafgaand aan de besluitvorming en sommige indieners willen graag bij de verschillende vervolgetrajecten betrokken worden.

Uit de zienswijzen blijkt dat er veel (ecologisch) onderzoek is verricht, waarvan indieners resultaten willen toevoegen of waar ze meer van willen weten. Uit de zienswijzen blijkt ook dat indieners de internationale samenwerking tussen Noordzeelanden steeds belangrijker vinden.

Een deel van de zienswijzen gaat over afwegingen die aan de orde komen in vervolgetrajecten. Een aantal overwegingen en aanbevelingen valt buiten de reikwijdte van de beheerplannen (en zelfs van het werkingsgebied van de Vogel- en Habitatrichtlijnen), bijvoorbeeld suggesties op het gebied van de functie van de gebieden als klimaatbuffer, de werkgelegenheid of de wereldwijde biodiversiteitscrisis.

In de volgende paragrafen vindt u de gebundelde reacties op een aantal onderwerpen die in diverse zienswijzen terugkomen. In de tabel met ingekomen zienswijzen en reacties (bijlage 3) wordt regelmatig naar deze paragrafen verwezen.

3.2 Ambitieniveau beheerplannen

Een aantal commentaren in de zienswijzen gaan over het lage ambitieniveau en de beperkte doelstellingen die zijn opgenomen in de beheerplannen. Indieners zien graag (daad)krachtigere maatregelen op een breder palet aan onderwerpen.

Zoals in hoofdstuk 2 van deze nota is beschreven, gaan de beheerplannen uitsluitend uit van de instandhoudingsdoelstellingen voor de omvang en de kwaliteit van habitats en (leefgebieden van) soorten, zoals die in de aanwijzingsbesluiten zijn geformuleerd. Doordat de Vogelrichtlijn gericht is op kwalificerende soorten en de Habitatrichtlijn op habitats (en enkele daarin aanwezige soorten), is het ecosysteem als geheel, met de onderlinge samenhang van organismen en processen, niet in de eerste plaats het thema van de beheerplannen.

De Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM) is wél een richtlijn die gaat over het functioneren van het gehele ecosysteem. De 3 richtlijnen staan duidelijk met elkaar in verband, doordat ze alle drie betrekking hebben op aspecten van het behoud van de biodiversiteit in het mariene milieu. De genoemde reikwijdte is één van de belangrijkste verschillen en mogelijke maatregelen verschillen daarmee ook.

Wat die (beperking van) mogelijke maatregelen betreft: zoals onder andere in paragraaf 3.11 is aangegeven, zijn visserijmaatregelen in de exclusieve economische zone (EEZ) de bevoegdheid van de Europese Commissie en worden deze via het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) geregeld. Ook voor (zee)scheepvaart zijn in de beheerplannen geen maatregelen af te dwingen, regulering vindt plaats via de International Maritime Organization (IMO). Wel zijn er in de beheerplannen richtlijnen voor alle scheepvaart opgenomen. Deze zijn niet afdwingbaar, maar hun effect zal wel worden gemonitord.

De maatregelen die zijn opgenomen in de beheerplannen richten zich dan ook vooral op andere vormen van gebruik, waarvan overigens de negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstellingen als geringer zijn beoordeeld dan die van visserij. Naast een beperkt aantal afdwingbare

maatregelen zijn in de beheerplannen (en in de uitvoeringsdocumenten) richtlijnen en adviezen opgenomen. Communicatie (met als doel bewustwording en gedragsverandering van gebruikers) is daarnaast een belangrijk instrument. Bovendien zijn in diverse andere beleidsprocessen (zie paragraaf 3.5) afspraken gemaakt die de reikwijdte van de beheerplannen overstijgen.

3.3 Planning

Indieners wijzen terecht op de opgelopen vertraging in het beheerplanproces. De 3 Natura 2000-gebieden in de Nederlandse EEZ zijn in 2016 aangewezen. De formele termijn van 3 jaar, die voor het opstellen van een Natura 2000-beheerplan vanaf het moment van aanwijzing staat, is inderdaad niet gehaald.

Hoewel die officiële termijn inderdaad 3 jaar bedraagt, is het tot nu toe in geen enkele van de ruim 160 Nederlandse Natura 2000-gebieden mogelijk gebleken om daarbinnen tot een gedragen beheerplan te komen. Dit komt ons inziens, omdat die termijn van 3 jaar ervan uitgaat dat de benodigde aanbestedingsprocedures, parallelle stakeholderprocessen en afstemmings- en (politieke) besluitvormingsprocedures alle optimaal verlopen.

Bijlage 5 geeft de oorspronkelijke planning van het voorziene beheerplanproces weer. Deze planning is niet gehaald vanwege een aantal factoren; naast COVID, dat zelf voor enkele maanden vertraging zorgde, moest er een andere (online) modus voor afstemming met stakeholders en beleid worden ontwikkeld. Verder is er extra tijd ingeruimd voor een tweede schriftelijke commentaarronde met de stakeholders, omdat door de eerste ronde de opzet en insteek van veel teksten sterk waren aangepast. Verder heeft, vanwege lopende nationale onderhandelingen (onder meer Noordzeeakkoord) en internationale aspecten van de plannen (visserij en scheepvaart), de afstemming een half jaar langer geduurd dan van te voren was ingeschat.

Al met al heeft het bovenstaande geleid tot een proces dat ongeveer een jaar langer heeft geduurd.

3.4 Opeenvolgende versies van de concept-beheerplannen

Sommige indieners uiten hun bevreemding over het feit dat teksten tijdens het proces gewijzigd werden.

Sommige tekstdelen zijn in de loop van het beheerplanproces inderdaad veranderd. Een belangrijke oorzaak is het verwerken van alle (soms tegenstrijdige) inbreng van de verschillende stakeholders.

De uiteindelijke teksten van de ontwerpbeheerplannen zijn tot stand gekomen na zorgvuldige afweging van die inbreng door Rijkswaterstaat in overleg met bevoegde ministeries. Hierbij wegen de relevanties van de verschillende gebruiksfuncties mee, waarvoor Rijkswaterstaat als beheerder ook verantwoordelijk is.

Wij hebben een zorgvuldig en voor alle betrokkenen transparant proces doorlopen. Van de eerste (nog gecombineerde) conceptversie van de beheerplannen, met 2 schriftelijke commentaarrondes van de stakeholders, om tot de ter inzage gelegde ontwerpversies van de 3 beheerplannen te komen waarop zienswijzen konden worden ingediend.

3.5 Beheerplannen en andere beleidsprocessen

In de zienswijzen wordt een aantal keren gewezen op beleid en (het gebrek aan) de onderlinge afstemming daarvan, ook in relatie tot de beheerplannen.

Zowel nationaal als internationaal is er beleid ontwikkeld en zijn afspraken in akkoorden en verdragen vastgelegd over hoe we met de beschikbare ruimte op de Noordzee omgaan. Er wordt naar Natura 2000 verwezen in het Programma Noordzee en het Noordzeeakkoord en er zijn relaties met de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM) en OSPAR¹. De beheerplannen zelf zijn de vertaling van het beleid naar het beheer van de gebieden. Hieronder volgt een korte toelichting op de akkoorden en verdragen die op deze gebieden van toepassing zijn.

¹ Verdrag inzake de bescherming van het mariene milieu in het noordoostelijk deel van de Atlantische Oceaan.

Voor de Noordzee stelt het Programma Noordzee 2022-2027 de kaders voor ruimtelijk gebruik vast. Het programma combineert onder andere de extra opgave voor windenergie op de Noordzee met natuurontwikkeling (vergroten biodiversiteit), duurzame visserij en ruimte voor de scheepvaart.

Onder de KRM worden maatregelen genomen om de milieutoestand van de Noordzee te verbeteren. In het Programma Noordzee is het afwegingskader activiteiten op de Noordzee opgenomen, dat van toepassing is op alle vergunningplichtige activiteiten en projectbesluiten op de Noordzee. Het afwegingskader van de Wet natuurbescherming is hierin geïntegreerd. Met het doorlopen van het afwegingskader activiteiten op de Noordzee, in het besluitvormingsproces voor vergunningen en projectbesluiten, wordt mede getoetst of de activiteit voldoet aan de KRM. Hierbij spelen het voorzorgsbeginsel en het hanteren van een ecosysteembenadering een belangrijke rol.

In de periode 2019-2021 hebben natuurorganisaties, visserij, energiesector, brancheorganisatie zeehavens en rijksoverheid in het Noordzeeoverleg afspraken gemaakt over de toekomst van de Noordzee. Op basis hiervan is “Het Akkoord voor de Noordzee” (of Noordzeeakkoord) opgesteld dat gezamenlijke voorstellen bevat voor keuzes en afspraken voor beleid die de opgaven voor visserij, natuur en windenergie concreet maken en met elkaar in balans brengen. Wat betreft natuur zijn dit instandhoudingsmaatregelen voor gebieden via de Habitatrictlijn (HR), Vogelrichtlijn (VR) en Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM), en de instandhoudingsmaatregelen voor visserij middels het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB). De afspraken uit het Noordzeeakkoord zijn geland in het Programma Noordzee (waar KRM Programma van Maatregelen ook onderdeel van is). Pas met opname in PNZ zijn de NZA afspraken daadwerkelijk beleid geworden.

De beheerplannen bevatten een overzicht van beleidsmaatregelen die relevant zijn voor de Natura 2000-gebieden op de Noordzee. Naast gebiedsbescherming is meer generieke soortbescherming van belang voor langlevende en kwetsbare soorten, zoals zeevogels en bepaalde haaien- en roggensoorten. Het Bruinvisbeschermingsplan en een aantal maatregelen in de KRM zijn daarop gericht. Ook de afspraken in het Noordzeeakkoord intensiveren de meer generieke soortbescherming als onderdeel van de ‘extra mijlen die we te gaan hebben op weg naar een gezonde Noordzee’. Voor natuurgebieden zijn afspraken gemaakt over het percentage gebied dat gevrijwaard wordt voor bodem beroerende visserij (oplopend naar 15% in 2030). Voor

het terugdringen van zwerfvuil op zee worden aanvullende maatregelen genomen rondom de grootste bronnen van vervuiling op land en zee.

Omdat veel knelpunten met betrekking tot natuurbescherming lidstaat-overstijgend zijn, verplicht de KRM de EU-lidstaten tot een regionale aanpak, met een nadrukkelijke coördinerende rol voor de bestaande regionale zeeconventies, zoals OSPAR. Maar er zijn ook andere internationale verbanden (ICES, ILO) waarbinnen samengewerkt wordt aan een goede milieutoestand.

3.6 Beheerplannen en het voorzorgsbeginsel

Meermaals hebben indieners in hun zienswijzen er op aangedrongen het voorzorgsbeginsel toe te passen. In deze paragraaf wordt het voorzorgsbeginsel en de manier waarop het is toegepast toegelicht.

De meest bekende definitie van het voorzorgsbeginsel komt uit de Verklaring van Rio de Janeiro van de UN Conference on Environment and Development (UNCED) uit 1992:

“In order to protect the environment, the precautionary approach shall be widely applied by States according to their capabilities. Where there are threats of serious or irreversible damage, lack of full scientific certainty shall not be used as a reason for postponing cost-effective measures to prevent environmental degradation.”

Inmiddels zijn er in het internationale (milieu)recht zo’n 20 definities van het voorzorgsbeginsel in omloop. De elementen die consequent terugkeren zijn dat:

1. er sprake is van dreigende (milieu)schade;
2. er onzekerheid bestaat over het optreden van die schade en de omvang daarvan;
3. ondanks die onzekerheid actie moet worden ondernomen;
4. effectiviteit en proportionaliteit van de actie daarbij uitgangspunten zijn.

In de beheerplannen is de volgende gangbare definitie gehanteerd:

*“Vorzorgsbeginsel is de plicht tot het ondernemen van proportionele en effectieve actie tegen ernstige of onomkeerbare (milieu)schade, indien op basis van de best beschikbare wetenschap deze schade vermoed wordt, maar niet onomstotelijk bewezen is dat die schade zal optreden”.*²

² Tijdschrift voor Omgevingsrecht, Aflevering 3, 2017

Het is dus niet de intentie van het voorzorgsbeginsel om iedere activiteit, waarvan vermoed wordt dat het ook maar enig negatief effect zou kunnen hebben, op voorhand te verbieden. Alleen wanneer uit wetenschappelijke studies aanwijzingen zijn dat een activiteit significante effecten³ kan hebben in het licht van de instandhoudingsdoelstellingen dan treedt het voorzorgsbeginsel in werking en kunnen maatregelen worden genomen. Echter bij het treffen van maatregelen moet wel rekening gehouden worden met vereisten op economisch, sociaal en cultureel gebied en met regionale en lokale bijzonderheden, maar dat laatste is secundair.

Een voorbeeld van invulling van het voorzorgsbeginsel bij de opgestelde maatregelen in de beheerplannen is dat er voor een negatief effect van (de zeer zelden plaatsvindende) militaire schietoefeningen op de instandhoudingsdoelstellingen voor de zeekoet geen bewijs is, maar in het beheerplan wel afgesproken is dat Defensie tijdens de ruiperiode van de zeekoet (juli-oktober) in het Friese Front geen schietoefeningen houdt.

Een ander voorbeeld: in het gebied Friese Front is de beperking van staandwantsvisserij weliswaar niet via het beheerplan opgelegd, maar via het Europese GVB, omdat er aanwijzingen zijn dat zeekoeten in staandwantsnetten terecht kunnen komen, ondanks het feit dat er hierover geen statistieken⁴ bestaan.

3.7 Nadere effectanalyse

Indieners hebben zorgen geuit over de kwaliteit van de Nadere effectanalyse (NEA), of menen dat de cumulatietoets niet correct is uitgevoerd, met bijvoorbeeld als gevolg dat resteffecten niet effectief worden gemitigeerd voor wél toegestane visserij, kabels en de externe werking van Britse windparken.

In de ten behoeve van deze beheerplannen uitgevoerde NEA's is een cumulatietoets uitgevoerd van alle op dat moment bekende actuele en relevante activiteiten, plannen en projecten. Dit is op exact dezelfde wijze uitgevoerd als bij alle overige Natura 2000-beheerplannen die

³ European Commission, Directorate-General for Environment, Managing Natura 2000 sites : the provisions of Article 6 of the 'Habitats' Directive 92/43/EEC, Publications Office, 2019, <https://data.europa.eu/doi/10.2779/02245>

⁴ Voornemen is om kennisleemtes via intensievere zeevogelmonitoring te dichten, o.a. via het KRM-monitoringsprogramma en het Programma Monitoring Onderzoek Natuurversterking en Soortenbescherming (MONS).

Rijkswaterstaat eerder heeft opgesteld. De cumulatietoets is uitgegaan van het niet bestaan van significant negatieve effecten van reeds vergunde gebruiksvormen en heeft van die gebruiksvormen alleen de (niet-significante) resteffecten meegenomen. Dit is in Nederland tot nu toe de gebruikelijke wijze van het uitvoeren van een cumulatietoets.

3.8 Bruinvisbeschermingsplan

Indieners zijn van mening dat het Bruinvisbeschermingsplan niet toereikend is en dat er meer specifieke gebiedsmaatregelen moeten worden genomen.

In het Bruinvisbeschermingsplan staan alle ontwikkelingen op het gebied van wet- en regelgeving, populatieaantallen en -ecologie, strandingenonderzoek en de grootste drukfactoren (bijvangst en onderwatergeluid). Er staat een uitgebreid actieplan met meer dan honderd acties op al deze onderwerpen, dat momenteel (op tweejaarlijkse basis) wordt geëvalueerd, zoals vastgelegd in het Programma Noordzee 2022-2027.

Gebiedsmaatregelen worden geregeld in de Natura 2000-beheerplannen, waarbij activiteiten, die mogelijk schade kunnen toebrengen aan de gunstige staat van instandhouding van de bruinvis, zijn getoetst. Maatregelen die in de beheerplannen opgenomen zijn, richten zich voornamelijk op geluid. Er wordt ook aangegeven dat generieke soortbescherming meer geëigend is voor de bruinvis. Mochten komende jaren wetenschappelijke studies uitwijzen dat de Natura 2000-gebieden een specifieke meerwaarde hebben voor de aangewezen soorten, dan zal dit in een volgend beheerplan opgenomen worden.

3.9 Toekomstige activiteiten

Indieners zijn van mening dat er in de beheerplannen te weinig aandacht is voor toekomstige ontwikkelingen op het gebied van, met name, natuurherstel en windenergie.

Natura 2000-beheerplannen gaan in principe over huidige activiteiten, de effecten van die activiteiten op de instandhoudingsdoelstellingen en maatregelen om de instandhoudingsdoelstellingen te realiseren.

In de beheerplannen is een paragraaf over toekomstige ontwikkelingen opgenomen, omdat er mogelijke effecten zijn van toekomstige activiteiten op de instandhoudingsdoelstellingen en er in de volgende generatie beheerplannen mogelijk wel maatregelen worden opgenomen. In betreffende paragraaf worden de verwachte ontwikkelingen van de huidige en nieuwe activiteiten kort omschreven.

Belangrijker reden om toekomstige activiteiten niet volwaardig in de beheerplannen mee te kunnen nemen is dat van die toekomstige activiteiten plaats, aard, omvang, duur veelal (nog) te onbekend en/of onzeker zijn om daarvoor maatregelen te kunnen opnemen in de beheerplannen.

Inmiddels is natuurherstel vigerend beleid, waarvoor door bevoegde gezagen kaders kunnen worden opgesteld. Er kan mogelijk ruimte gecreëerd worden voor natuurherstelmaatregelen, zolang die in dienst staan van de instandhoudingsdoelstellingen.

Over natuurherstel is tevens opgenomen dat wanneer actief natuurherstel in het kader van de instandhoudingsdoelstellingen als beheermaatregel wordt uitgevoerd, er eerst een melding kan worden gedaan bij het bevoegd gezag (ministerie van LNV en Rijkswaterstaat). Deze beoordeelt de melding en verleent goedkeuring of wijst de aanvraag af.

In het Programma Noordzee is opgenomen dat bij de aanwijzing van nieuwe windenergiegebieden de ecologie vroegtijdig en zwaarwegend wordt meegenomen, waarbij zowel Natura 2000- als ook KRM-gebieden worden ontzien. In beginsel worden geen windparken gebouwd in gebieden die zijn of worden aangewezen op basis van de Vogel- en Habitatrichtlijnen en de KRM. Wanneer er redenen zijn om van deze regel af te wijken, dient vooraf in het Noordzeeoverleg op consensus gericht overleg plaats te vinden. Daarnaast worden de effecten op de biogeografische populaties bekeken, zowel losstaand als in cumulatie.

3.10 Klimaatverandering en andere autonome ontwikkelingen

Indieners zijn van mening dat er in de beheerplannen geen aandacht is voor klimaatverandering.

Het thema klimaatverandering kwam inderdaad niet genoeg voor in de beheerplannen. Natuurlijk zijn we ons bewust van het feit dat de ecosystemen in (en buiten) de Natura 2000-gebieden beïnvloed zullen worden door de verandering van het klimaat.

Actief onderzoek hiernaar vindt plaats binnen de scope van programma's en kaders binnen de ministeries van IenW en LNV (waaronder het MONS-onderzoeksprogramma, de KRM en OSPAR).

Daarbij delen wij uw zorg over de effecten van klimaatverandering en andere autonome effecten (bijvoorbeeld vogelgriep). Hierover wordt een korte tekst in de beheerplannen opgenomen. Tevens zal er gedurende de looptijd van de beheerplannen onderzocht worden of het vrijkomen van CO₂ uit zeebodems effect heeft op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen.

3.11 Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB)

In de zienswijzen wordt er verschillende keren verwezen naar (visserij)instandhoudingsmaatregelen. Uit de zienswijzen blijkt dat er onduidelijkheid bestaat over de verschillende trajecten van deze (concept) instandhoudingsmaatregelen en de relatie met de instandhoudingsmaatregelen die in de Natura 2000-ontwerpbeheerplannen die ter inzage hebben gelegen. Daarom wordt hier kort stil gestaan bij de verschillende processen en het raakvlak met de beheerplannen.

Het Noordzeeakkoord vormt samen met de internationale beleidsontwikkelingen en de Nationale Omgevingsvisie de basis voor de beleidsbeslissingen die in Programma Noordzee 2022-2027 zijn uitgewerkt. Conform het akkoord stelt het kabinet het beleidsdoel om een deel van de oppervlakte (oplopend naar 15% in 2030) van de Nederlandse Noordzee te vrijwaren van bodemberoerende visserij.

Dit doel zal o.a. worden gerealiseerd met beperkende maatregelen voor de bodemberoerende visserij in al aangewezen en nog aan te wijzen Natura 2000- en KRM-gebieden. Binnen de 15% van bodemberoerende visserij gevrijwaarde gebieden zal een areaal van 2,8% van de Nederlandse Noordzee helemaal gesloten zijn voor alle vormen van visserij.

De Wet Natuurbescherming (Wnb) waaronder de Natura 2000 beheerplannen vallen is echter niet van toepassing op handelingen die onderwerp zijn van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) voor zover deze plaatsvinden in de exclusieve economische zone (artikel 1.2 lid 2 Wet natuurbescherming). De Europese Commissie (EC) heeft de exclusieve bevoegdheid om maatregelen op visserijbeleid te nemen. Instandhoudingsmaatregelen die leiden tot beperking van de visserij en met effect op andere EU-lidstaten dienen daarom vastgesteld te worden via de procedure uit artikel 11 van de Verordening EU No 1380/2013 (GVB). Dit wordt niet geregeld via de Natura 2000-beheerplannen.

Een lidstaat kan via de artikel 11-procedure een voorstel indienen tot het nemen van visserijmaatregelen. Hierover dient overeenstemming te zijn tussen de lidstaten die een rechtstreeks belang bij het beheer van de visserij hebben. De afgestemde maatregelen worden opgenomen in een gemeenschappelijke aanbeveling (wordt ook aan gerefereerd als Joint Recommendation) aan de EC. Uiteindelijk is het aan de EC om de maatregelen in een gemeenschappelijke aanbeveling om te zetten in een Gedelegeerde Verordening voor EU-regelgeving.

Er lopen momenteel 3 artikel 11-procedures:

1. Gemeenschappelijke Aanbeveling 2019: Klaverbank (Habitatrichtlijn), Friese Front (Vogelrichtlijn) en Centrale Oestergronden en Friese Front (KRM);
2. Gemeenschappelijke Aanbeveling 2019: Doggersbank (Habitatrichtlijn);
3. Gemeenschappelijke Aanbeveling 2022 (Noordzeeakkoord-afspraken): Zuidelijke Doggersbank, Centrale Oestergronden, Klaverbank, Friese Front, Borkumse Stenen, Bruine Bank.

In de Natura 2000-ontwerpbeheerplannen die ter inzage hebben gelegen zijn de eerste 2 bovengenoemde procedures, voor zover het gaat om Natura 2000-gebieden, opgenomen. Aanbevelingen wat betreft de derde procedure zijn nog in concept. Onderhandelingen met relevante lidstaten daarover beginnen in 2023. Een andere belangrijke aanvulling is dat de artikel 11-procedures zowel beschermde gebieden betreffen in het kader van de Habitat- en Vogelrichtlijnen (Natura 2000) als in het kader van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM).

Ad 1. Gemeenschappelijke Aanbeveling (GA) 2019 Klaverbank, Friese Front (Natura 2000), Centrale Oestergronden en Friese Front (KRM);

Nederland heeft in juli 2021 een GA ingediend bij de EC voor instandhoudingsmaatregelen op de Klaverbank (habitatrichtlijngebied), Centrale Oestergronden (KRM-gebied) en het Friese Front (vogelrichtlijngebied en KRM-gebied). De EC heeft daarop de Gedelegeerde Verordening, waarin beperkingen voor visserij zijn opgenomen, op 8 december 2022 naar het Europees Parlement gestuurd, waarna deze verordening op 9 december is aangenomen.

Na de bezwaartermijn voor het Europees Parlement en Europese Raad van 2 maanden zijn de maatregelen op 9 februari gepubliceerd en zijn ze per 8 maart 2023 van kracht.

Op hoofdlijnen bevatten de huidige voorstellen de volgende (visserij) instandhoudingsmaatregelen:

- sluiting van bepaalde delen (managementzones) van de Klaverbank en het Friese Front (KRM-gebied) en van de Centrale Oestergronden in hun geheel voor bodemberoerende visserij;
- beperking van staandwantvisserij jaarlijks van 1 juni tot 30 november op het Friese Front (vogelrichtlijngebied).

Ad 2. Gemeenschappelijke Aanbeveling (GA) 2019 Doggersbank;

Voor de GA van de Doggersbank geldt dat deze in eerste instantie - naast door Nederland - is geïnitieerd door het Verenigd Koninkrijk en Duitsland. Deze 3 landen hebben de delen van de Doggersbank die binnen de genoemde landsgrenzen liggen aangewezen als natuurgebied. In verband met Brexit is in 2021 de verdere ontwikkeling van de GA Doggersbank op verzoek van de EC stilgelegd. Momenteel wordt er door de EC gewerkt aan procesafspraken met het Verenigd Koninkrijk over onder andere het nemen van instandhoudingsmaatregelen voor de Doggersbank. Naar verwachting zullen de onderhandelingen over de GA Doggersbank in het tweede kwartaal van 2023 hervat worden.

Ad 3. Gemeenschappelijke Aanbeveling 2022 (NZA-afspraken);

In het Noordzeeakkoord (NZA) zijn afspraken gemaakt over beschermde gebieden en instandhoudingsmaatregelen die leiden tot beperkingen van de visserij (afpraak 4.40). Deze afspraken worden uitgevoerd via een artikel 11-procedure. Het gaat enerzijds om aanscherping of uitbreiding van de maatregelen uit de bovenstaande artikel 11-procedures en anderzijds gaat het om nieuwe gebieden en maatregelen daarin. De eerste conceptversies van de voorgestelde instandhoudingsmaatregelen en de onderbouwing ervan zijn met stakeholders gedeeld en besproken op 2 november 2021. Deze Nederlandse voorstellen zijn vervolgens op 6 juli 2022 gedeeld met EU-lidstaten die een rechtstreeks belang bij het beheer van de visserij hebben.

De artikel 11-procedure start formeel pas nadat alle betrokken lidstaten hebben aangegeven 'voldoende informatie' te hebben ontvangen om over de instandhoudingsmaatregelen in onderhandeling te gaan. Verschillende lidstaten hebben aangegeven aanvullende data te willen zien ter onderbouwing van de maatregelen. Hiervoor is een aanvullende uitvraag voor visserijdata uitgezet bij de lidstaten. Naar verwachting zullen de daadwerkelijke onderhandelingen in het tweede kwartaal van 2023 starten.

3.12 Passende beoordeling van de visserij

In de zienswijzen wordt meerdere malen verzocht om een passende beoordeling in het kader van de Wet Natuurbescherming (Wnb) uit te voeren voor visserij in de gebieden Klaverbank, Doggersbank en Friese Front. De Wnb is niet van toepassing op handelingen die onderwerp zijn van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) voor zover deze plaatsvinden in de exclusieve economische zone (artikel 1.2 lid 2 Wet natuurbescherming). De Europese Commissie (EC) heeft de exclusieve bevoegdheid om maatregelen op visserijbeleid te nemen via de artikel 11-procedure van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) zoals in paragraaf 3.11 beschreven. Het ministerie van LNV hanteert voor de uitvoering van artikel 11 het (openbare) document SWD(2018)288 van de Europese Commissie. Conform dit document wordt gekeken naar de ecologische waarde van een gebied, de visserijactiviteiten die plaatsvinden, de effecten daarvan en de sociaaleconomische aspecten van het beperken van een gebied voor visserij.

Wat betreft de ecologische waarde is een inventarisatie en effectanalyse en -beoordeling uitgevoerd in het kader van het project Fisheries Management Protected Areas (FIMPAS-project)⁵. Dit in 2009 gestarte proces ter voorbereiding van te nemen maatregelen in beschermde gebieden heeft geleid tot voorstellen voor instandhoudingsmaatregelen voor de Klaverbank, Doggersbank en het Friese Front. Deze voorstellen zijn vervolgens uitgewerkt en zijn uiteindelijk het resultaat van jarenlange onderhandelingen met buurlanden en nadrukkelijk ook alle stakeholders (zowel visserijorganisaties als natuur- en milieuorganisaties). De voorstellen hebben geleid tot een

positief advies van ICES⁶ met betrekking tot maatregelen om de instandhoudingsdoelstellingen te realiseren.

De inzet is om in de toekomst meer inzicht te krijgen in de effecten van de maatregelen op de betreffende gebieden en om vervolgens op basis daarvan te kunnen bepalen of de nu voorgestelde instandhoudingsmaatregelen, die leiden tot beperking van de visserij, moeten worden aangepast. Deze kennis wordt geborgd door de effecten van de nog in te stellen visserijbeperkende maatregelen te onderzoeken en te monitoren. De monitoring vindt plaats onder het MWTL-programma en staat beschreven in Mariene Strategie deel 2.

3.13 Sportvisserij

Indieners wijzen op het ontbreken van sportvisserij in het gedeelte over visserij, terwijl, volgens de indieners, een effect op bijvoorbeeld typische soorten niet uit te sluiten is.

In de nadere effectenanalyse (NEA), die is uitgevoerd voorafgaand aan het opstellen van de beheerplannen, is er gekeken naar het effect van sportvisserij op de beschermde natuurwaarden. Hierbij is geconcludeerd dat er geen significante effecten van sportvisserij zijn op die natuurwaarden. Dit komt mede doordat de betreffende gebieden ver op zee liggen en de sportvisserij voornamelijk plaatsvindt met kleine vaartuigen dicht bij de kust.

Bovendien mogen grote charterboten niet tot aan het Friese Front, de Klaverbank of Doggersbank varen, omdat de gebieden meer dan 35 nautische mijl uit de kust liggen. Hiervoor verwijzen we naar de tekst in de NEA: *"Voor individuele sport vissers met een eigen boot is de Doggersbank te ver weg. Ook kleinere charterboten (maximaal 10 opstappers) blijven dicht bij de kust (schriftelijke mededeling D. Vertegaal, Sportvisserij Nederland). Afhankelijk van het certificaat mogen de grotere charterboten (circa 40 opstappers) maximaal tot 30 à 35 nautische mijl uit de kust komen (schriftelijke mededeling J. Wittink, Vereniging Noordzeereeders, 31 mei 2018)."*

⁵ Deerenberg, C. Teal, L.R., Beare, D., Van der Wal, J.T., Presassessment of the impact of fisheries on the conservation objectives of Dutch marine protected areas, FIMPAS project reportnumber C071/10, IMARES (2010)

⁶ International Council for the Exploration of the Sea, Proposed fisheries measures for the Frisian Front Special Area of Conservation, Proposed fisheries measures for the Cleaver Bank Special Area of Conservation, Proposed fisheries measures for the Dogger Bank Special Area of Conservation, Special request, Advice November 2012

3.14 Internationale afstemming

Indieners wijzen op het belang van internationale afstemming.

Voor de Vogel- en Habitatrichtlijnen hebben lidstaten een verantwoordelijkheid voor hun eigen deel van de zee. Dat betekent dat voor de Natura 2000-gebieden een zelfstandig beheerplan gemaakt dient te worden, waarin niet geleund kan worden op maatregelen die andere lidstaten in hun eigen EEZ nemen.

De instandhoudingsmaatregelen die leiden tot beperking van de visserij zijn overigens wel internationaal afgestemd via de artikel 11-procedure (paragraaf 3.11 en 3.12) en middels een uitvoerig stakeholdertraject. De hierbij betrokken lidstaten zijn: het Verenigd Koninkrijk, Duitsland en Denemarken.

De meerwaarde van grensoverschrijdende afstemming wordt zeker onderkend en in de komende beheerplanperiode worden de banden met de buurlanden aangehaald en de afstemming geïntensiveerd. Momenteel worden rapporten en relevante documenten gedeeld met de EU-lidstaten en het Verenigd Koninkrijk.

Een complicerende factor is de Brexit, waardoor het Verenigd Koninkrijk inmiddels niet meer gebonden is aan Natura 2000.

3.15 (Zee)scheepvaart

Indieners dringen aan op strenge maatregelen voor scheepvaart in met name het gebied Friese Front, ter bescherming van de zeekoet.

De Noordzee is één van de drukst bevaren zeeën ter wereld. De scheepvaartsector heeft wereldwijd een gemeenschappelijke juridische basis voor het bevorderen van de efficiënte en veilige vaart. De regelgeving is mondiaal vastgelegd in de United Nations Convention on Law of the Sea (UNCLOS) en uitgewerkt in afspraken in de International Maritime Organization (IMO), de International Association of Lighthouse Authorities (IALA) en in tal van verdragen.

Met name UNCLOS-artikel 58 paragraaf 1 (vrijheid van navigatie) is een belangrijk uitgangspunt voor de zeescheepvaart. IMO heeft de exclusieve bevoegdheid om maatregelen op het gebied van scheepvaart te nemen buiten de territoriale zee met instemming van alle leden. Dit kan niet via de beheerplannen geregeld worden.

In de beheerplannen zijn wel (niet-afdwingbare) richtlijnen ten aanzien van de scheepvaart opgenomen. Voor het Friese Front luiden die:

- in de periode juli t/m oktober wordt geadviseerd om buiten de scheepvaartroutes het aantal scheepvaartbewegingen binnen het Natura 2000-gebied Friese Front zo veel mogelijk te beperken;
- indien dit niet mogelijk is wordt dringend geadviseerd om waargenomen groepen zeekoeten te vermijden door er omheen te varen;
- in de gevoelige periode juli t/m oktober wordt dringend geadviseerd totaal geen lozingen (dus ook geen toegestane lozingen) vanaf schepen uit te voeren binnen het Natura 2000-gebied Friese Front.

Ook is de noodzaak van monitoring aangegeven. Het MARIN voert in opdracht van Rijkswaterstaat netwerkevaluaties uit van het scheepvaartverkeer op de Noordzee op basis van AIS-gegevens. Hieruit kunnen trends met betrekking tot scheepvaart in de Natura 2000-gebieden worden afgeleid. Als uit monitoring en toezicht blijkt dat de scheepvaartrichtlijnen onvoldoende effectief zijn, dan kunnen in volgende plannen aanvullende maatregelen worden genomen.

Verder wordt in de komende beheerplanperiode onderzocht of de Natura 2000-gebieden op de Nederlandse EEZ in aanmerking komen voor aanwijzing door de IMO als Particularly Sensitive Sea Area (PSSA).

3.16 Particularly Sensitive Sea Areas

Een aantal indieners vraagt naar de procedure om op zee een PSSA in te stellen.

Een Particularly Sensitive Sea Area (PSSA) is een gebied dat speciale bescherming nodig heeft vanuit de IMO, vanwege het belang van het gebied voor erkende ecologische, sociaaleconomische of wetenschappelijke redenen en dat mogelijk kwetsbaar is voor schade veroorzaakt door

internationale maritieme activiteiten, zoals scheepvaart. Voorbeelden van PSSA's zijn het Great Barrier Reef, de Waddenzee, de Galapagoseilanden en de Sababank.

Resolution A.982(24) van de IMO bevat de richtlijnen voor het identificeren en aanwijzen van een PSSA. De IMO ziet drie belangrijke mogelijke risico's van scheepvaart: operationele lozingen, bewuste en/of onbewuste vervuiling en fysieke schade aan habitats of organismen.

Naast sociaaleconomische en wetenschappelijke criteria hanteren de richtlijnen 11 ecologische criteria, zoals uniciteit, exceptionele diversiteit, afwezigheid van menselijke verstoring of degradatie en kwetsbaarheid. Minimaal 1 criterium dient van toepassing te zijn, maar (een combinatie van verschillende) criteria moeten wel in het gehele gebied aanwezig zijn.

Lidstaten van de IMO kunnen een onderbouwd verzoek indienen bij de Marine Environment Protection Committee (MEPC) van de IMO. Waar meerdere lidstaten een belang hebben, dient het verzoek gecoördineerd te worden.

Gedurende de eerste twee jaar van de beheerplanperiode 2023-2028 wordt onderzocht of de 3 Natura 2000-gebieden in aanmerking komen voor aanwijzing als PSSA. Afhankelijk van de uitkomsten van dit onderzoek zal bepaald worden welke stappen zullen worden genomen om eventuele aanwijzing in gang te zetten.

3.17 Olie- en gaswinning

Indieners willen uitbreiding van de winning van olie en gas voorkómen.

Uitbreiding of beperking van de winning van fossiele energie kan niet binnen de kader van de Natura 2000 beheerplannen geregeld worden. In de beheerplannen kan maar beperkt rekening gehouden worden met toekomstige ontwikkelingen. Voor ieder toekomstig initiatief moet een ecologische voortoets worden uitgevoerd. Indien niet kan worden uitgesloten dat er significante gevolgen op de instandhoudingsdoelstellingen optreden moet een passende beoordeling worden opgesteld en een Wnb vergunning worden aangevraagd.

Als uit deze toetsing blijkt dat de natuurlijke kenmerken van het gebied niet aangetast worden, kan een vergunning worden verleend, eventueel met toepassing van mitigerende maatregelen. Blijkt er sprake te zijn van mogelijk significante effecten, dan wordt een vergunning alleen afgegeven indien er geen alternatieven zijn, er dwingende redenen van groot openbaar belang zijn en er compensatie plaatsvindt: de ADC-toets. Bij deze toetsing vormen de ecologische vereisten, zoals vastgelegd in de doeluitwerking van de beheerplannen, het kader.

Verder is van belang dat hier ook de mijnbouwwetgeving van toepassing is, waarvoor het ministerie van Economische Zaken en Klimaat bevoegd gezag is. Dit ministerie is bekend met de inhoud van de beheerplannen. Er kan een vergunning worden afgegeven. De verwachting was dat in de komende jaren meer vergunningen aflopen dan dat er nieuwe bijkomen en daarmee neemt het aantal platforms af in de Natura 2000-gebieden.

3.18 Onderwatergeluid

Door indieners wordt gewezen op schadelijke effecten van onderwatergeluid geproduceerd door scheepvaart, door windturbines (bij aanleg en in bedrijf) en bij militaire activiteiten (sonar). Er wordt aangedrongen op generieke en gebiedsspecifieke maatregelen, het instellen van geluidslimieten en op (real time) monitoring.

Generieke maatregelen over onderwatergeluid worden genomen onder de KRM, waarbij er gestreefd wordt naar een 'goede milieutoestand' voor het gehele ecosysteem van de (Nederlandse) Noordzee. Vanuit deze Noordzee-brede aanpak zijn onder andere verscherpte regels opgesteld voor de vergunningverlening van windparken, het gebruik van sonarsystemen, explosievenruiming en seismisch onderzoek. Aanvullende maatregelen zijn vastgelegd in de Mariene Strategie deel 3 2022-2027. Deze omvatten onder andere: inzet op aanscherping van de IMO-richtlijnen met betrekking tot onderwatergeluid en het vaststellen van een Regional Action Plan voor reductie van onderwatergeluid binnen het 'verdrag inzake de bescherming van het mariene milieu in het noordoostelijk deel van de Atlantische Oceaan' (OSPAR-verdrag). Vanuit de KRM wordt daarnaast gewerkt aan internationaal afgestemde drempelwaarden voor impuls geluid (o.a. voor de bouw van windparken) en continugeluid (scheepvaart).

De Natura 2000-beheerplannen zijn juist gebiedsspecifiek. Voor onderwatergeluid worden er bijvoorbeeld afspraken gemaakt over doorvaart en sonargebruik in de gebieden. Verder wordt aansluiting en samenhang gezocht bij de generieke maatregelen, zoals ook het Bruinvisbeschermingsplan (zie paragraaf 3.8).

Met de huidige beheerplannen is de eerste stap gezet om gebiedsspecifieke bescherming in te zetten. In deze beheerplannen, en in de daarin te maken afspraken over monitoring en registratie, wordt actief aandacht besteed aan het monitoren van onderwatergeluid binnen de context van de Noordzee-brede aanpak hiervan. Het onderbouwd instellen van geluidslimieten is ingewikkeld, onder andere door kennisleemte over duidelijk significante effecten op de instandhoudingsdoelstellingen. Tijdens de beheerplanperiode 2023-2028 wordt in andere onderzoeksprogramma aan deze kennisleemtes gewerkt.

Bij het verlenen van vergunningen wordt de beoordeling van effecten van geluid standaard meegenomen. Dit leidt vervolgens tot voorschriften in de vergunningen.

Initiatieven voor nieuwe activiteiten met mogelijke effecten op één of meer instandhoudingsdoelstellingen vanwege onderwatergeluid (impuls zowel als continu), zullen altijd worden getoetst via een passende beoordeling, uit te voeren door of op kosten van de initiatiefnemer.

3.19 Gevolgen van zwerfvuil

In een aantal zienswijzen komt de zwerfvuilproblematiek ter sprake.

Vanwege de specifieke instandhoudingsdoelstellingen voor de Natura 2000-gebieden is het helaas lastig om zwerfvuilproblematiek gebiedsgericht aan te pakken via de Natura 2000-beheerplannen.

In de ecosysteem-brede aanpak van de KRM is zwerfvuil wel 1 van de 11 thema's. De KRM verplicht de EU-lidstaten tot een regionale aanpak, met een nadrukkelijke coördinerende rol voor de bestaande regionale zeeconventies, zoals OSPAR. In de recente actualisatie van de Mariene Strategie deel 3 voor het Nederlandse deel van de Noordzee (2022-2027) is een uitgebreid maatregelenpakket opgenomen voor het tegengaan van zwerfvuil op zee. Het uitgangspunt

hierbij is een aanpak bij de bron. Het KRM-monitoringprogramma Mariene Strategie deel 2 beschrijft de wijze waarop zwerfvuil op zee en langs de kust wordt gemonitord.

Wat lozingen betreft: het is reeds verboden om afval en stoffen te lozen op de Noordzee (conform artikel 9.1 en artikel 80 van het Mijnbouwbesluit en 6.2 en 6.3 van de Waterwet en het internationale MARPOL-verdrag van de IMO). In de beheerplannen is opgenomen dat ook de zeer beperkte hoeveelheden afval, die officieel nog wel geloosd mogen worden, zoals etensresten, niet worden geloosd in de Natura 2000-gebieden. In de eerste beheerplanperiode wordt uitgezocht wat de mogelijkheden zijn om in IMO-verband alle vormen van vervuiling te verbieden.

3.20 Windenergie op zee

De zienswijzen bevatten zorgen over de ontwikkeling van windparken op zee en de effecten daarvan op de natuurwaarden in de Natura 2000-gebieden.

Nederland heeft zich als doel gesteld de energievoorziening te verduurzamen, waarbij de aanleg van windparken op zee een belangrijke rol speelt om dit te bereiken. De effecten van windparken op zee worden bestudeerd binnen het Wind op zee ecologisch programma (Wozep). In dit programma wordt ook gekeken naar cumulatieve effecten en externe effecten van onder andere de windparken in het Verenigd Koninkrijk die geplaatst worden binnen de Britse EEZ.

Naast de ruimtelijke inpassing en belangenafweging voor de locatie van windparken, worden de cumulatieve effecten op het zeeleven beperkt volgens de vereisten van de Vogel- en Habitatrichtlijnen. Hiertoe is het Kader Ecologie en Cumulatie (KEC) opgesteld, ten behoeve van de uitrol van windenergie op zee tot 2030 (Rijkswaterstaat, 2019). In het milieueffectrapport (MER) bij de kavelbesluiten voor de verschillende windparken wordt aanvullend gekeken of er locatie-specifieke effecten te verwachten zijn en worden keuzes gemaakt in benodigde maatregelen om eventuele significant negatieve effecten op beschermde instandhoudingsdoelstellingen te voorkomen.

De nu geplande windparken (tot 2030) zijn niet binnen de Nederlandse Natura 2000-gebieden gepland. Wel kan er sprake zijn van externe werking (effecten op de instandhoudingsdoelstellingen in de Natura 2000-gebieden door activiteiten die buiten de gebieden plaatsvinden).

Voor wat betreft de externe werking van de (geplande) windparken op het Britse deel van de EEZ is het niet aan het Natura-2000 beheerplan Doggersbank om de effecten op de instandhoudingsdoelstellingen te toetsen. Dit heeft plaatsgevonden in het kader van de vergunning-/toestemmingsverlening voor het aanleggen en in gebruik nemen van deze windparken door de initiatiefnemers daarvan.

3.21 Bronnen, onderzoek en monitoring

Er zijn veel zienswijzen die wijzen op beperkt of niet recent bronnengebruik.

Tijdens het verzamelen van de gegevens die nodig waren voor het opstellen van de beheerplannen hebben we uitvoerig gezocht naar alle beschikbare bronnen en referenties. Bronnen die na die tijd zijn gepubliceerd, zijn niet meegenomen in de beheerplannen. De beheerplannen zijn altijd een momentopname met een beperkte geldigheidsduur. Natura 2000-beheerplannen bieden de mogelijkheid om gedurende de beheerplanperiode, daar waar nodig, extra ingrepen of een wijziging van maatregelen door te voeren.

In een beheerplan wordt de gebiedsbeschrijving over het algemeen beknopt opgezet en zijn de wetenschappelijke inzichten zover als mogelijk meegenomen. We zullen de door u genoemde recente literatuur beoordelen en indien relevant meenemen in het beheerplan.

3.22 Toezicht en handhaving

Indieners wijzen op het belang van adequaat toezicht en effectieve handhaving.

Toezicht en handhaving hebben als doel dat de regels en voorwaarden uit de beheerplannen van de Natura 2000-gebieden nageleefd worden. Dit draagt bij aan het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen. Voor de Natura 2000-beheerplannen is de Wnb de basis voor toezicht en handhaving.

Voorlichting en toezicht op naleving van (gedrags)regels zijn in eerste instantie de belangrijkste instrumenten om gebruikers van de gebieden actief te informeren over de maatregelen en om naleving te bevorderen (preventief). In vergelijking met andere Natura 2000-gebieden dichterbij

de kust is het toezicht houden en handhaven in de Natura 2000-gebieden elders in de EEZ lastiger. Dit komt omdat de gebied verder op zee liggen en het een veel groter areaal betreft dan de meeste andere Natura 2000-gebieden.

De huidige systemen en surveillance die op de Noordzee worden ingezet ten behoeve van toezicht en handhaving zijn niet voldoende voor de Natura 2000-gebieden verder op zee. Dit betekent dat er onder andere meer moet worden ingezet op goede registratie en monitoring van activiteiten, eventuele andere handhavingstechnieken en gerichte intensivering van de huidige mate van toezicht en handhaving. Een efficiënte uitvoering van het toezicht en de handhaving vraagt om samenwerking tussen de verschillende handhavende instanties. Om uitvoering en samenwerking te realiseren, wordt zoveel mogelijk aangesloten bij reeds in het gebied aanwezige handhavingstructuren.

In de beheerplannen zijn voorwaarden en mitigerende maatregelen opgenomen voor activiteiten in de Natura 2000-gebieden. De activiteiten zijn ingedeeld in 4 verschillende categorieën. De aanpak van toezicht en handhaving verschilt per categorie.

Voor gebiedsgerichte toezicht en handhaving heeft Rijkswaterstaat een uitvoeringsplan opgesteld. Onderdeel hiervan is een Toezicht- en handhavingplan. Hierin zijn de uitgangspunten, de organisatie en de in te zetten middelen uitgewerkt. Het uitvoeringsplan kan tijdens de planperiode worden geactualiseerd om zo aan de behoefte van alle betrokkenen te blijven voldoen.

Toezicht en handhaving van instandhoudingsmaatregelen die leiden tot beperking van de visserij valt onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en wordt uitgevoerd door de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA).

3.23 Evaluatie

Monitoringsgegevens zijn nodig om te kunnen evalueren of en in welke mate de in de beheerplannen opgenomen maatregelen bijdragen aan het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen uit de aanwijzingsbesluiten. De gegevens zijn onder andere van belang voor de landelijke rapportage van het ministerie van LNV aan de Europese Commissie. Daarnaast vormen ze ook een belangrijke basis in vergunningstrajecten. Voor het bevoegd gezag is monitoring in

Natura 2000-gebieden van belang om een vinger aan de pols te houden van de ontwikkeling van activiteiten en het doelbereik. Daarnaast worden de gegevens gebruikt bij het beheer van het gebied. Aan het einde van de looptijd van de beheerplannen wordt er een integrale evaluatie uitgevoerd. Indien nodig volgt er op basis van die evaluatie een bijstelling van de maatregelen in de volgende beheerplannen.

3.24 Communicatie

Een aantal indieners gelooft niet dat communicatie als maatregel effectief kan zijn.

Voor maatregelen die niet door het beheerplan opgelegd kunnen worden, is communicatie de enige manier om bewustwording en uiteindelijk gedragsverandering te bewerkstelligen. Het doel van communicatie tijdens de uitvoeringsfase van de Natura 2000-beheerplannen is om bij de relevante doelgroepen bekend te maken wat het beheerplan daadwerkelijk betekent voor de te ontplooiën activiteiten in de Natura 2000-gebieden. Daarbij wordt verduidelijkt waarom er aan bepaalde gebruiksactiviteiten voorwaarden worden gesteld en op welke wijze aan die voorwaarden kan worden voldaan.

De beheerplannen zijn tot stand gekomen in afstemming met vertegenwoordigers uit belanghebbende doelgroepen, dit zijn de olie- en gasproductie, beroepsvisserij, natuur- en milieuorganisaties, scheepvaartsector, recreatie, eigenaren van kabels en leidingen en andere overheden. De vertegenwoordigers zijn actief betrokken geweest via bilateraal overleg, twee stakeholderbijeenkomsten en twee schriftelijke commentaarrondes. De bijdragen van betrokkenen zijn daarbij van grote waarde gebleken voor zowel de inhoud van de beheerplannen als voor het benodigde draagvlak. Daarmee is een perspectief ontstaan voor zowel natuur als voor menselijke activiteiten binnen de Natura 2000-gebieden.

Wij delen uw beeld dat gebruikers zich niet vrijwillig aan maatregelen zullen houden dan ook niet. Wij gaan er vanuit dat een combinatie van nauw contact met de gebruikers en de inzet van doelgroepgerichte communicatiemiddelen leidt tot meer kennis en begrip over de maatregelen en uiteindelijk ook een gedragsverandering tot stand brengt. Dit is een bekende en werkzaam gebleken maatregel in andere vergelijkbare processen.

De wijze waarop het contact met belanghebbende organisaties wordt onderhouden gedurende de uitvoeringsperiode is beschreven in het Uitvoeringsplan communicatie.

Bijlage 1: Kennisgeving zienswijzeprocedure

STAATSCOURANT

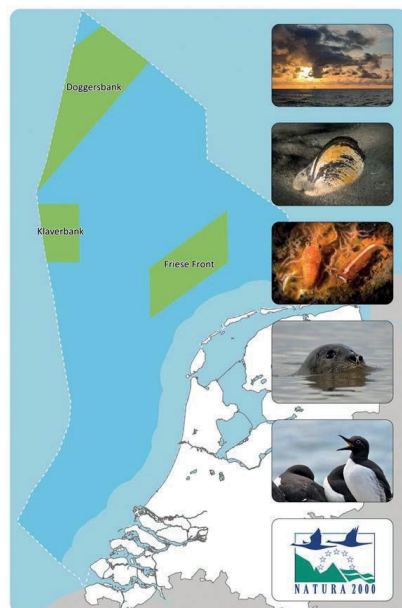
Officiële uitgave van het Koninkrijk der Nederlanden sinds 1814.

Nr. 15227

9 juni
2022

Kennisgeving Natura 2000-ontwerpbeheerplannen Doggersbank, Klaverbank en Friese Front, Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Van vrijdag 10 juni tot en met donderdag 21 juli 2022 kunt u een zienswijze indienen op de ontwerpbeheerplannen voor de Natura 2000-gebieden Doggersbank, Klaverbank en Friese Front. In deze kennisgeving leest u hoe u dat kunt doen.

Op de Noordzee, in de Nederlandse Exclusieve Economische Zone (EEZ), liggen de gebieden Doggersbank, Klaverbank en Friese Front. Deze zeegebieden met waardevolle natuur zijn in 2016 aangewezen als Natura 2000-gebieden. De Minister van Infrastructuur en Waterstaat stelt in samenwerking met de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de Minister van Defensie de beheerplannen vast.

Voor de Natura 2000-gebieden Doggersbank, Klaverbank en Friese Front zijn ontwerpbeheerplannen opgesteld, waarin voor elk gebied de voorwaarden, richtlijnen en maatregelen voor activiteiten staan beschreven. U kunt in uw zienswijze ingaan op één of meer van de ontwerpbeheerplannen. Geef in uw zienswijze duidelijk aan over welk gebied u uw zienswijze schrijft.

Meer weten?

Voor informatie over deze Natura 2000-gebieden en de ontwerpbeheerplannen bekijk dan de

informatiefilm (scan de QR-code). U kunt de informatie ook lezen op de projectwebsite: www.rwsnatura2000.nl/gebieden/eez. Voor informatie over de zienswijzenprocedure en hoe u een zienswijze kunt indienen, bezoekt u de website: www.platformparticipatie.nl/Natura2000-EEZ of belt u met Directie Participatie via telefoonnummer 070 456 96 07.

UW ZIENSWIJZE IS WELKOM

Een zienswijze indienen kan vanaf vrijdag 10 juni 2022. Dit kan op drie manieren. U ontvangt altijd een ontvangstbevestiging.

DIGITAAL

Bij voorkeur ontvangen wij uw zienswijze via www.platformparticipatie.nl/Natura2000-EEZ.

MONDELING

Voor het noteren van uw mondelinge zienswijze kunt u een afspraak maken met Directie Participatie via het telefoonnummer 070 456 96 07.

POST

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat,
directie Participatie
o.v.v. Natura2000-EEZ
Postbus 20901, 2500 EX Den Haag

DIGITALE INFORMATIEBIJENKOMST

U bent welkom op onze digitale informatiebijeenkomst op:
– **Dinsdag 28 juni 2022** van 19.00 uur tot 20.30 uur.

De link voor de bijeenkomst vindt u op de projectwebsite: www.rwsnatura2000.nl/gebieden/eez.

DOCUMENTEN BEKIJKEN

Alle documenten staan vanaf vrijdag 10 juni 2022 op: www.platformparticipatie.nl/Natura2000-EEZ. Op papier kunt u de stukken van vrijdag 10 juni tot en met donderdag 21 juli 2022 bekijken bij:
– **Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat**

Rijnstraat 8, Den Haag, telefoon 070 456 96 07 (uitsluitend op afspraak).

Bijlage 2: Overzicht van de indieners van zienswijzen

Zienswijzenummer	Registratienummer	Indiener	Mede namens (indien van toepassing)
001	88864091	Particulier	
002	89607270	Particulier	
003	89567955	Stichting de Noordzee	Vogelbescherming Nederland, WNF, Natuur en Milieu, Greenpeace, Natuurmonumenten
004	89619429	Stichting Doggerland	ARK Natuurontwikkeling

Bijlage 3: Tabel met alle ingekomen zienswijzen en reacties

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
1		<p>De aanwijzing van Natura 2000-gebieden legt enorme beperkingen op. Er zijn natuurgebieden waarvan het logisch is dat die extra worden beschermd. Er zijn echter ook natuurgebieden waarbij men vraagtekens kan zetten. Ik vind dus dat een heroriëntatie moet plaatsvinden. Voor wat betreft de drie in de Noordzee aangewezen Natura 2000-gebieden (Doggersbank enz) vind ik dat deze aanwijzing de ontwikkeling van windmolenparken ernstig belemmert. Er is een sterk toenemende vraag naar elektriciteit, eventueel omgezet naar waterstofgas). Beperkingen in dit verband zijn desastreus. Daarom: kap met deze Natura 2000-gebieden en geef alle ruimte voor de dringend noodzakelijke windmolenparken.</p>	<p>Wij hebben begrip voor de door u geuite mening dat de ruimte op de EEZ van de Noordzee gereserveerd zou moeten zijn om de maximale flexibiliteit te verschaffen voor de aanleg en installatie van offshore windparken ten behoeve van de zo gewenste energietransitie naar duurzame energie. De energietransitie is echter niet de enige uitdaging op de Noordzee. De Rijksoverheid is ook verantwoordelijk voor de naleving van natuurregeling en voor het zorgen voor ruimte voor de natuur en het adequaat beschermen van bijzondere natuurwaarden.</p> <p>Tegen de aanwijzing van deze drie Natura 2000-gebieden op zee staan geen rechtsmiddelen meer open. Het aanwijzingsbesluit heeft ter inzage gelegen. Zowel het indienen van een zienswijze als beroep is daarbij mogelijk geweest. De aanwijzingsbesluiten voor deze gebieden worden genomen door de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit in overeenstemming met de minister van Infrastructuur en Waterstaat. Dit aanwijzingsproces is in 2015/2016 doorlopen en afgerond. Met het aanwijzen van deze drie Natura 2000-gebieden op de Noordzee heeft Nederland invulling gegeven aan de wettelijke verplichtingen die voortvloeien uit nationaal en Europees recht.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
2		<p>Het is inmiddels gemeengoed dat biogene riffen, met name riffen van platte oesters, ooit belangrijke habitats waren in de zuidelijke Noordzee, onder andere in het Nederlandse deel daarvan. Helaas zijn ze sinds ongeveer een eeuw verdwenen, vooral door overbevissing. Al diverse jaren geleden is aangetoond dat er kansen zijn op terugkeer van deze riffen (zie Gercken & Schmidt, 2014 en Smaal et al., 2015). Diverse organisaties werken daar binnen en buiten het Nederlandse mariene milieu concreet aan, te noemen vallen NSHA (zie www.nsha.nl) en NORA (zie www.noraeurope.eu). Inmiddels is onderdeel van het Programma Noordzee 2022-2027 dat in het Friese Front een platte oesterrif aan gaat worden gelegd. Zo is ook afgesproken in het Noordzee-akkoord. Er moeten echter ook kansen zijn voor oesterrifherstel in met name de Klaverbank en mogelijk ook op de Doggersbank. Ik bepleit daarom dat in de Beheerplannen voor deze gebieden tenminste wordt opgenomen dat pilots worden ondernomen (gesteund door onderzoek en modellering t.b.v. het maken van adequate ontwerpen daarvan en de identificatie van kansrijke locaties daarvoor) om de realiseerbaarheid van de aanleg van platte oesterriffen aldaar te toetsen.</p>	<p>We nemen in de paragraaf toekomstige ontwikkelingen een tekst op over natuurherstel. Het herintroduceren van platte oesters valt onder toekomstig gebruik. De effecten op de Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen zijn niet getoetst bij de totstandkoming van deze Natura 2000-beheerplannen. Er wordt in de beheerplannen niet expliciet opgenomen dat er pilots moeten worden ondernomen om de realiseerbaarheid van de aanleg van platte oesterriffen in de Klaverbank en Doggersbank te toetsen. Dat betekent overigens niet dat er geen pilots hiervoor zouden kunnen komen. Voor pilotprojecten die bijdragen aan natuurherstel kan door initiatiefnemers eerst een melding worden gedaan bij het bevoegd gezag (ministerie van LNV en Rijkswaterstaat), die de melding beoordeelt en bepaald of hiervoor een natuurvergunning moeten worden aangevraagd.</p>	<p>In de drie beheerplannen is een paragraaf (3.3.9 voor beheerplannen Klaverbank en Doggersbank en 3.3.10 voor beheerplan Friese Front) over <i>toekomstige en autonome ontwikkelingen</i> toegevoegd:</p> <p><i>Natura 2000-beheerplannen gaan in principe over huidige activiteiten, de effecten daarvan op de instandhoudingsdoelstellingen en maatregelen om de instandhoudingsdoelstellingen te realiseren. Voor ieder toekomstig initiatief moet een ecologische voortoets worden uitgevoerd. Indien daarbij niet uitgesloten kan worden dat er significante gevolgen voor de instandhoudingsdoelstellingen zijn, moet een passende beoordeling worden opgesteld en een natuurvergunning worden aangevraagd. Indien uit deze toetsing blijkt dat de natuurlijke kenmerken van het gebied niet aangetast worden, kan een dergelijke vergunning worden verleend, eventueel met via vergunningsvoorwaarden verplicht op te leggen toepassing van mitigerende maatregelen. Blijkt er echter ook bij verplicht toepassen van mitigatie nog altijd sprake te zijn van mogelijk significante effecten, dan kan een vergunning alleen worden afgegeven indien er geen alternatieven zijn, er dwingende redenen van groot openbaar belang zijn en er compensatie plaatsvindt: de ADC-toets. De dan vereiste compensatie dient bovendien aantoonbaar effectief te zijn voorafgaand aan de uitvoering van de bewuste te vergunnen activiteit. Bij deze toetsing bestaat het kader uit de ecologische vereisten zoals vastgelegd in de doeluitwerking.</i></p> <p><i>Desondanks worden in deze paragraaf enkele verwachte ontwikkelingen van de huidige activiteiten en van nieuwe relevante ontwikkelingen kort omschreven. Het ecosysteem van de Noordzee verandert mee met veranderingen in het klimaatsysteem. Dit heeft gevolgen voor het al dan niet halen van de instandhoudingsdoelstellingen van soorten. Voorbeelden zijn de effecten van het vrijkomen van CO₂, de daarmee gepaard gaande verzuring van de zee en de opwarming van het water waardoor bepaalde soorten noordelijker zullen gaan voorkomen. Gedurende de beheerplanperiode zullen de onderzoeken die hiernaar plaatsvinden gevolgd worden. De resultaten van deze onderzoeken worden waar mogelijk meegenomen in het volgende beheerplan.</i></p>

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
				<p><i>De verwachting is dat de Noordzee in toenemende mate benut zal worden voor aquacultuur, voor het genereren van duurzame energie en voor natuurontwikkeling zoals b.v. de aanleg van biogene riffen en natuurherstel. Natuurherstel wordt door enkelen gezien als belangrijke toekomstige ontwikkeling. Er kan mogelijk ruimte gecreëerd worden voor natuurherstelmaatregelen zolang die in dienst staan van de instandhoudingsdoelstellingen. Hiervoor zal gezamenlijk een kader opgesteld moeten worden. Voor actief natuurherstel dat in het kader van de instandhoudingsdoelstellingen als beheermaatregel wordt uitgevoerd, kan eerst een melding worden gedaan bij het bevoegd gezag (ministerie van LNV en Rijkswaterstaat). Deze beoordeelt de melding en verleent goedkeuring of wijst de aanvraag af. De voorgenomen 'Nature restoration law' van de Europese Commissie zal gericht zijn op het herstel van ecosystemen, habitats en soorten op land en in zeegebieden. De doelstellingen zijn langetermijnherstel van biodiverse en veerkrachtige natuur. In de volgende beheerplanperiode zal deze wet een uitgangspunt voor de beheerplannen zijn.</i></p> <p><i>Verder is opslag van CO2 of van waterstof in de bodem een mogelijke ontwikkeling. Ontwikkelingen in de scheepvaart zijn moeilijk te voorspellen. Het MARIN voert in opdracht van Rijkswaterstaat om de drie jaar een netwerkevaluatie uit van het scheepvaartverkeer op de Noordzee op basis van AIS-gegevens. Hieruit kunnen trends met betrekking tot scheepvaart in de Natura 2000-gebieden worden afgeleid.</i></p> <p><i>Een andere recente ontwikkeling met risico's voor met name de instandhoudingsdoelstelling voor de zeekoet (op het Friese Front) is de catastrofale uitbraak van hoogpathogene aviaire influenza ('vogelgriep'), zoals die in het broedseizoen vele zeevogelkolonies in NW-Europa heeft geteisterd. Percentueel vielen de meeste slachtoffers onder volwassen vogels op de dichte broedkolonies van grote jager, jan-van-gent en grote stern, maar ook onder zeekoeten op de Britse Eilanden, waar de op het Friese Front ruiende vogels grotendeels vandaan komen, zijn substantiële aantallen slachtoffers gevallen (Natural England's response to avian influenza in wild birds – August 2022 - Natural England (blog.gov.uk)) en dat terwijl ook al in 2019 bij deze soort sprake was van een onnatuurlijk hoge sterfte, maar toen juist onder jonge vogels (Deaths among common guillemots caused by starvation - WUR). Er wordt wel geopperd dat klimaatverandering en gevoeligheid voor vogelgriep onderling gecorreleerd zouden kunnen zijn, maar hier is nog weinig met zekerheid over te zeggen.</i></p>

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
3	1	<p>Verslechterd ecosysteem vergt harde maatregelen en investeringen in natuur</p> <p>Het ecosysteem van de Noordzee verkeert niet in een goede staat. Volgens de-statusbeoordeling uit de Vogel- en Habitatrichtlijn rapportages 2019 verkeren structuur en functie van alle mariene habitats in het Nederlandse deel van de Noordzee in een 'zeer ongunstige staat' behalve slik en zandplaten waarvan de staat 'matig ongunstig' is. De landelijke staat van instandhouding van zeevogels als de zeekoet is beoordeeld als "gunstig", maar er zijn veel onzekerheden omtrent de ontwikkeling van de populaties op korte en lange termijn. Nederland is wettelijk verplicht om ervoor te zorgen dat beschermde soorten en habitats niet achteruitgaan. Momenteel wordt niet aan deze verplichting voldaan. Beschermde gebieden hebben bewezen een belangrijk instrument te zijn voor het herstel van mariene ecosystemen, maar toch behoren de Nederlandse Natura 2000-gebieden nog steeds tot de zwaarst geëxploiteerde en beviste gebieden in de Europese zeeën. Zwakke beheerplannen brengen ernstige risico's met zich mee en verminderen de effectiviteit van gebiedsbescherming. Ondanks de ecologisch slechte staat van de Noordzee, blijven we steeds meer van onze Noordzee vragen, met komende ontwikkelingen die de druk op de natuur verder doet toenemen. Om herstel te bereiken moeten we de netto druk op de Noordzee natuur verminderen. Een essentieel begin hierin is het creëren van goed beheerde en daadwerkelijk beschermde gebieden, waar menselijke activiteiten echt beperkt en risico's geminimaliseerd zijn.</p>	<p>Wij delen uw ongerustheid ten aanzien van de stand van zaken met betrekking tot de staat van het Noordzee-ecosysteem. Tevens zijn wij ons ervan bewust dat, hoewel de landelijke staat van instandhouding voor via Natura 2000 beschermde soorten als de zeekoet, maar ook bruinvis en de beide soorten zeehonden, wel als 'gunstig' zijn beoordeeld, er twijfels bestaan over de vraag of de ontwikkelingen in de betreffende populaties op de korte en vooral ook de langere termijn wel gunstig zullen blijven. En uiteraard erkent Nederland, zeker na de aanwijzing van de betreffende Natura 2000-gebieden, de juridische verplichting om ervoor te zorgen dat de benoemde beschermde habitattypen en soorten niet verder achteruit gaan, maar behouden blijven en, waar nodig, zelfs in omvang en/of kwaliteit toe kunnen nemen tot aan het niveau van een duurzame gunstige staat van instandhouding. Dat de Natura 2000-gebieden op het Nederlandse deel van de Noordzee nog altijd tot de zwaarst geëxploiteerde, bevaren en beviste zeegebieden van Europa behoren en er in het kader van deze beheerplannen nog weinig echte beperkingen zijn ingesteld, is toe te schrijven aan de beperkte jurisdictie buiten de 12-mijlszone. Afspraken over internationale scheepvaart worden mondiaal gemaakt en Europese regelgeving bepaalt dat visserijmaatregelen in internationale wateren alleen geformuleerd en uitgevoerd mogen worden in het kader van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB). Dit internationale proces is ingewikkeld en heeft jaren van voorbereiding gevergd, maar lijkt in 2023 te leiden tot de daadwerkelijke implementatie van de benodigde visserijmaatregelen ten behoeve van het bereiken en behouden van de vastgelegde natuurdoelstellingen voor habitattypen en soorten voor de Klaverbank en het Friese Front (en KRM-gebied Centrale Oestergronden). In de beheerplannen zijn er vooral maatregelen opgenomen over andere gebruiksvormen van de betreffende gebieden en indien mogelijk zijn er afspraken gemaakt om gebruik en menselijke activiteiten te beperken. Gedurende de looptijd van deze eerste beheerplannen wordt gekeken wat het effect is van deze afspraken en of deze worden nageleefd. Tevens wordt er onderzoek gedaan naar welke maatregelen verder nog effectief zouden kunnen zijn. Gedurende implementatie van de beheerplannen en tijdens de evaluatie tegen het einde van de looptijd ervan wordt bepaald of en welke aanvullende maatregelen nodig en mogelijk zijn om gebieden daadwerkelijk verder te beschermen.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
		Activiteiten en maatregelen		
3	2	<p>Effectieve toepassing van het voorzorgsbeginsel In de ontwerpbeheerplannen wordt niet of onvoldoende uitgegaan van het voorzorgsbeginsel. Onduidelijkheid over doelrealisatie zou vanuit dit principe moeten leiden tot het zo veel en zo goed mogelijk verminderen van drukfactoren voor soorten, leefgebieden en ecologische processen binnen het netwerk van beschermde zeegebieden in de Noordzee.</p> <p>Het Friese Front is in dit opzicht een slecht voorbeeld. Door diverse kennisleemten is nu niet duidelijk hoe het gesteld is met de zeeoet en of de instandhoudingsdoelstelling (ISHD) wordt gehaald. Desondanks wordt ervan uitgegaan dat de doelstelling in de tweede beheerplanperiode wordt gerealiseerd. Het beheerplan geeft wel aan dat er veel onzekerheden en kennisleemten zijn, maar die vallen niet of te weinig uit in het voordeel van de zeeoeten. Zowel in relatie tot wat er nodig is voor het bereiken van de ISHD als ten aanzien van het beperken van de impact van drukfactoren, onder meer door de regulering van activiteiten. Er wordt terecht ingezet op (extra) monitoring en onderzoek, maar de vraag is of met de voorgestelde voorwaarden en mitigerende maatregelen daadwerkelijk een verdere achteruitgang van het leefgebied wordt voorkomen. Zo is het volstrekt onhelder waarom er uitzonderingen worden gemaakt op het seizoensverbod op visserij met staand want (kieuwnetten) in het gebied. Dat verbod zou voor alle vissers moeten gelden. Ook mede gelet op de onzekerheden rond de voedselbeschikbaarheid voor zeeoeten in het Friese Front en de relatie met (over)bevissing van (potentiële) proovis (kennisleemte I2 in tabel 6-1). Sterker nog, die onzekerheden moeten op zichzelf al leiden tot beperkende maatregelen voor visserijtypen die mogelijk een impact hebben op de voedselbeschikbaarheid. Toepassing van het voorzorgsbeginsel vereist dat activiteiten niet worden toegestaan als er geen wetenschappelijke zekerheid is dat ze geen significante effecten hebben.</p>	<p>In paragraaf 3.6 van deze reactienota leggen wij uit welke interpretatie van het voorzorgsbeginsel in de beheerplannen is toegepast. In paragraaf 3.11 van de reactienota is het proces om tot visserijmaatregelen in het Europese Gemeenschappelijk Visserijbeleid te komen, geschetst. Voorafgaand aan de voorgenomen aanwijzing van de Natura 2000-gebieden is een jarenlang internationaal traject doorlopen om visserijmaatregelen te ontwerpen en te kunnen implementeren. De eerste fase was op kennisvergaring gericht (FIMPAS, 2009-2013, o.l.v. ICES), daarna startten de onderhandelingen met de lidstaten om te komen tot gemeenschappelijke aanbevelingen aan de Europese Commissie voor visserijmaatregelen op de Nederlandse EEZ. Wat betreft het Friese Front was de insteek van het ministerie van LNV wel degelijk de toepassing van het voorzorgsbeginsel. Er is namelijk vooralsnog geen bewezen causaal verband tussen staandwantvisserij en sterfte van zeeoeten: statistieken van bijvangst van deze zeevogels in kieuwnetten ontbreken. Desondanks heeft het ministerie van LNV toch de staandwantvisserij in het Friese Front willen verbieden in de periode van aanwezigheid van de vogels in het gebied. Precies het genoemde gebrek aan onomstotelijk bewijs was aanleiding voor de Deense delegatie om het Nederlandse voorstel af te wijzen. Met veel moeite is vervolgens een compromis tot stand gekomen, waarbij (slechts) enkele zogenaamde visdagen werden uitgezonderd in het verbod op staandwantvisserij. Pas daarna kon het voorstel als gemeenschappelijke aanbeveling naar de Europese Commissie.</p> <p>Visserijmaatregelen kunnen in de Nederlandse EEZ, dus ook in het gebied Friese Front, niet door Natura 2000-beheerplannen opgelegd worden. Er kan slechts naar verwezen worden. Wel wordt sterk ingezet op het uitvoeren van aanvullende monitoring en onderzoek gedurende de eerste beheerplanperiode, om meer grip te krijgen op de factoren die aanwezigheid van de zeeoet op het Friese Front aansturen.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
3	3	<p>Correcte inschatting van cumulatieve effecten noodzakelijk In Natura 2000-gebieden hoort natuur leidend te zijn om te bepalen welke vormen van medegebruik passend zijn. Nu wordt er omgekeerd geredeneerd door het menselijk medegebruik centraal te stellen in het beheerplan. In het beheerplan wordt vooral gekeken welk medegebruik (juridisch) nog toegestaan kan worden en het op die manier zo min mogelijk te belemmeren. Er zou echter eerst en vooral moeten worden gekeken naar de ecologische draagkracht en potentie voor natuur(herstel) en pas in tweede instantie naar welk medegebruik daarin passend is.</p> <p>Wat daarbij in het bijzonder ontbreekt, is een goede analyse van wat het cumulatieve gebruik betekent voor de (potentiële) natuurwaarden van het gebied. De NEAs en cumulatietoets zijn niet goed toegepast en trekken conclusies, die wij niet kunnen onderschrijven. Daardoor worden er én geen effectieve maatregelen getroffen om de zeegebieden te beschermen én worden allerhande activiteiten toegelaten zonder dat er bewijs is dat deze geen schade veroorzaken.</p> <p>Zo wordt bijvoorbeeld in de NEAs aangegeven dat alleen kleine resteffecten van visserij en van vergunde activiteiten worden meegenomen in de cumulatietoets. Dat is o.i. een te magere toepassing van cumulatieve effecten. De Europese Commissie zegt bijvoorbeeld in haar Leidraad 2000 dat bij vergunde activiteiten van langdurige aard of activiteiten met chronische of duurzame gevolgen (zoals visserij), ook deze activiteiten en gevolgen meegenomen moeten worden. Verder moet er bij de beoordeling van cumulatieve effecten ook rekening mee worden gehouden dat effecten elkaar in bepaalde gevallen kunnen versterken. Cumulatie kan dus meer zijn dan de som der ingrepen. Wij vragen u daarom voor elk gebied een goede cumulatietoets te doen die in overstemming is met bovengenoemde Leidraad. Wanneer cumulatieve significant negatieve effecten niet zijn uit te sluiten, verzoeken wij maatregelen te treffen om die effecten te voorkomen.</p>	<p>Wij onderschrijven de stelling dat in Natura 2000-gebieden het belang van de (aangewezen) natuur(waarden) leidend dient te zijn voor het bepalen van welke vormen van gebruik, en onder welke voorwaarden, passend zijn. De aanpak om in deze beheerplannen de reeds aanwezige activiteiten als uitgangspunt te nemen en om daarna te bezien of die gecontinueerd kunnen worden (en onder welke voorwaarden), beschouwen wij dan ook als de eerste stap. Op deze manier wordt duidelijk welke activiteiten gereguleerd moeten worden, bijvoorbeeld door voorwaarden te stellen aan een in het beheerplan opgenomen vrijstelling. Door deze werkwijze voldoen we ook aan de wettelijke verplichting van artikel 1.10 3e lid Wet natuurbescherming, om bij het treffen van maatregelen op grond van deze wet rekening te houden met vereisten op sociaal en economisch gebied.</p> <p>Voor wat betreft de cumulatietoets is in de NEA's (gelijkwaardig aan passende beoordelingen) de cumulatietoets uitgevoerd volgens exact dezelfde wijze als voor alle eerder vastgestelde Natura 2000-beheerplannen die Rijkswaterstaat heeft opgesteld. Die cumulatietoets is inderdaad uitgegaan van het niet bestaan van significant negatieve effecten van reeds vergunde activiteiten en heeft dan ook van die activiteiten alleen de resteffecten meegenomen. Mocht onverhoopt blijken dat de resteffecten groter zijn dan oorspronkelijk bij de vergunningverlening gedacht, dan waarborgt deze methode dat de cumulatie met eerder vergund gebruik correct wordt toegepast. Dat is in Nederland tot dusver de gebruikelijke wijze van het uitvoeren van een cumulatietoets.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
3	4	<p>Bindende maatregelen in plaats van zwakke adviezen In de beheerplannen worden voor de scheepvaart wel voorwaarden gesteld maar deze zijn in de vorm van een advies geformuleerd in plaats van een verplichting. Wij begrijpen dat verplichtingen niet of slechts in beperkte mate door nationale overheden zelfstandig kunnen worden ingesteld voor scheepvaart en dat dit hoofdzakelijk via internationaal beleid en beheer wordt geregeld (IMO). We verzoeken daarom om in de beheerplannen een toelichting op te nemen over welke stappen genomen zullen worden richting de bevoegde instanties om de benodigde bindende maatregelen te nemen die nodig zijn om de gebieden effectief te beschermen. Wij ondersteunen het initiatief om te verkennen of het Natura 2000-gebied Friese Front vanwege zijn ecologisch kwetsbaarheid kan worden aangewezen als 'Particularly Sensitive Sea Area', maar dan wel in zijn geheel en niet gedeeltelijk zoals het ontwerpbeheerplan stelt.</p>	<p>Voor alle Natura 2000-gebieden in de Nederlandse EEZ, dus niet alleen voor het Friese Front, zal onderzocht worden of deze gebieden in aanmerking komen voor aanwijzing als PSSA. Uit betreffende onderzoeken zal blijken of de gebieden kunnen worden aangewezen en of dit in het geheel of gedeeltelijk is. Naast de benoemde formele stappen zullen de specifieke stappen in de uitvoeringsplannen worden uitgewerkt.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
3	5	<p>Geen toestemming voor visserij zonder passende beoordeling</p> <p>Visserij is niet vergunningplichtig in de EEZ op grond van de Wet natuurbescherming, maar wel op grond van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) en de Nederlandse visserijwetgeving. Maatregelen moeten worden vastgesteld via het GVB (art. 11 basisverordening visserij), waarnaar in de beheerplannen wordt verwezen met de maatregelen die al jaren wachten op goedkeuring door de Europese Commissie. Probleem blijft dat er geen passende beoordeling aan deze maatregelen ten grondslag ligt en het feit dat visserij gewoon zijn gang kan gaan tot de GVB maatregelen zijn vastgesteld. Beide zijn in strijd met artikel 6 lid 3 Habitatrichtlijn. Momenteel doorlopen beperkende maatregelen voor de visserij in de drie gebieden de artikel 11-procedure van het GVB. De artikel 11-procedure kent echter vele knelpunten en verloopt traag: de huidige plannen doorlopen het proces al tien (!) jaar. Als de maatregelen uiteindelijk geïmplementeerd zijn, zullen ze onvoldoende zijn bijvoorbeeld omdat bepaalde schadelijke vormen van visserij toegestaan blijven of dat de maatregelen alleen gelden voor een deel van een Natura 2000-gebied. Het is problematisch dat er geen passende beoordeling voor de visserij in de beschermde gebieden aan de voorgestelde beperkende maatregelen ten grondslag ligt. Er is dus niet getoetst volgens de huidige wet- en regelgeving (art. 6 Habitatrichtlijn). Na toepassing van een passende beoordeling op de Doggersbank in oktober 2020 bleek dat het vigerende visserijbeheerplan schadelijk was voor de ISHD. Daarop heeft het Verenigd Koninkrijk besloten om, na het afronden van de Appropriate Assessment oftewel Passende Beoordeling, het hele Britse deel van de Doggersbank te sluiten voor alle bodemberoerende visserijtechnieken (inclusief boomkor, borden-, zegen- en semi-pelagische visserij). Wij dringen hier wederom aan op het uitvoeren van een passende beoordeling voor de visserij in de beschermde gebieden waarbij de alle visserijactiviteiten en technieken getoetst worden op de mogelijke schadelijke effecten voor het zeeleven en specifiek het bereiken van de ISHD</p>	<p>De vraag om een passende beoordeling voor visserijmaatregelen wordt behandeld in paragraaf 3.12 van deze reactienota. De voorstellen voor visserijbeperkende maatregelen voor de Klaverbank en het Friese Front zijn al in een ver gevorderd stadium en opgesteld op de beschreven wijze in de algemene tekst. De verwachting is dat de eerste artikel 11-procedures begin 2023 gereed zijn.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
3	6	<p>Vergunningplicht voor vrijgestelde activiteiten De beheerplannen wijzen activiteiten aan die (onder voorwaarden) worden vrijgesteld van de vergunningplicht. Het gaat in het bijzonder om: mijnbouw (bestaande installaties), kabels en leidingen (onderhoud), militaire activiteiten (marine), onderzoek en monitoring, en markeringen. Vraag is daarbij steeds of er zekerheid is dat deze activiteiten geen significante effecten kunnen opleveren. Daar moet een natuurtoets (passende beoordeling) aan ten grondslag liggen, waarin ook de cumulatieve effecten compleet worden beoordeeld. Die beoordeling lijkt te ontbreken en het beheerplan onderbouwt te summier dat die effecten zijn uitgesloten. Op die basis is het niet mogelijk om deze activiteiten vergunningvrij te maken, dus het verzoek is om die activiteiten in de categorie vergunningplichtig te plaatsen.</p>	<p>Het beheerplan is niet bedoeld als instrument om te bepalen of bepaalde activiteiten Wnb-vergunningvrij zijn of niet, maar het wordt gebruikt om te kijken onder welke voorwaarden in beginsel vergunningplichtige activiteiten toch door kunnen gaan. In het beheerplan worden deze voorwaarden beschreven. De NEA is gelijkwaardig aan een passende beoordeling. De activiteiten die u noemt in uw zienswijzen hebben reeds een bestaande vergunning en/of vallen onder bestaand gebruik dat noodzakelijk is voor het beheer van de Noordzee. Deze activiteiten zijn vaak lokaal, incidenteel en van korte duur. Het beheerplan stelt specifieke voorwaarden aan deze activiteiten om ervoor te zorgen dat deze geen significante effecten hebben op de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied. Voor deze activiteiten zijn toetsingen uitgevoerd in de NEA. Daarbij is ook een cumulatietoets uitgevoerd, zoals dat ook bij andere Natura 2000-beheerplannen gebeurt. Met de aanvullende voorwaarden zoals opgenomen in de beheerplannen kunnen deze activiteiten daarom worden vrijgesteld. Een breuk in een kabel of leiding moet direct verholpen worden, een kapotte boei levert onveilige situaties op voor de scheepvaart en moet snel gerepareerd worden, bij olieverontreinigingen wil je direct onderzoek kunnen doen zodat het snel opgeruimd kan worden. Ook de militaire activiteiten zijn activiteiten die nu eenmaal in het landsbelang noodzakelijk zijn en daarom onder voorwaarden vrijgesteld zijn van vergunningplicht.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
		Doelbereik		
3	7	<p>Verschuiving naar ecosysteemgericht beheer</p> <p>Een ecosysteemgerichte benadering ontbreekt in de beheerplannen. Abiotische en biotische factoren sturen veranderingen in ecosystemen in de Noordzee en hebben een effect op de doelhabitats en de populaties van doelsoorten in de beschermde gebieden, direct en indirect. Wij vragen om meer rekening te houden met deze complexiteit. Het valt op dat hoewel ecosysteemvariabelen die voor doelsoorten van belang zijn vaak wel zijn benoemd in de omschrijvingen, de uitwerking van bijbehorende maatregelen vaak ontbreekt. Zo is de beschikbaarheid van voldoende voedsel nodig voor de bescherming van de zeezoeten in het Friese Front. In het beheerplan wordt echter niet duidelijk hoe hierop wordt toegezien. Dit wordt (deels) veroorzaakt doordat visserijmaatregelen voor de visserij op prooivis van de zeezoet (met name sprot) ontbreken in het plan. Ook ontbreekt in het beheerplan de opgave voor aanvullend onderzoek om de kennisleemte op het gebied van voedselbeschikbaarheid en potentiële overbevissing van prooivis van zeezoeten te vullen. Binnen de Klaverbank en de Doggersbank geldt hetzelfde ten aanzien van prooivissoorten voor de bruinvis, gewone en grijze zeehond. Visserij is een van de grootste drukfactoren voor alle soorten die beschermd zijn. Deze aspecten dienen daarom expliciet in de beheerplannen te worden meegenomen.</p>	<p>Een ecosysteemgerichte benadering is geen verplichting onder de Vogel- en Habitatrichtlijnen. Een ecosysteemgerichte benadering wordt wel toegepast op het niveau van de Nederlandse Noordzee in de verschillende delen van de Mariene Strategie, conform de verplichting uit de Kaderrichtlijn Mariene Strategie. Echter in de beheerplannen beogen we wel het leefgebied van de zeezoet te beschermen. De mogelijkheden om met alle factoren, ook in hun onderlinge samenhang, op effectieve wijze rekening te houden in het ontwerpen en tot uitvoering (trachten te) brengen van effectieve, uitvoerbare, liefst ook nog maatschappelijk en juridisch aanvaardbare én handhaafbare maatregelen zijn helaas echter beperkt gebleken. Het klopt dat dit niet in de maatregelen is terug te zien. Het is door een gebrek aan data en kennis niet mogelijk gebleken om meer te doen tijdens de beheerplanperiode 2023-2028. Daarom wordt een monitoringsprogramma gestart waarin onder andere de voedselbeschikbaarheid in gebied Friese Front en de relatie met (over)bevissing van (potentiële) prooivis en habitatgebruik door de zeezoet wordt onderzocht. We verwijzen graag naar het monitoringsplan, bijlage 2 voor een lijst van kennisleemtes, die moeten worden aangepakt in deze beheerplanperiode. Het monitoringsplan is ter informatie meegestuurd bij de ontwerpbeheerplannen. Er kan op het monitoringsplan geen zienswijze worden ingediend. Het monitoringsplan kan gedurende een beheerplanperiode te allen tijde worden aangepast of aangevuld, zonder dat deze ter inzage hoeft te worden gelegd. Als u een goed voorstel heeft, dan zullen we dat in overweging nemen.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
3	8	<p>Aansluiting beheer bij het (internationale) Natura 2000-netwerk</p> <p>Het Natura 2000-netwerk omvat gebieden in binnen- en buitenland. Om een ecologisch samenhangend netwerk van mariene beschermde gebieden te verwezenlijken, is het noodzakelijk dat beheerplannen voor afzonderlijke beschermde gebieden op elkaar zijn afgestemd – ook als de gebieden zich in verschillende landen bevinden. In de huidige beheerplannen wordt deze afstemming niet geëxpliciteerd en is de aansluiting dus onvoldoende duidelijk. Door verschillende gebieden van elk type habitat in een internationaal netwerk te beschermen, wordt tegemoetgekomen aan de taak van coherentie (de herhaling van bepaalde habitatkarakteristieken op verschillende plekken op een relevante geografische schaal), een belangrijk element van succes. Voor zeezoogdieren, zeevogels, vissen en andere mobiele soorten in een dergelijk netwerk ontbreken nu maatregelen om bescherming op een relevante ecologische schaal te creëren.</p>	<p>Voor het Natura 2000-netwerk hebben alle lidstaten de verantwoordelijkheid voor hun eigen deel van de (Noord)zee. De meerwaarde van grensoverschrijdende afstemming wordt onderkend en vindt op beleidsniveau ook plaats. In de komende beheerplanperiode zal worden gekeken waar afstemming kan worden versterkt. Momenteel worden rapporten en relevante documenten gedeeld met de EU-lidstaten en het Verenigd Koninkrijk. Er is momenteel geen internationaal gremium, waarin grensoverschrijdend beheer wordt besproken en afgestemd. Ook dit voorstel zullen wij meenemen in de komende beheerplanperiode.</p>	<p>Dit wordt opgenomen in het communicatieplan behorende bij de beheerplannen.</p>

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
3	9	<p>Wettelijke bescherming van rifbouwers onder Natura 2000 (Platte oester, Sabellaria, Lanice)</p> <p>Het uitsterven van oesterriffen is een van de grootste verliezen van de Nederlandse mariene natuur. Deze koudwaterriffen vormden een belangrijk onderdeel van het ecosysteem van de Noordzee. Riffen zorgen ervoor dat veel soorten kunnen schuilen, wonen en eten. Hierdoor ontstaat een overvloed aan leven, en dus een grotere biodiversiteit. In het Friese Front zijn er plannen om 100 km² oesterriffen te herstellen, en niet alleen oesters maken riffen. In de Noordzee creëren ook sommige wormen structuren die als riffen op de zeebodem fungeren. Schelpkokerwormen en gestekelde zandkokerwormen (Lanice en Sabellaria) zijn twee voorbeelden van soorten die zulke zogeheten biogene riffen bouwen. Van Sabellaria werd gedacht dat ze niet in de Nederlandse Noordzee voorkwamen, tot ze in 2018 zijn gevonden tijdens een expeditie van DISCLOSE en OCEANA op de Bruine Bank, een ecologisch belangrijk Natura 2000-gebied. Via MONS-onderzoek zijn voor deze rifbouwers habitatgeschiktheidskaarten opgesteld, die in de plannen verwerkt zouden moeten worden om het potentieel voor herstel in de beschermde gebieden te evalueren. Verdere onderzoeken naar Sabellaria en andere rifbouwers zullen worden uitgevoerd tijdens de looptijd van deze beheerplannen. Wij bevelen aan de rifbouwers (met inbegrip van biogene riffen) in het kader van Natura 2000 te beschermen om in de toekomst wettelijke bescherming te waarborgen, ook voor de herstelde oesterriffen in het Friese Front. Concreet vragen wij om deze soorten rifbouwers op te nemen in de N2000-profieldocumenten voor habitattypen 1170 en 1110 en maatregelen te nemen voor hun bescherming en herstel in de beheerplannen.</p>	<p>In de profielfragmenten wordt bij H1110C <i>Lanice</i> en bij H1170 <i>Sabellaria</i> genoemd als typische soort. Het opnemen van nieuwe soorten in de profielfragmenten is de verantwoordelijkheid van het ministerie van LNV. Mede naar aanleiding van de motie van het lid Futselaar zal door het ministerie van LNV in de actualisatie van de Natura 2000-doelensystematiek worden verkend hoe platte oesters een explicietere plaats kunnen krijgen in de mariene habitattypen. Het Friese Front is niet aangewezen als habitatrictlijngebied, eventuele wijziging hiervan moet door het ministerie van LNV plaatsvinden. In dit stadium is het niet meer mogelijk om aanvullende natuurherstelmaatregelen aan de beheerplannen toe te voegen. We nemen in de paragraaf toekomstige ontwikkelingen een tekst op over natuurherstel. Het herintroduceren van platte oesters valt onder toekomstig gebruik. De effecten op de Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen zijn niet getoetst bij de totstandkoming van deze Natura 2000-beheerplannen. Voor actief natuurherstel dat in het kader van de instandhoudingsdoelstellingen als beheermaatregel wordt uitgevoerd, kan eerst een melding worden gedaan bij het bevoegd gezag (ministerie van LNV en Rijkswaterstaat). Deze beoordeelt de melding en verleent goedkeuring of wijst de aanvraag af. Voor pilots dient een aanvraag van een vergunning te worden gedaan bij het bevoegd gezag.</p>	<p>In de drie beheerplannen is een paragraaf (3.3.9 voor beheerplannen Klaverbank en Doggersbank en 3.3.10 voor beheerplan Friese Front) over <i>toekomstige en autonome ontwikkelingen</i> toegevoegd. Zie zienswijze 2.</p>

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
Monitoring en handhaving				
3	10	<p>Strengere controle en handhaving Wij zien in de huidige beheerplannen en achterliggende documenten weinig tot geen concrete handhaving gericht op de voorgenomen aanvullende maatregelen. In sommige Natura 2000-gebieden zoals de Voordelta is duidelijk dat handhaving van visserijmaatregelen over het algemeen niet goed wordt uitgevoerd en dat de huidige AIS-technieken ontoereikend zijn. Zo is het traject rondom een goed functionerende black box ernstig vertraagd, terwijl het proces rondom visvergunningen doorloopt.</p> <p>Voorlichting en educatie zonder dat deze onderdeel uitmaken van een gedegen en goed gefinancierd plan mbt specifieke controle en handhaving voor dit gebied is onacceptabel. De uitvoerbaarheid van het plan valt of staat bij afdoende financiering en capaciteit voor controle en handhaving, die niet alleen gestoeld is op het principe van handhaving door de visserijsector zelf. Ook worden in de beheerplannen aanzienlijke kennishiaten benoemd. Er moeten voldoende middelen beschikbaar komen om het nodige onderzoek uit te voeren om die te vullen. Om de naleving van de maatregelen te controleren is een vergroting van de inspanning op controle en handhaving nodig. Binnen het Noordzeeakkoord is budget beschikbaar om controle en handhaving te versterken en wij zien graag dat dit wordt toegepast voor verdere versterking van de Toezicht en Handhavingsplannen.</p>	<p>Bij de beheerplannen zijn gedegen en goed gefinancierde uitvoeringsplannen voor de handhaving, monitoring en communicatie gevoegd. Deze plannen zijn meegestuurd bij de terinzagelegging ter informatie, hierop kan geen zienswijze worden ingediend. Er is reeds budget toegekend en jaarlijks worden deze plannen geactualiseerd. Tweejaarlijks worden de contracten voor de uitvoering aangepast. Het is niet specifiek uitgewerkt in de beheerplannen, omdat het valt onder het reguliere takenpakket van de beheerders en handhavers van de natuurgebieden om de uitvoering in te vullen.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
3	11	<p>Monitoring is onvoldoende</p> <p>De huidige monitoringprogramma's (o.a. WOT, MTWL) zijn onvoldoende om de beschermde gebieden effectief te monitoren en met de beheerplannen wordt de monitoring niet versterkt. Om straks de effectiviteit van nieuwe maatregelen te kunnen beoordelen is het van belang om de huidige staat van de gebieden te meten. Om te voldoen aan de Natura 2000-verplichtingen van geen verdere achteruitgang, en om de effecten van activiteiten op het gebied goed te kunnen evalueren, zijn verdere ecologische details nodig. Dit omvat monitoring van alle ecosysteemcomponenten in het gebied, bijvoorbeeld vis- en zeezoogdierenpopulaties en abiotische factoren. Er is een integrale monitoringstrategie nodig die de hele Noordzee bestrijkt, met speciale aandacht voor deze ecologisch belangrijke gebieden om straks de effecten van nieuwe drukfactoren, zoals offshore-windenergie en klimaatverandering, te kunnen onderscheiden. MONS werkt aan het opvullen van deze lacunes, waarbij een onderzoek (ID 49, 50) statistisch heeft berekend hoeveel extra meetpunten nodig zijn om variabelen te kwantificeren. Wij bevelen ten eerste aan om monitoring te versterken in combinatie met bestaande en nieuwe programma's en om de resultaten maximaal toe te passen binnen MER's en passende beoordelingen.</p> <p>Hoewel wij het belang van monitoring en onderzoek onderschrijven, willen wij benadrukken dat zij op zichzelf geen mitigerende maatregelen zijn. Bijvoorbeeld in de titel van paragraaf 6.3 en in tabel 7-1 van het beheerplan voor het Friese Front wordt onderzoek ten onrechte als maatregel aangeduid. In een reeds verslechterde toestand, waarbij de huidige rapportage geen verbetering van de toestand van het gebied laat zien, is het vooral van belang concrete maatregelen te nemen om herstel te garanderen.</p>	<p>We beseffen dat het uitvoeren en/of intensiveren van monitoring en het (laten) uitvoeren van onderzoek in eerste instantie geen mitigerende maatregelen zijn. Echter, de resultaten van monitoring zijn nodig om doeltreffende en kansrijke maatregelen vorm te kunnen geven. Daarom besteden we in de beheerplannen en het bijbehorende monitoringsplan uitgebreid aandacht aan wat we (nog meer dan tot nu toe) willen gaan monitoren en onderzoeken en waarom. We worden wel gelimiteerd door de zeer hoge kosten en logistieke uitdagingen die intrinsiek gemoeid zijn met alle offshore werkzaamheden. Bij de operationalisering van het monitoringsplan zullen we daarnaast ook proberen om maximaal aan te sluiten bij het MONS-programma, waarin via onderzoek en monitoring van de gehele Nederlandse Noordzee invulling gegeven gaat worden aan de in het Noordzeeakkoord vastgelegde afspraken over het verkrijgen van een betere wetenschappelijke basis voor het toekomstig beheer van de Noordzee, ten behoeve van onder andere de ecosysteemdiensten van het gebied (naast de functies voor duurzame energie-ontwikkeling en voedselvoorziening).</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
		Nieuwe ontwikkelingen		
3	12	<p>Mogelijkheden voor actief herstel meenemen</p> <p>Na decennia achteruitgang en met de wens om de neergaande trends om te buigen naar herstel van biodiversiteit is het belangrijk om in de beheerplannen ruimte te maken voor actief herstel van natuurwaarden. We zien dat Nederland sinds de gebieden werden aangewezen onvoldoende stappen neemt om de achteruitgang van natuurlijke habitats en soorten alsook de verstoring van soorten binnen deze gebieden tegen te gaan. Daarom pleiten wij voor het opnemen van actief natuurherstel in de beheerplannen.</p> <p>Actief herstellend potentieel moet worden opgenomen in Natura 2000-beheerplannen en worden vertaald naar herstelactiviteiten, waarbij beleid moet worden afgestemd op de huidige realiteit. Wij vragen u in de beheerplannen ruimte te maken voor actief herstel; zowel ecologische ruimte en procedurele ruimte in de vorm van een status 'vergunningvrij maar wel met voorwaarden'. We zien dat momenteel menselijke exploitatie voorrang krijgt om in deze gebieden plaats te vinden, waar actieve herstelactiviteiten te maken hebben met beperkingen in vergunningen en wettelijke drempels. Als dit wordt aangepast kunnen ISHD wellicht eerder behaald worden en is er ook ruimte om voorbij te gaan aan het 'shifting baseline syndroom'. Dit is belangrijk gezien het uitgangspunt -het aanwijzingsbesluit- een baseline is die gelijk staat aan een ernstig gedegradeerde staat van het ecosysteem. Recente internationale ontwikkelingen, waaronder de komende EU Nature Restoration Law, ondersteunen dit perspectief.</p>	<p>Wij onderschrijven uw analyse dat het met de habitattypen en mogelijk ook met de beschermde soorten in de drie gebieden niet zonder meer goed gaat (ofschoon dat voor de habitattypen duidelijker aantoonbaar is dan voor de soorten). U bepleit om vrijstellingen op te nemen voor actief herstel van natuurwaarden, zoals pilots. Dit onder controleerbare voorwaarden die borgen dat de herstelactiviteiten geen afbreuk kunnen doen aan beschermde natuurwaarden. Het vrijstellen van actief natuurherstel is niet mogelijk. Het uitvoeren van projecten voor natuurherstel (zoals bijvoorbeeld het herintroduceren van platte oesters) valt onder toekomstig gebruik, waarvan effecten ten aanzien van de Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen niet getoetst zijn in de voortrajecten van de totstandkoming van deze Natura 2000-beheerplannen. Het opnemen van toekomstige projecten en gebruik is niet meegenomen in de beheerplannen, omdat nog niet kan worden gezegd of deze activiteiten daadwerkelijk kunnen plaatsvinden. De vergunningsaanvraag dient hiervoor te worden gedaan bij het bevoegd gezag. Voor actief natuurherstel dat in het kader van de instandhoudingsdoelstellingen als beheermaatregel wordt uitgevoerd, kan eerst een melding worden gedaan bij het bevoegd gezag (ministerie van LNV en Rijkswaterstaat). Deze beoordeelt de melding en verleent goedkeuring of wijst de aanvraag af. Ook als het realiseren van bijvoorbeeld oesterriffen vanuit het oogpunt van natuurherstel wordt gedaan, dienen de projecten te worden getoetst aan de instandhoudingsdoelstellingen. Dit wordt daarom niet meegenomen in de beheerplannen.</p>	<p>In de drie beheerplannen is een paragraaf (3.3.9 voor beheerplannen Klaverbank en Doggersbank en 3.3.10 voor beheerplan Friese Front) over <i>toekomstige en autonome ontwikkelingen</i> toegevoegd. Zie zienswijze 2.</p>

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
3	13	<p>Rekening houden met toekomstige ontwikkelingen Er staat veel nieuws te gebeuren op de Noordzee. De grootschalige opschaling van offshore-windenergie kan leiden tot ingrijpende veranderingen. Tegelijkertijd veroorzaakt ook klimaatverandering grootschalige verschuivingen in voedselwebben en zullen er binnen de looptijd van dit beheerplan naast visserij en scheepvaart compleet nieuwe activiteiten plaatsvinden, zoals CO2-transport en -opslag, aanleg van energie-eilanden, zonne-energie op zee en nieuwe vormen van voedselproductie. Wij missen in het beheerplan aandacht voor de (cumulatieve) effecten van de bouw van windparken binnen en buiten het Nederlandse deel van de Noordzee. Zowel windparken als alle andere toekomstige activiteiten moeten aan een passende beoordelingen worden onderworpen, waarbij cumulatieve effecten naar behoren worden meegenomen. Momenteel worden effecten allen per sector en per activiteit bekeken, en worden vergunningen gegeven zonder rekening te houden met het geheel aan grootschalige veranderingen.</p>	<p>In Natura 2000-beheerplannen kan maar beperkt rekening worden gehouden met toekomstige ontwikkelingen. Het enige dat ten aanzien hiervan gezegd kan worden is dat voor ieder toekomstig initiatief (buiten visserij om, want dat heeft via GVB een status aparte) een voortoets moet worden uitgevoerd. Indien niet kan worden uitgesloten dat er significante gevolgen op de instandhoudingsdoelstellingen optreden, moet een passende beoordeling worden opgesteld en een natuurvergunning worden aangevraagd. Indien uit deze toetsing blijkt dat de natuurlijke kenmerken van het gebied niet aangetast worden, kan een vergunning worden verleend, eventueel met toepassing van mitigerende maatregelen. Blijkt er echter werkelijk sprake te zijn van mogelijk significante effecten dan wordt een vergunning alleen afgegeven indien er geen alternatieven zijn, er dwingende redenen van groot openbaar belang zijn en er compensatie plaatsvindt: de ADC-toets.</p> <p>Een Natura 2000-beheerplan is niet het juiste instrument om de cumulatieve effecten van (geplande) windparken te toetsen op hun effecten op de instandhoudingsdoelstellingen voor dit Natura 2000-gebied. Dit dient in het kader van de vergunningverlening voor het aanleggen en in gebruik nemen van deze windparken te worden getoetst. In de NEA wordt wel getoetst of de ontwikkelingen, zowel eigenstandig als in cumulatie met andere plannen en projecten, geen afbreuk doen aan de realisatie van alle vastgestelde instandhoudingsdoelstellingen voor habitattypen en soorten. Bij zo'n toetsing wordt de set aan ecologische vereisten van de instandhoudingsdoelstellingen, zoals vastgelegd in de doeluitwerking van de beheerplannen, als kader beschouwd.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
3	14	<p>Communicatie en informatievoorziening</p> <p>De huidige beheerplannen en ruimtelijke maatregelen en activiteiten binnen de N2000-gebieden worden nog steeds niet op één plek visueel inzichtelijk gemaakt. Wij blijven pleiten voor detaillering in beheerplannen ten bate van transparantie in uitvoering van beheerplannen. Kaarten zijn waardevol en wij adviseren om deze online toe te voegen waar duidelijk wordt gemaakt wat waar is toegestaan en geregeld. Om beheerplannen effectief uit te voeren en partijen de kans te geven kritisch mee te kijken, vragen wij om specifieke maatregelen zo duidelijk mogelijk te beschrijven en om monitoringsrapportages en studies omtrent controle en handhaving openbaar beschikbaar te stellen op een centrale locatie.</p>	<p>In de beheerplannen zijn kaarten opgenomen waarin het huidige gebruik van de Noordzee in en rondom de Natura 2000-gebieden wordt weergegeven. De activiteiten zelf, plus de voorwaarden en maatregelen voor deze activiteiten, worden in de tekst beschreven. In het communicatieplan, behorende bij de drie beheerplannen, is uiteengezet hoe de komende maanden en jaren verschillende communicatiemiddelen zullen worden ontwikkeld en toegepast om hetgeen in de beheerplannen is beschreven inzichtelijk te maken. Onderdeel daarvan is het visualiseren van deze maatregelen. Diverse communicatiemiddelen, alsmede nieuwsberichten over de voortgang tijdens de looptijd van de beheerplannen, zullen onder andere gedeeld worden op onze website rwsnatura2000.nl. Hier zijn te allen tijde ook de beheerplannen zelf en de uitvoeringsdocumenten te vinden. Hierbij is het zeker de bedoeling dat de inhoud van de beheerplannen en de invulling van de uitvoering ervan, gedeeld worden. Uw suggestie om de resultaten van monitoring en onderzoek te delen, zullen wij zeker meenemen in de uitvoering van de communicatie. Eventuele suggesties voor het uitvoeren van de communicatie tijdens de looptijd van de beheerplannen is welkom, echter dit is geen onderdeel van de huidige procedure voor het vaststellen van de beheerplannen.</p>	<p>Dit wordt opgenomen in het communicatieplan behorende bij de beheerplannen.</p>
Friese Front				
3	15	<p>In het gebied moet in de periode 1 juni t/m 30 november een verbod komen voor alle visserij met staand want. Er is geen onderbouwing voor de uitzonderingen die worden gemaakt. In het FIMPAS-project is al vastgesteld dat de bijvangst door de staandwantvisserij een significant negatief effect heeft op de zeekoet en de instandhouding in gevaar brengt, zie tabel 7-1 uit de Nadere Effecten Analyse (NEA). Er is een kans dat de ISHD voor de zeekoet door bijvangst niet wordt behaald en dus dient er vanuit het voorzorgsbeginsel een totaalverbod op staandwantvisserij te komen in de genoemde periode. We verzoeken om in het beheerplan op te nemen dat er een GVB art. 11-procedure wordt gestart om dit volledige verbod te realiseren.</p>	<p>Zoals vastgelegd in het Programma Noordzee 2022-2027 wordt er een artikel 11-procedure gestart door het ministerie van LNV, waarin alle vormen van visserij verboden worden in het grootste deel van het Friese Front. Het voorbereidende proces hiervoor is opgestart. De tekst van het beheerplan wordt hierop geactualiseerd. Alhoewel deze sluiting voor het KRM-gebied Friese Front is en het vooral ten behoeve van het bodemecosysteem is, heeft dit ook een positief effect op het grotendeels overlappende vogelrichtlijngebied Friese Front.</p>	<p>Paragraaf over Gemeenschappelijk Visserijbeleid in hoofdstuk 3 van de beheerplannen aangevuld:</p> <p><i>In het Noordzeeakkoord zijn aanvullende afspraken gemaakt over beschermde gebieden en instandhoudingsmaatregelen. Deze afspraken zijn vastgelegd in het Programma Noordzee 2022-2027. Voor het Natura 2000-gebied Klaverbank geldt dat de instandhoudingsmaatregelen worden aangepast. Voor het KRM-gebied Friese Front worden de instandhoudingsmaatregelen uitgebreid, dit heeft ook effect op het Natura 2000-gebied Friese Front.</i></p> <p><i>Het voorbereidende proces om een artikel 11 procedure te starten voor deze maatregelen is in 2022 ingezet. Het is de verwachting dat deze visserijmaatregelen in de loop van de beheerplanperiode in werking zullen treden.</i></p>

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
3	16	Ook andere visserijtypen, zoals typen die in het gebied proovivis van de zeekoet vangen, kunnen een impact hebben op de zeekoetenpopulatie. De grootte van die impact is een belangrijke kennisleemte, zoals benoemd in tabel 6-1. Over diverse vormen van visserij wordt in het FIMPAS -project geconcludeerd dat de instandhouding van de zeekoet niet hetzelfde blijft zonder maatregelen (tabel 7-1, NEA). Er is een kans dat deze visserijvormen het behalen van de ISHD voor de zeekoet in gevaar brengen. Daarom dienen ook voor deze visserijvormen vanuit het voorzorgsbeginsel beperkende maatregelen in het gebied te worden genomen. We verzoeken om in het beheerplan op te nemen dat er een GVB artikel 11-procedure wordt gestart om deze beperkende maatregelen te realiseren.	Zie beantwoording deelzienswijze 3-15. De kennisleemte ten aanzien van de mogelijke relatie tussen visserijvormen en de voedselbeschikbaarheid zal onderzocht moeten worden. Wij sluiten hier onder andere aan bij wat er in het MONS-programma wordt uitgezocht.	Zie deelzienswijze 3-15.
3	17	We verzoeken om in tabel 4-2 expliciet de kennisleemte te benoemen die omschreven staat onder I3 in tabel 6-1: er is onvoldoende kennis over de impact van (over)bevissing door diverse visserijvormen op de voedselbeschikbaarheid voor de zeekoet. In de laatste kolom verzoeken we de bijbehorende mogelijke oplossing benoemen: een vangstbeperking opleggen aan visserijtypen die proovivis van de zeekoet vangen.	We zijn het met indiener eens en zullen de kennisleemte I3 uit tabel 6.1 betreffende de onzekerheid ten aanzien van de voedselbeschikbaarheid op het Friese Front voor zeekoeten ook in tabel 4-2 expliciet benoemen.	Tekst toegevoegd aan tabel 4-2 beheerplan Friese Front: Mogelijke knelpunten: <i>onduidelijkheid over voedselbeschikbaarheid i.r.t. (over)bevissing van (potentiële) proovivis.</i> Oplossingsrichtingen: <i>vangstbeperking voor visserijtypen die proovivis van de zeekoet vangen.</i>
3	18	We verzoeken om op te nemen dat de recente uitbraak van hoog-pathogene vogelgriep onder zeekoeten een negatief effect heeft op het broedsucces van de soort, en dat deze impact onderzocht moet worden. Dit kan genoemd worden bij tabel 6-1, kennisleemte I2.	Wij konden ten tijde van het opstellen van het ontwerp-beheerplan voor het Friese Front onmogelijk voorzien dat de hoog-pathogene aviaire influenza in het broedseizoen van 2022 zo dramatisch zou huishouden onder kolonies van zeevogels rondom de Noordzee. Wel was al bekend dat zeekoeten in het bijzonder al sinds het najaar van 2021 in meer dan gebruikelijke aantallen ziek en dood aan de Nederlandse kust verschenen. Ook andere zeevogelsoorten lieten afgelopen winter een meer dan gebruikelijke sterfte zien in de Nederlandse en ook de Britse kustwateren. Hoe triest ook, het ligt niet voor de hand om uitsluitend vanuit het beheerplan Friese Front specifiek onderzoek in te stellen en uit te (doen) voeren naar de invloeden van dergelijke incidenten. Uiteraard is het wél van belang om deze ontwikkelingen en de onderzoeken die hiernaar door derden worden uitgevoerd nauwgezet te volgen, zowel om de resultaten van de eigen monitoring op doelbereik in de toekomst beter te duiden als om, waar ook maar minimaal mogelijk, de situatie in het beheergebied zelf zo goed mogelijk onder controle te houden, zodat de soort daar in ieder geval niet nog extra knelpunten ondervindt.	In het monitoringsplan wordt opgenomen dat we actief zorgen voor informatievoorziening omtrent de vogelgriep en eventuele gevolgen op de instandhoudingsdoelstelling.

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
3	19	Wij missen in het beheerplan aandacht voor de (cumulatieve) effecten van de bouw van windparken in het zuidelijke deel van de Noordzee, dus niet alleen het Nederlandse deel (bijvoorbeeld barrièrewerking/verlies aan leefgebied gedurende de trek tussen de broedplaatsen van de zeezoeten en het Friese Front).	De gecumuleerde effecten van de bouw en ingebruikname van offshore windparken in de zuidelijke Noordzee zouden, door het mechanisme van habitatverlies door het vermijden van dergelijke windparken door zeezoeten, kunnen leiden tot het onder druk raken van de instandhoudingsdoelstelling voor de zeezoet op het Friese Front. Hier begeven we ons echter al op het beoordelen van toekomstige ontwikkelingen, hetgeen heel nadrukkelijk niet de taak is van dit beheerplan. Het Kader Ecologie en Cumulatie (KEC) ziet in beginsel toe op het beoordelen van cumulatieve effecten van offshore windparken op zeezoeten en andere zeevogels op het niveau van Noordzee-brede populaties, veelal op basis van informatie uit het Wind op zee ecologisch programma (Wozep). Het beheerplan is niet het juiste instrument om de externe werking van de (geplande) windparken op het gebied te toetsen op hun effecten op de instandhoudingsdoelstellingen voor dit Natura 2000-gebied. Dit dient in het kader van de vergunning-/toestemmingsverlening voor het aanleggen en in gebruik nemen van deze windparken te worden meegenomen. Verantwoordelijkheid voor toetsen van (cumulatieve) effecten vindt plaats binnen het vergunningverleningsproces van die toekomstige activiteiten en dient daar beoordeeld te worden.	
3	20	Wij missen een verwijzing naar het Natura 2000-gebied Bruine Bank. Deze is inmiddels definitief aangewezen, onder andere voor de zeezoet. We verzoeken om in het beheerplan aan te geven hoe de bescherming van beide gebieden elkaar optimaal kunnen aanvullen en welke monitoring nog nodig is om te kunnen bepalen of er daartoe nog aanvullende maatregelen nodig zijn.	Ten tijde van het opstellen van het Natura 2000-ontwerp-beheerplan Friese Front was de aanwijzing van de Bruine Bank voor onder andere de zeezoet nog niet gerealiseerd. Bovendien heeft dit beheerplan niet op voorhand al de verplichting om samen met andere Natura 2000-beheerplannen, met aanwijzingen voor dezelfde soort, op te trekken in een streven naar een landelijk gunstige staat van instandhouding. Dit is bij andere Natura 2000-gebieden met aanwijzingen voor overlappende soorten ook nog nooit gebeurd (denk bijvoorbeeld aan aanwijzingen voor scholekster in Waddenzee, Westerschelde, Voordelta en nog legio andere Natura 2000-gebieden).	
3	21	We verzoeken de zin "habitattypen op zee zijn niet gevoelig voor stikstof, daarom is stikstof niet relevant voor dit beheerplan" (paragraaf 1.3) te schrappen. Deze is te generaliserend en daarmee onjuist. In kustzeen kan bijvoorbeeld een relatief hoge stikstof-input ten opzichte van fosfaat-input leiden tot toxische algenbloei, die een effect kunnen hebben op zeevogels. We verzoeken om een deskundige te laten beoordelen of bij het Friese Front een cumulatief significant effect van externe antropogene N-input kan optreden en een toelichting en indien nodig uitwerking in het beheerplan op te nemen.	Deze zin heeft betrekking op de depositie van stikstof vanuit de atmosfeer en op de habitattypen. Bron: <i>Van Dobben, H. F., Bobbink, R., Bal, D., & Van Hinsberg, A. (2012). Overzicht van kritische depositiewaarden voor stikstof, toegepast op habitattypen en leefgebieden van Natura 2000-gebieden.</i>	De tekst in paragraaf 1.3 van de drie beheerplannen is aangepast naar: <i>De kritische depositie waarden (KDW) die zijn geformuleerd voor habitattypen op zee zijn >2.4000 Mol N/ha/j, daardoor vallen de habitattypen in de gevoeligheidsklasse 'minder tot niet gevoelig'.</i>

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
		Doggersbank		
3	22	Een belangrijk bijkomend effect van bescherming van dit gebied is werking als klimaatbuffer. Zo is berekend dat het Doggersbank deel dat in het Verenigd Koninkrijk ligt: ‘has the capacity to store around 5 Mt carbon. The release of carbon from the site by continued trawling could cost the UK economy nearly £200 million to mitigate over the next 25- years’ (Dunkley and Solandt, 2020) . Dit moet ook aan de orde komen in het beheerplan en er moet rekening mee worden gehouden bij de uitvoering van maatregelen en het toestaan van activiteiten, hetgeen tot dusver niet is gebeurd.	De (grote) Natura 2000-gebieden op de Noordzee hebben diverse functies voor het ecosysteem van de Noordzee. De bufferwerking van de gebieden voor CO ₂ -opslag is geen directe prioriteit, maar zal door het nemen van visserijmaatregelen wel worden beïnvloed. Daarom kan het worden gezien als indirect effect van Natura 2000-maatregelen. De focus voor de beheerplannen ligt echter op de instandhoudingsdoelstellingen t.a.v. beschermde soorten en habitats. Actieve maatregelen voor CO ₂ -opslag in het ecosysteem vindt dan ook niet plaats binnen de scope van dit beheerplan. Het is echter wel een onderwerp dat bij andere programma’s binnen het ministerie van lenW past. Mochten hier gedurende de beheerplanperiode kansen zijn om CO ₂ -opslag of –reductie, in combinatie met instandhoudingsdoelstellingen te bevorderen, dan kan hier naar gekeken worden. Voor het huidige beheerplan is er geen focus op dit onderwerp.	In de drie beheerplannen is een paragraaf (3.3.9 voor beheerplannen Klaverbank en Doggersbank en 3.3.10 voor beheerplan Friese Front) over <i>toekomstige en autonome ontwikkelingen</i> toegevoegd. Zie zienswijze 2.
3	23	Wij verzoeken Nederland dringend te voldoen aan zijn wettelijke verplichting krachtens de Natura 2000 wetgeving om een passende beoordeling uit te voeren voor visserijactiviteiten op de Nederlandse Doggersbank, zoals vereist in artikel 6, lid 3, van de Habitatrichtlijn. De ngo’s hebben hier herhaaldelijk om verzocht en hebben een ondersteunend document met methoden ter beschikking gesteld. In het VK werd een passende beoordeling overeenkomstig de Habitatrichtlijn uitgevoerd en kwam men tot de conclusie dat passende maatregelen neerkwamen op een totale sluiting van de visserij op de gehele Britse Doggersbank via een verordening die in juni 2022 in werking is getreden.	Zie de algemene teksten over visserijbeperkende maatregelen en de passende beoordeling in paragraaf 3.11 en 3.12 van deze reactienota. Bij gebrek aan een referentiegebied is het complex om te bepalen wat de omvang van het te sluiten gebied voor bodemberoerende visserij op de Doggersbank moet zijn om aan de instandhoudingsdoelstelling te voldoen. De huidige voorstellen zijn het resultaat van jarenlange onderhandelingen en zijn geformuleerd op basis van wetenschappelijk onderzoek. De inzet is om in de toekomst nog meer inzicht te krijgen in de effecten van de maatregelen op de betreffende gebieden en om vervolgens op basis daarvan te kunnen bepalen of de nu voorgestelde visserijmaatregelen moeten worden aangepast. Deze kennis wordt geborgd door de effecten van de nog in te stellen visserijbeperkende maatregelen te onderzoeken en te monitoren.	
3	24	De Doggersbank heeft een bijzonder internationaal karakter, aangezien deze grenst aan het Verenigd Koninkrijk, Duitsland en Denemarken. Dit maakt internationale afstemming met maatregelen in de buurlanden van cruciaal belang om de ISHD te bereiken en de natuur met succes te beschermen en te herstellen. Zo is bijvoorbeeld het windmolenpark dat op het Britse deel van de Doggersbank zal worden gebouwd, onvoldoende en onvolledig getoetst. De externe werking kan een knelpunt vormen voor het Nederlandse deel.	De externe werking van een windpark kan inderdaad een probleem zijn. De mogelijke externe werking van een windpark dient in de passende beoordeling voor de effecten van het te realiseren windpark te worden onderzocht. De windparken die op het Britse deel van de Doggersbank worden gebouwd, hebben een vergunning en zijn getoetst aan de Natura 2000-doelstellingen. Er worden geen negatieve effecten van de aanwezigheid van de windparken op het habitatype H1110C en zeezoogdieren verwacht (Forewind, 2014. Dogger Bank Teesside A & B Information for Appropriate Assessment Report).	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
		Klaverbank		
3	25	Wij verzoeken om rekening te houden met het internationale aangrenzende beschermde gebied Markhams Triangle, om ervoor te zorgen dat een netwerk van bescherming wordt geboden, zoals vereist in het kader van Natura 2000. Meer informatie over deze 'Marine Conservation Zone' is te vinden op de website van de UK Joint Nature Conservation Committee (https://jncc.gov.uk/our-work/markhams-triangle-mpa/)	We zijn het met u eens dat het belangrijk is dat er een netwerk van bescherming wordt geboden. In de samenvatting en de paragrafen 1.2 en 8.1 van het beheerplan Klaverbank wordt daarom ook verwezen naar het aangrenzende beschermde gebied Markham's Triangle. De meerwaarde van grensoverschrijdende afstemming wordt zeker onderkend. Helaas is er nu geen direct contact met het Verenigd Koninkrijk over de Natura 2000-gebieden, maar vindt afstemming plaats via de Europese Commissie. Het is de verwachting dat in de komende beheerplanperiode de internationale afstemming over beheer van dit gebied (met vergelijkbare instandhoudingsdoelstellingen) met het Verenigd Koninkrijk zal worden aangehaald. Dit zal worden opgenomen in het uitvoeringsplan communicatie.	
3	26	Voor het toestaan van visserijactiviteiten op de Klaverbank is net als alle andere Natura 2000-gebieden een passende beoordeling nodig die vaststelt dat er met zekerheid geen significante effecten optreden op de beschermde natuurwaarden. Om visserij toe te staan en vergunningen uit te geven, moet eerst voldaan worden aan artikel 6, lid 3 Habitatrichtlijn. Als de visserij doelbereik in de weg staat zal het totale beheerplan voor alle (overige) activiteiten ook niet leveren.	Zie beantwoording deelzienswijze 3-5.	
3	27	Visserijmaatregelen die al tien jaar in de maak zijn, worden op Commissieniveau nog steeds vertraagd, zonder dat duidelijk is waarom. Hoewel de visserijmaatregelen buiten dit beheerplan vallen, leiden deze vertragingen ertoe dat de effectiviteit van het beheerplan en de bescherming van de Klaverbank sterk worden verzwakt. Wij verzoeken de verantwoordelijke overheidsinstanties samen te werken om aan te dringen op effectieve visserijmaatregelen om de ISHD voor de Klaverbank te bereiken.	We zijn het met de indiener eens dat het nemen van de instandhoudingsmaatregelen via de artikel 11-procedure van het GVB op Europees niveau lang duurt. Om dit te bespoedigen is er vanuit het ministerie van LNV op hoog niveau contact geweest met de Europese Commissie. De visserijmaatregelen worden vanaf 8 december 2022 voorgelegd aan het Europees Parlement. Hierbij moet wel met nadruk worden gesteld dat de enige formele procedure om visserijmaatregelen te nemen de artikel 11-procedure uit het GVB is.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
3	28	<p>Wij verzoeken om een snelle uitvoering van de nieuwe visserijmaatregelen, zoals afgesproken in het NZA, snel ten uitvoer worden gelegd en worden opgenomen in het monitoringplan van het beheerplan. Deze maatregelen zijn van vitaal belang om de integriteit en het herstel van het hele gebied te waarborgen, aangezien de huidige visserijmaatregelen zijn opgesplitst in 4 managementzones. Uit onderzoek is gebleken dat de interconnectiviteit en de zandgebieden tussen habitattype 1170 ook van vitaal belang zijn voor het bereiken van de ISHD in de Klaverbank.</p>	<p>De vier managementzones zijn ingesteld, omdat hierin specifiek het aanwezige habitattype 1170 wordt beschermd. Aan het nemen van de visserijmaatregelen zoals die zijn afgesproken in het Noordzeeakkoord wordt met prioriteit gewerkt. De nationaal afgestemde voorstellen zijn in juli 2022 gedeeld met de EU-lidstaten die een direct belang bij het beheer van de visserij hebben. Naar verwachting kunnen in januari 2023 de onderhandelingen met deze lidstaten en de Europese Commissie beginnen. De artikel 11-procedure moet gevolgd worden. Er zal dus overeenstemming moeten worden bereikt met de betrokken lidstaten en de Europese Commissie, voordat de maatregelen gerealiseerd kunnen worden. De overheid communiceert over het proces op een transparante wijze in het Noordzeeoverleg. Het is de verwachting dat in de looptijd van het beheerplan de visserijmaatregelen die zijn afgesproken in het Noordzeeakkoord kunnen ingaan (zie paragraaf 3.1.7 van het beheerplan). Het monitoren van de gevolgen van de visserijmaatregelen en de handhaving zijn geen onderdeel van het beheerplan, deze taak ligt bij het ministerie van LNV.</p> <p>Evenals de Wnb-vergunningplichtige activiteiten is het wel van belang dat de resultaten van de visserijmonitoring worden betrokken in de evaluatie van de eerste beheerplanperiode. Om inzicht te krijgen in het effect van de visserijmaatregelen op de instandhoudingsdoelstellingen dient er een analyse plaats te vinden van de activiteiten van de visserij binnen de Natura 2000-gebieden en hun invloed op de (kwaliteit van de) habitattypen en (de leefgebieden van) de beschermde soorten. Daarom is dit opgenomen in het monitoringsplan en zijn er meerdere kennisleemtes gedefinieerd over effecten van visserij, waaraan in deze beheerplanperiode gewerkt zal worden om deze te verkleinen.</p>	
3	29	<p>Mijnbouw, mariene explosieven ruimen, echosurvey en gebruik van sonarsystemen voor militaire activiteiten, onderhoud kabels en leidingen zouden wel vergunningplichtig moeten zijn als je kijkt naar de impacts. Het is belangrijk dat in deze ecologisch kwetsbare gebieden, waar de ISHD niet worden bereikt en die in een aangetaste toestand verkeren, de druk zoveel mogelijk wordt geminimaliseerd.</p>	<p>Zie beantwoording deelzienswijze 3-6.</p> <p>We delen uw beeld dat de druk zoveel mogelijk moet worden geminimaliseerd. Daarom is in de NEA per activiteit gekeken wat de effecten zijn en vervolgens naar welke aanvullende maatregelen nodig zijn. Dit is gedaan in overleg met de vergunningverleners, zodat bij de vergunningen die reeds zijn afgegeven hier speciale paragrafen over kunnen worden toegevoegd.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
3	30	<p>De Klaverbank en de Doggersbank zijn ook beschermd voor bruinvissen, gewone zeehonden en grijze zeehonden. Deze dieren gebruiken de Klaverbank en de Doggersbank doorgaans als belangrijke foerageergebieden. Het is dan ook van cruciaal belang dat maatregelen en monitoring niet alleen gericht zijn op de soorten zelf, maar ook op hun voedselbronnen (zoals zandspiering, sprot, wijting en haring). In Duitsland werd de conclusie getrokken dat beschermde zeegebieden met habitattypen 1170 visserij moeten uitsluiten vanwege bevissen van de voedselvoorziening voor bruinvissen: Zie rapport: Thurid Otto, Silvia Opitz, Rainer Froese 2019. How does sandeel fishery impact the marine ecosystem in the southern North Sea and the achievement of the conservation objectives of the marine protected areas in the German EEZ of the North Sea? GEOMAR - Helmholtz-Centre for Ocean Research Kiel, 2019</p>	<p>Er is in Nederland voor gekozen om voor zeer mobiele soorten zoals de bruinvis en de zeehond, ons vooral te richten op generieke bescherming. Met het Bruinvis-beschermingsplan (2011 en herzien in 2020) en het trilaterale Seal Management Plan wordt hier uitvoering aan gegeven. Er is nog geen aanleiding om te denken dat de Klaverbank en Doggersbank een speciale rol voor de bruinvis vervullen, maar er wordt wel gewerkt aan projecten zoals de pilot om bruinvissen van een zender te voorzien om hier meer inzicht in te krijgen. Voor de zeehonden zijn met name de Natura 2000-gebieden belangrijk waar zij aan land komen om jongen te krijgen of te verharen. Daar worden ook gebiedsbeperkende maatregelen genomen. Het beschermen van specifiek de voedselbronnen van de aangewezen soorten van een gebied kan een indirecte maatregel zijn om een soort te beschermen. Het geciteerde Duitse onderzoek in uw zienswijze is overigens geënt op zandspieringvisserij.</p> <p>In het monitoringsplan is het leefgebied en de voedselvoorziening van zeezoogdieren aangemerkt als belangrijke kennisleemte. Zie bijlage 2 van het monitoringsplan. De specifieke functie van de Doggersbank en Klaverbank voor zeezoogdieren wordt in de komende beheerplanperiode verder onderzocht. Aangezien deze vraagstukken niet alleen voor Natura 2000-gebieden van belang zijn, zal aansluiting gezocht worden met andere programma's, zoals MONS.</p>	
3	31	<p>Voor de bruinvis is het van belang op te merken dat het Bruinvisbeschermingsplan niet uitsluit dat er in beschermde zeegebieden ook maatregelen getroffen moeten worden en vooral in die gebieden die ook voor de bruinvis zijn aangewezen. Zowel het generieke bruinvisbeschermingsplan in combinatie met gebiedsgerichte beschermingsmaatregelen binnen de beschermde zeegebieden kunnen en moeten bijdragen aan een gunstige staat van ISHD voor de bruinvis. De Europese Commissie is een inbreukprocedure gestart tegen Nederland wegens niet-nakoming van de verplichting uit de Habitatrichtlijn om maatregelen te nemen en monitoring in te stellen tegen de bijvangst van bruinvissen in Natura 2000-gebieden. Wij verwachten dat in het beheerplan maatregelen zullen worden opgenomen om dit probleem aan te pakken. Staandwantvisserij heeft het grootste risico op bijvangst van zeezoogdieren. Een grote stap naar het minimaliseren van risico's op bijvangst voor zeezoogdieren is het sluiten van het gebieden voor staandwantvisserij.</p>	<p>Voor bijvangst van bruinvissen is in Nederland een 5-jarig onderzoek uitgevoerd van 2013-2017 waar zeer lage bijvangst-aantallen uitkwamen (0,3% van de populatie in het worst case scenario terwijl het ASCOBANS doel 1% is). Dit bood geen aanleiding om voor de staandwantvloot aanvullende maatregelen te treffen. Momenteel is Nederland bezig een groot, internationaal bijvangst project op te zetten om zowel de monitoring, als de mitigatie van bijvangst van zeezoogdieren, vogels, elasmobranchen en schildpadden grootschalig te verbeteren. Met al deze aspecten voldoet Nederland aan haar verplichtingen ten aanzien van de bruinvis. Daarnaast is in het kader van de artikel 11-procedure ook een analyse gedaan over de hoeveelheid staandwantvisserij in deze gebieden en deze is verwaarloosbaar klein. Ook ICES heeft in 2012 al geadviseerd dat het gepast is dat er t.a.v. de mobiele soorten bruinvis en zeehonden geen gebied specifieke visserijmaatregelen genomen worden op de Klaverbank en Doggersbank.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
3	32	<p>Wij bevelen aan maatregelen te nemen om de hoeveelheid onderwatergeluid in deze gebieden te monitoren en te beperken. Onderwatergeluid is een belangrijke vervuilende factor en beschermde gebieden moeten door strenge (niet-vrijwillige maatregelen) worden beschermd via een geluidsbudget en bufferzone. Het is inmiddels bewezen dat scheepvaart de grootste bijdrage levert aan het continugeluid in de Noordzee. Een toename van de scheepvaartintensiteit wordt verwacht, maar komt niet aan de orde in de NEA-toetsen en bij de monitoring strategie.</p>	<p>Het fenomeen van (steeds toenemend) onderwatergeluid, op de Noordzee in het algemeen en in de aangewezen Natura 2000-gebieden in het bijzonder, is inderdaad een zorgwekkende zaak. Nederland zet vanuit de Kaderrichtlijn Mariene Strategie in op een Noordzee-brede aanpak van onderwatergeluid, die zowel monitoring als maatregelen omvat. Het is dan ook zaak om, ook in deze beheerplannen en de daarin te maken afspraken over monitoring en registratie, actief aandacht te besteden aan het monitoren van onderwatergeluid, binnen de context van de Noordzee-brede aanpak hiervan. De resultaten van de onderzoeken waar naar wordt verwezen, JOMOPANS en JONAS, waren ten tijde van het opstellen van de NEA's en ontwerpbeheerplannen nog niet beschikbaar. Deze zijn kort voor de publicatie van de ontwerpbeheerplannen gepresenteerd (8-9 juni 2022). De mogelijke maatregelen die volgen uit deze studies worden tijdens de beheerplanperiode onderzocht en meegenomen in de Noordzee-brede aanpak.</p>	
		Doggersbank		
4	1	<p>Rekening houden met niet bestaande en/of gebrekkige visserijmaatregelen De maatregelen voor visserij die in het beheerplan Doggersbank beschreven staan bestaan nog niet. Daarom kloppen de NEA en doeluitwerking niet, aangezien die zich baseren op het in werking zijn van deze maatregelen. In de plannen ontbreken maatregelen om habitat en voedselbronnen van aangewezen zeezoogdieren en vogelsoorten te beschermen. Er worden conclusies getrokken op gedateerde kennis en er wordt nauwelijks rekening gehouden met de beleidsplannen voor grootschalige windparken en andere gebruiksvormen.</p>	<p>Wij beamen het belang van het nemen van effectieve visserijmaatregelen ten behoeve van de effectieve bescherming van deze Natura 2000-gebieden. De Wet natuurbescherming is echter niet van toepassing op handelingen die onderwerp zijn van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid voor zover zij plaatsvinden in de exclusieve economische zone (artikel 1.2 lid 2 Wet natuurbescherming). Dit wordt verder behandeld in paragraaf 3.11 van deze reactienota. Momenteel zijn er drie artikel 11-procedures die het ministerie van LNV heeft ingediend of voorbereid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Gemeenschappelijke Aanbeveling 2019: Klaverbank, Centrale Oestergronden en Friese Front, met als belangrijkste punten: <ul style="list-style-type: none"> • sluiting van bepaalde delen (managementzones) van de Klaverbank en het Friese Front (KRM-gebied) voor bodemberoerende visserij; • beperkende maatregel voor staandwantvisserij jaarlijks van 1 juni tot 30 november op het Friese Front (VR-gebied). 2. Gemeenschappelijke Aanbeveling 2019: Doggersbank, met als belangrijkste punten: <ul style="list-style-type: none"> • sluiting van managementzones in de Nederlandse Doggersbank; • in 2021 is de gemeenschappelijke aanbeveling op verzoek van de Europese Commissie gepauzeerd i.v.m. de Brexit. 	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
			<p>3. Gemeenschappelijke Aanbeveling 2022 (NZA-afspraken), met als belangrijkste punten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • aanscherping of uitbreiding van de maatregelen uit de bovenstaande artikel 11-procedures; • nieuwe gebieden en maatregelen daarin. <p>De inzet is om in de toekomst nog meer inzicht te krijgen in de effecten van de maatregelen op de betreffende gebieden en om vervolgens op basis daarvan te kunnen bepalen of de nu voorgestelde visserijmaatregelen moeten worden aangepast of bijgesteld. Deze kennis wordt geborgd door de effecten van de in te stellen visserijbeperkende maatregelen te onderzoeken en te monitoren. De monitoring vindt plaats onder het MWTL-programma en staat beschreven in Mariene Strategie deel 2.</p> <p>Voor wat betreft de cumulatietoets is in de NEA's de cumulatietoets uitgevoerd volgens exact dezelfde wijze als voor alle eerder vastgestelde Natura 2000-beheerplannen die Rijkswaterstaat heeft opgesteld. Die cumulatietoets is inderdaad uitgegaan van het niet bestaan van significant negatieve effecten van reeds vergunde activiteiten en heeft dan ook van die activiteiten alleen de (niet-significante) resteffecten meegenomen. Het is de verwachting dat de visserijmaatregelen, in combinatie met de maatregelen in het beheerplan, zullen leiden tot het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen. Daarnaast wordt er in deze eerste beheerplanperiode ook ingezet om kennisleemtes te verkleinen.</p>	
4	2	1. Neem alle beschikbare, relevante en recentelijke ontwikkelingen en wetenschappelijke kennis mee in de beoordeling van effecten en de cumulatie toets.	<p>In de ten behoeve van deze beheerplannen uitgevoerde NEA's (nadere effectenanalyses) is een cumulatietoets uitgevoerd van alle op dat moment bekende actuele en relevante activiteiten en projecten. De cumulatietoets is uitgevoerd volgens exact dezelfde wijze als voor alle eerder vastgestelde Natura 2000-beheerplannen die Rijkswaterstaat heeft opgesteld. Die cumulatietoets is inderdaad uitgegaan van het niet bestaan van significant negatieve effecten van reeds vergunde activiteiten en heeft dan ook van die activiteiten alleen de (niet-significante) resteffecten meegenomen.</p> <p>Zie ook beantwoording van onder andere deelzienswijze 3-3.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	3	2. Zorg per direct voor effectieve visserijmaatregelen, met in elk geval een verbod op alle bodemberoerende visserij, kieuwnet-, staandwant-, drijfnet- en dwarrelnetvisserij in het hele aangewezen beschermde gebied de Doggersbank.	Zienswijze valt buiten de reikwijdte van de zienswijzeprocedure op het beheerplan, omdat de door de indiener gevraagde wijziging van maatregelen niet in een beheerplan opgenomen kan worden. Zie de algemene tekst in paragraaf 3.11 en 3.12 van deze reactienota voor een verdere uitleg over de artikel 11-procedure en visserijmaatregelen.	
4	4	3. De Joint Recommendation dient restricties te hanteren op -en adequate monitoring en regulering te organiseren van- de pelagische visserij en 'traps and pots' (potten, korven, fuiken, manden, kooien etc.).	Zienswijze valt buiten de reikwijdte van de zienswijzeprocedure op het beheerplan, omdat de door de indiener gevraagde maatregel niet in een beheerplan opgenomen kan worden. Zie de algemene tekst in paragraaf 3.11 en 3.12 van deze reactienota voor een verdere uitleg over de artikel 11-procedure en visserijmaatregelen.	
4	5	4. Maak ieder vorm van visserij op de Doggersbank WNB-vergunningplichtig.	Zienswijze valt buiten de reikwijdte van de zienswijzeprocedure op het beheerplan. Zie de algemene tekst in paragraaf 3.11 en 3.12 van deze reactienota voor een toelichting op de artikel 11-procedure en visserijmaatregelen.	
4	6	5. Maak recreatieve visserij oftewel sportvisserij vergunningplichtig.	Zie de algemene tekst in paragraaf 3.13 van deze reactienota over de vergunningplicht voor sportvisserij.	
4	7	6. Zodra wordt overgegaan tot rechtmatige WNB-vergunning-verlening voor visserij moeten deze vergunningen in ieder geval gelimiteerd zijn in tijd, locatie, bevestigd oppervlak, inspanning, (bij)vangst, aantal scheepsbewegingen, minimale en maximale snelheden, en daarnaast de voorwaarden die gelden voor alle scheepvaart.	Zie de algemene tekst in paragraaf 3.12 van deze reactienota voor een verdere uitleg over de passende beoordeling voor visserij.	
4	8	7. Op visserijmaatregelen en limieten moet effectief kunnen worden toegezien door vergunningverlener.	Uiteraard is het de taak van de vergunningverlener om toe te zien op de gestelde vergunningsvoorwaarden. Toezicht en handhaving van de visserijmaatregelen valt onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van LNV. De handhaving voor visserij en natuur wordt uitgevoerd door de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA).	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	9	<p>Effectieve maatregelen in de plannen Er worden niet of nauwelijks maatregelen getroffen om de mogelijk schadelijke effecten te weren. De maatregelen die zijn voorgesteld kloppen niet en zijn onvoldoende onderbouwd. Maatregelen moeten inspelen op de realiteit en het voorzorgsbeginsel. In de plannen worden onderzoek en maatregelen door elkaar gehaald.</p>	<p>Binnen het speelveld van de meer integrale afwegingen die we in het beheerplanproces hebben gemaakt, hebben we geprobeerd de meest veelbelovende maatregelen voor te stellen en zo veel mogelijk bindend vast te leggen.</p> <p>Visserijmaatregelen worden via de artikel 11-procedure van het GVB geregeld en vallen daarmee buiten de reikwijdte van het beheerplan. De artikel 11-procedures lopen parallel met de beheerplannen. De voorstellen uit deze procedures zijn het resultaat van wetenschappelijk onderzoek en jarenlange (nationale en internationale) onderhandelingen. Het instellen van effectieve visserijmaatregelen is van groot belang voor het behalen van de Natura 2000-doelstellingen. Samen met de maatregelen die voor andere activiteiten worden opgelegd, is de verwachting dat de instandhoudingsdoelstellingen behaald zullen worden. Alle maatregelen worden geëvalueerd. Uit evaluatie of onderzoek kan blijken dat verdere maatregelen nodig zijn. Deze maatregelen worden dan meegenomen voor de volgende beheerplanperiode.</p> <p>Voor nieuwe activiteiten moet een ecologische voortoets worden uitgevoerd. Indien niet kan worden uitgesloten dat er significante effecten op de instandhoudingsdoelstellingen optreden, moet een passende beoordeling worden opgesteld. Zowel de voortoets als de passende beoordeling komen voor rekening van de initiatiefnemer. De passende beoordeling wordt door het bevoegd gezag voor de Wet natuurbescherming (het ministerie van LNV) getoetst om te bezien of (en zo ja, hoe) de activiteiten vergund kunnen worden of dat een vergunning niet mogelijk is. Bij het verlenen van een vergunning kunnen voorwaarden en/of mitigerende maatregelen worden opgenomen om ervoor te zorgen dat de gevolgen van een activiteit op een soort minimaal is.</p> <p>In reactie op uw voorbeelden met betrekking tot de bescherming van de bruinvis en voedselbeschikbaarheid voor zeezoogdieren: zie beantwoording deelzienswijzen 3-30 en 31.</p>	
4	10	<p>1. Maak helder in het beheerplan waar het gaat om daadwerkelijke maatregelen en waar om onderzoek en/of aanbevelingen voor maatregelen.</p>	<p>Alle in de beheerplannen weergegeven afspraken en maatregelen zijn zo duidelijk en concreet als mogelijk geformuleerd. Wij zijn dan ook van mening dat er een duidelijke set van afspraken is opgesteld, die via de juiste route tot stand is gekomen. Verdere concretisering zal nog plaatsvinden in de uitvoeringsplannen, waarin afspraken worden vastgelegd over de aard van de maatregel, implementatie en uitvoering. We hebben uw aanbeveling daarom niet overgenomen.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	11	2. Niet alle activiteiten zijn op de juiste manier getoetst en zijn daardoor ook niet aan maatregelen getoetst; sportvisserij vindt ook binnen het gebied Doggersbank plaats bijvoorbeeld. Zorg voor een completer overzicht en tref maatregelen waar nodig.	<p>Naar ons beeld zijn alle activiteiten op de juiste manier getoetst.</p> <p>Zie de algemene tekst in paragraaf 3.13 van deze reactienota over de vergunningplicht voor sportvisserij.</p>	
4	12	3. Maatregelen zijn onvoldoende om (mogelijk) schadelijke negatieve effecten uit te sluiten, zijn onvoldoende handhaafbaar, en onvoldoende mitigerend; neem effectieve maatregelen op in de Doggersbank plannen en in de Joint Recommendation en pas het voorzorgsbeginsel op een correcte manier toe.	<p>Waar het mogelijk is, zijn maatregelen dusdanig opgesteld dat hiermee de significant negatieve effecten zoveel mogelijk uitgesloten worden. We hebben de meest veelbelovende maatregelen voorgesteld, rekening houdend met sociaaleconomische belangen conform artikel 1.10 derde lid Wet natuurbescherming en deze zoveel als redelijkerwijs mogelijk bindend vastgelegd. Visserijmaatregelen vallen buiten de reikwijdte van de zienswijzeprocedure op het beheerplan.</p> <p>Zie de algemene tekst in paragraaf 3.6 van deze reactienota over de toepassing van het voorzorgsbeginsel.</p>	
4	13	4. Totdat met zekerheid kan worden uitgesloten dat een activiteit alleen of in combinatie / cumulatie geen effect heeft, moet deze per direct worden stopgezet.	<p>Zie de algemene tekst in paragraaf 3.6 van deze reactienota over de toepassing van het voorzorgsbeginsel.</p> <p>In de beheerplannen is de volgende gangbare definitie van het voorzorgsbeginsel gehanteerd: voorzorgsbeginsel is de plicht tot het ondernemen van proportionele en effectieve actie tegen ernstige of onomkeerbare (milieu)schade, indien op basis van de best beschikbare wetenschap deze schade vermoed wordt, maar niet onomstotelijk bewezen is dat die schade zal optreden. Het is volgens geen enkele definitie van het voorzorgsbeginsel de bedoeling om iedere activiteit, waarvan vermoed wordt dat het ook maar enig negatief effect zou kunnen hebben, op voorhand te verbieden.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	14	5. Herzie de maatregelen voor andere sectoren, nu blijkt dat visserij maatregelen niet zijn getroffen.	<p>Het ontbreken van visserijmaatregelen in de Natura 2000-gebieden kan van invloed zijn op de instandhoudingsdoelstellingen. Dat betekent echter niet dat er dan strengere maatregelen voor de andere sectoren dienen te worden genomen om in feite de nadelige effecten van de visserij te compenseren. Dit is vanuit het oogpunt van redelijkheid en billijkheid, de te verwachten ecologische effectiviteit en de juridische houdbaarheid van zulke maatregelen niet mogelijk. Het is van belang om te blijven streven naar een beter werkend Gemeenschappelijk Visserijbeleid, waarbij er tijdig en adequate maatregelen worden genomen ter bescherming van de natuurlijke kenmerken van de Natura 2000-gebieden in de Noordzee.</p> <p>Zie de algemene tekst in paragraaf 3.11 van deze reactienota over de artikel 11-procedure voor visserijbeperkende maatregelen.</p>	
4	15	6. Mitigeer effecten van visserij buiten de Doggersbank.	<p>Zie de algemene tekst in paragraaf 3.11 en 3.12 van deze reactienota over de artikel 11-procedure voor visserijbeperkende maatregelen en de passende beoordeling.</p> <p>Maatregelen zullen geëvalueerd worden en als blijkt dat er verdere maatregelen nodig zijn om de instandhoudingsdoelstellingen te behalen zal dit t.z.t. verder uitgewerkt moeten worden. In het kader van MONS wordt er onderzoek gedaan naar de herverdeling van visserijdruk (displacement) door onder andere de sluiting van beschermde gebieden voor visserij. Dit onderzoek zal een inschatting geven van waar de druk toe gaat nemen., Vervolgens zal ook gekeken worden naar de effecten hiervan. Daar kan echter nu niet op vooruitgelopen worden.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	16	7. Implementeer effectieve maatregelen ter reductie van het onderwater lawaai en stel duidelijke limieten op.	<p>Zie beantwoording deelzienswijze 3-32.</p> <p>Het beheerplan kijkt alleen naar bestaande reguliere activiteiten. Nieuwe activiteiten, waarbij (veel) onderwatergeluid wordt of kan worden geproduceerd, kunnen niet systematisch en compleet afgedekt worden voor een periode van 6 of mogelijk zelfs 12 jaar in een beheerplan. Dit geldt generiek voor alle nieuwe activiteiten. Initiatieven voor nieuwe activiteiten met mogelijke effecten op één of meer instandhoudingsdoelstellingen (via onderwatergeluid, impuls zowel als continu, maar ook via welke andere drukfactor dan ook) zullen dan ook altijd worden getoetst via een passende beoordeling, uit te voeren door of op kosten van de initiatiefnemer.</p> <p>Wat veilige geluidsniveaus zijn, is momenteel nog een kennisleemte en is moeilijk meetbaar. Het onderbouwd stellen van limieten wordt hierdoor bemoeilijkt. Het stellen van Noordzee-brede drempelwaarden voor onderwatergeluid is onderdeel van de implementatie van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie en valt buiten de scope van dit beheerplan. Alleen op basis van het voorzorgsbeginsel kunnen tornen aan bestaand gebruik, zonder echt duidelijke aanwijzingen dat dit gebruik significante effecten kan hebben op de natuurdoelstellingen, is zeer moeilijk. Aan deze kennisleemte wordt daarom in de komende beheerplanperiode gewerkt.</p>	
4	17	8. Implementeer stilte zones of corridors waar geen enkele activiteit mag plaatsvinden voor een totale en lokale reductie van onderwaterlawaai.	Zie beantwoording deelzienswijze 3-32.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	18	9. Maak een maximaal geluidsbudget dat ieder jaar afneemt als onderdeel van een effectief geluidsplan voor de Noordzee en zorg dat onderwatergeluid in beschermde zeegebieden binnen de eerste beheerplan periode is afgenomen tot een veilig niveau (een niveau waarmee mogelijk significante effecten zonder redelijke, wetenschappelijke twijfel kunnen worden uitgesloten).	<p>Zie beantwoording deelzienswijzen 3-32 en 4-17.</p> <p>Van dit voorstel voor een geluidsbudget voor de Noordzee dient de haalbaarheid te worden onderzocht. Hiervoor zijn een aantal zaken van belang:</p> <ul style="list-style-type: none"> • de maatregel moet aantoonbaar effectief zijn voor het behalen en/of behouden van instandhoudingsdoelen; • de maatregel moet effectief doorgevoerd kunnen worden op de juiste gebruikstypen. Bijv. scheepvaart wordt geregeld op IMO niveau. <p>Een actie is overigens reeds opgenomen in het actieplan van het Bruinvisbeschermingsplan 2020-2026. In het monitoringsplan zal een actie worden opgenomen om te onderzoeken of een geluidsbudget in het Natura 2000-beheerplan opgenomen kan worden. Het monitoringsplan ligt niet ter inzage, maar is ter informatie meegestuurd voor deze terinzagelegging. Het monitoringsplan kan gedurende de beheerplanperiode te allen tijde worden aangevuld of aangepast.</p>	In het monitoringsplan wordt het onderzoeken van de mogelijkheid voor de toepassing van een geluidsbudget opgenomen.
4	19	10. Maak het gebruik van sonar, het doen van seismische surveys (andere dan voor mijnbouw, want deze kan en zou bij voorbaat moeten worden uitgesloten), explosieven opruiming vergunningplichtig.	We delen uw beeld dat de druk zoveel mogelijk moet worden geminimaliseerd. Daarom is per activiteit gekeken in de NEA's wat de effecten zijn en vervolgens naar welke aanvullende maatregelen nodig zijn. Dit is gedaan in overleg met de vergunningverleners zodat bij de vergunningen die reeds gelden hier speciale paragrafen over kunnen worden toegevoegd.	
4	20	11. Zorg dat vergunningverlening bijdraagt aan een effectieve reductie van geluidsoverlast en aan het hanteren van veilige limieten van onderwatergeluid.	<p>Zie beantwoording deelzienswijze 3-32.</p> <p>Bij het verlenen van vergunningen wordt de beoordeling van geluid standaard meegenomen. Dit leidt vervolgens tot voorschriften in de vergunningen. Op deze manier draagt vergunningverlening bij aan een effectieve reductie van geluidsoverlast en aan het hanteren van veilige limieten van onderwatergeluid. In principe is onderwatergeluid onderdeel van de beoordeling van de Wnb-vergunning en kunnen er hiervoor voorschriften worden opgenomen.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	21	12. Maak militaire activiteiten vergunningplichtig. Hoewel is gesteld dat deze hier niet plaatsvinden, wordt het ook niet eenduidig uitgesloten en deze activiteiten zijn ook niet op voorhand uit te sluiten van (mogelijk) significante effecten gezien de omschrijving in de NEA van het type activiteiten dat daaronder valt.	<p>Zie beantwoording deelzienswijze 3-6.</p> <p>Er zijn geen militaire activiteiten in het Natura 2000-gebied Doggersbank anders dan toevallige passages. Het is geen aangewezen gebied voor militaire oefeningen. Het beheerplan is niet het besluit waarin wordt bepaald of activiteiten vergunningplichtig zijn. De beoordeling of een activiteit vergunningplichtig is, ligt bij het bevoegd gezag voor vergunningverlening. In het beheerplan wordt wel gekeken of vergunningplichtige activiteiten vrijgesteld kunnen worden. Dat doen we op basis van de NEA.</p>	
4	22	13. Zorg voor aanvullende voorwaarden voor scheepvaart en plaats deze in de categorie van niet vergunningplichtige activiteiten waar wel mitigatie voor nodig is en vereist.	<p>Voorwaarden voor internationale scheepvaart kunnen uitsluitend via de International Maritime Organization (IMO) worden opgelegd. Een relevant instrument van de IMO is aanwijzing als Particularly Sensitive Sea Area (PSSA). Zodra het beheerplan in werking treedt, wordt een onderzoek gestart om de mogelijkheid voor het aanwijzen van de drie Natura 2000-gebieden als PSSA te verkennen. De informatie hiervoor is nu nog niet beschikbaar. Pas wanneer deze gegevens beschikbaar zijn, kan worden beoordeeld of dit voldoende onderbouwing is voor aanwijzing als PSSA en kan een eventuele procedure hiervoor in gang worden gezet.</p>	
4	23	14. Beperk scheepvaart tot deze in lijn is met de grenzen die veilig zijn gebleken na een adequate effecten en cumulatietoets.	<p>U stelt voor om de scheepvaart verder te beperken. Daar is echter in dit gebied geen aanleiding toe. De activiteit scheepvaart is meegenomen in de, ten behoeve van deze beheerplannen uitgevoerde, NEA (nadere effectenanalyse). In de NEA is een cumulatietoets uitgevoerd van alle op dat moment bekende actuele en relevante activiteiten, plannen en projecten, inclusief scheepvaart. In de beheerplanperiode 2023-2028 wordt monitoring van activiteiten opgezet. Scheepvaart wordt hier ook in meegenomen en geëvalueerd.</p>	
4	24	15. Wacht niet 5 jaar maar maak meteen werk van de aanwijzing als PSSA.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-22.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	25	<p>16. Stel duidelijke voorwaarden in bij doorvaart door het gebied:</p> <ul style="list-style-type: none"> • geen vaart door stiltegebieden; • geen vaart door wetenschappelijke referentiegebieden; • minimaliseren van scheepvaartbewegingen door een maximum aan bewegingen per jaar in te stellen, om zo (cumulatie van) onderwatergeluiden en uitstoot van schadelijke stoffen zoals zwavel, olie en stikstof te minimaliseren door scheepvaartbewegingen; • verbod op ankeren muv een beperkt aantal ankerplaatsen om schade aan de bodem te minimaliseren; • instellen van maximale snelheid om onderwatergeluid te minimaliseren; • verbod op transport van schadelijke stoffen in of nabij het gebied; • verbod op afval en andere lozingen in het of nabij het gebied; • AIS verplicht aan of een ander effectief middel om schepen te kunnen waarnemen en controleren; • Van belang is dat er real time of directe monitoring komt van van scheepvaartbewegingen (kan geautomatiseerd) en waarschuwingssysteem voor overtredingen zoals scheepvaart door een stiltegebied. 	<p>Zie beantwoording deelzienswijze 4-22.</p> <p>De mogelijkheid voor het aanwijzen van de gebieden als PSSA wordt komende beheerperiode onderzocht. Daarbij zullen voorgestelde maatregelen worden overwogen. Pas wanneer een gebied als PSSA is aangewezen, kunnen voorwaarden worden gesteld aan (internationale) scheepvaart.</p> <p>Het is reeds verboden om afval en stoffen te lozen op de Noordzee (conform artikel 9.1 en artikel 80 van het Mijnbouwbesluit). Daarnaast wordt in de richtlijnen geadviseerd om het aantal scheepvaartbewegingen te beperken en alle lozingen (ook toegestane lozingen) te stoppen.</p>	
4	26	<p>17. Sluit lozingen van afval en andere stoffen uit door een verbod op alle lozingen in het hele gebied.</p>	<p>Het is reeds verboden om afval en stoffen te lozen op de Noordzee (conform artikel 9.1 en artikel 80 van het Mijnbouwbesluit). In het beheerplan is opgenomen dat ook de zeer beperkte hoeveelheden die officieel nog wel geloosd mogen worden, niet worden geloosd in Natura 2000-gebieden. Dit is echter een advies en is (nog) niet afdwingbaar. In de eerste beheerplanperiode worden de mogelijkheden verkend om in IMO-verband alle vormen van vervuiling te verbieden.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	27	18. Implementeer generieke (inclusief reductie van onderwatergeluid, visserij, vervuiling en bijvangst) en gebiedsspecifieke maatregelen voor bescherming van zeezoogdieren inclusief bruinvissen en gewone en grijze zeehonden.	<p>Het is een goede suggestie om zowel generieke als gebiedsspecifieke maatregelen te nemen. Generieke maatregelen betreffende vervuiling en onderwatergeluid worden genomen onder de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM), waarbij er gestreefd wordt naar een 'goede milieutoestand' voor de gehele (Nederlandse) Noordzee. Hierbij wordt gekeken naar het ecosysteem als geheel. Met de Natura 2000-beheerplannen, die juist gebiedsspecifiek van aard zijn, wordt aansluiting en samenhang gezocht bij die generieke maatregelen, zoals ook bijvoorbeeld het Bruinvisbeschermingsplan.</p> <p>Gebiedsspecifieke maatregelen betreffende onderwatergeluid en vervuiling worden juist geregeld in de Natura 2000-beheerplannen vanwege de aanwezige habitats en/of beschermde soorten. Voorbeelden zijn de afspraken over doorvaart, sonargebruik en (geen toegestane) lozingen in de gebieden. Daarnaast wordt tijdens de beheerplanperiode onderzoek uitgevoerd naar kennisleemtes voor specifieke maatregelen. Ook zijn de visserijmaatregelen gebied specifiek voor de Natura 2000-gebieden. Met de huidige beheerplannen is de eerste stap gezet om gebiedsspecifieke bescherming in te zetten.</p>	
4	28	19. Gebiedsgerichte bescherming betekent visserijmaatregelen m.b.t bijvangst en voedselzekerheid (stop of beperk visserij op belangrijke prooidieren) en zorg voor veilige geluidsniveaus, inclusief limieten op duur, frequentie, mate van blootstelling en impuls geluid en limieten die op het voorzorgsbeginsel gestoeld zijn.	Zie beantwoording deelzienswijze 3-32 en de tekst in de reactienota paragraaf 3.6 over het voorzorgsbeginsel en 3.11 over visserijmaatregelen.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	29	20. Sluit op voorhand bodemberoerende activiteiten uit, zoals visserij, maar ook nieuwe infrastructurele werken inclusief aanleg van nieuwe kabels, leidingen, windparken, CO ₂ opslag, eilanden en stopcontacten en delfstoffenwinning, baggeren, zandwinning.	Het uitsluiten van activiteiten in het kader van een Natura 2000-beheerplan is niet mogelijk. In het beheerplan kan wel opgenomen worden dat maatregelen getroffen moeten worden om bepaalde activiteiten te beperken. Hoewel met toepassing van het voorzorgsbeginsel maatregelen kunnen worden genomen om de beoogde instandhoudingsdoelstellingen te realiseren, wordt het op dit moment als niet proportioneel gezien om iedere toegang tot de betreffende gebieden te verbieden. Bovendien is de uitvoering daarvan in het kader van internationaal recht uiterst moeilijk te realiseren. De uit te voeren monitoring en de interpretatie van de daarmee te verkrijgen gegevens, in combinatie met onderzoek naar de werkelijke effecten van de activiteit op de instandhoudingsdoelstellingen (in termen van dosis-effect relaties), kunnen richting gaan geven aan het wel of niet nemen van maatregelen om te zorgen dat de instandhoudingsdoelstellingen bereikt gaan worden.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	30	21. Stop met gaswinning zodra de termijn van de verleende vergunningen is verstreken en verleng de duur van de vergunningen niet; honoreer ook geen nieuwe aanvragen tot seismisch onderzoek of (proef)boringen.	<p>De beoordeling of een vergunning m.b.t. bestaand gebruik verlengd kan worden of niet valt buiten de scope van dit beheerplan. Dit is onderdeel van de behandeling van de vergunningsaanvraag bij het bevoegd gezag. Voor mijnbouw is dat het ministerie van EZK. Het ministerie van LNV geeft hiervoor een verklaring van geen bedenkingen af als er geen significant negatieve effecten zijn op de instandhoudingsdoelstellingen en/of als er daartoe mitigerende dan wel compenserende maatregelen worden getroffen. Het bevoegd gezag kan bij die behandeling rekening houden met wat over de eventuele effecten van deze activiteit in het beheerplan is geschreven.</p> <p>Voor ieder toekomstig initiatief (met uitzondering van visserij, want dat heeft via het GVB een aparte status) dient een ecologische voortoets uitgevoerd te worden. Indien niet kan worden uitgesloten dat er significante effecten op de instandhoudingsdoelstellingen optreden moet een passende beoordeling worden opgesteld en een natuurvergunning worden aangevraagd. Indien uit deze toetsing blijkt dat de natuurlijke kenmerken van het gebied niet aangetast worden, kan een vergunning worden verleend, eventueel met toepassing van mitigerende maatregelen. Blijkt er echter werkelijk sprake te zijn van mogelijk significante effecten dan wordt een vergunning alleen afgegeven indien er geen alternatieven zijn, er dwingende redenen van groot openbaar belang zijn en er compensatie plaatsvindt: de ADC-toets. Bij deze toetsing vormen de ecologische vereisten, zoals vastgelegd in de doeluitwerking van de beheerplannen, het kader.</p>	
4	31	22. Implementeer grote (>100km ²) gesloten zones die belangrijk zijn voor de effectiviteit van het beschermde gebied Doggersbank en wetenschappelijke referentiegebieden.	Aankomende beheerplanperiode wordt onderzocht of deze gebieden als PSSA kunnen worden aangewezen. Zie beantwoording deelzienswijzen 3-4, 4-22 en 24.	
4	32	23. Maak binnen 3 maanden goede afspraken over bekende problemen uit geleerde lessen bij de Borkumse Stenen, de Voordelta en Noordzeekustzone, zoals vergunningverlening aan schadelijke activiteiten door onvoldoende afstemming tussen overheden.	Het is uitdrukkelijk de bedoeling lessen te trekken uit andere Natura 2000-trajecten. Ieder beheerplan wordt geëvalueerd, waarbij doelbereik wordt beoordeeld. Noodzakelijk geachte aanpassingen worden in het vervolg meegenomen. Er wordt reeds nauw samengewerkt met de ministeries van LNV, Defensie, EZK en IenW.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	33	24. Stem maatregelen af in een grensoverschrijdend en geïntegreerd beheerplan.	Voor het Natura 2000-netwerk hebben lidstaten de verantwoordelijkheid voor hun eigen deel van de zee. Voor de Natura 2000-gebieden dienen lidstaten overigens een zelfstandig beheerplan te maken, waarin niet geleund kan worden op maatregelen die andere lidstaten in hun eigen EEZ nemen. De meerwaarde van grensoverschrijdende afstemming wordt zeker onderkend en vind op beleidsniveau ook plaats. In de komende beheerplanperiode zal worden gekeken waar afstemming kan worden versterkt. Momenteel worden rapporten en relevante documenten gedeeld met de EU-lidstaten en het Verenigd Koninkrijk. Er is momenteel geen internationaal gremium waarin grensoverschrijdend beheer wordt besproken en afgestemd. Ook dit voorstel zullen wij meenemen in de komende beheerplanperiode.	
4	34	25. Maak maatregelen voldoende controleerbaar en handhaafbaar.	Per maatregel is beoordeeld of (aanvullende) actie of controle nodig is en zo ja wanneer handhaving nodig is. Dit is ook afgestemd op operationeel niveau met de uitvoerende partijen, zoals de Kustwacht.	
4	35	Adequate toetsing van (cumulatieve) effecten De toetsing van (cumulatieve) effecten is op een onjuiste manier gedaan. Een gebrekkige toetsing heeft geleid tot foutieve aannames en conclusies over deze (cumulatieve) effecten op de te beschermen natuurwaarden.	<p>Wij zijn van mening dat de kwaliteit van de NEA's en de cumulatietoets goed genoeg is. In de ten behoeve van deze beheerplannen uitgevoerde NEA's (Nadere Effecten Analyses) is een cumulatietoets uitgevoerd van alle op dat moment bekende actuele en relevante activiteiten, plannen en projecten. Dit is gedaan op de manier zoals die tot op heden in Nederland gebruikelijk is, er van uitgaande dat activiteiten met bestaande Wnb-vergunningen hooguit via op zichzelf niet (meer) significante effecten (de zgn. 'resteffecten') mogelijk in cumulatie kunnen bijdragen aan significante effecten op één of meer instandhoudingsdoelstellingen. Ook dit wijkt niet af van hoe het overal in Nederland tot op heden is gedaan. Zie ook beantwoording deelzienswijze 3-3.</p> <p>De categorie-indeling is gebaseerd op de NEA, welke formeel is vastgesteld en niet meer gewijzigd zal worden. In het beheerplan is voor iedere categorie een definitie van de categorie opgenomen om de multi-interpreteerbaarheid van deze woorden zo veel mogelijk te beperken (zie kader Gehanteerde definities effectbeoordeling (Royal HaskoningDHV, 2019). Waar mogelijk zijn absolute waarden opgenomen ten behoeve van het duiden van effecten op basis van de beschikbare informatie. Niet voor alle activiteiten zijn exacte absolute waarden bekend of openbaar.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	36	1. Voer zo spoedig mogelijk een adequate toetsing van de effecten, van in-combinatie en cumulatieve effecten van activiteiten op de Doggersbank uit, in lijn met wet- en regelgeving.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-35.	
4	37	2. Toets met objectieve methodiek en beperk kwalitatieve beschrijvingen die multi-interpretabel en subjectief zijn: categorieën als kleine effecten, nauwelijks effecten etc. 'Relatief weinig scheepvaartverkeer' zegt niets en duidelijke metingen en hoeveelheden dienen genoemd te worden, zodat trends inzichtelijk gemaakt worden.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-35.	
4	38	3. Vermeld bij iedere activiteit zoveel mogelijk de objectieve, absolute waarden.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-35.	
4	39	4. De effecten van visserij moeten op een adequate manier getoetst worden. Neem visserij activiteiten en geassocieerde effecten mee in de Doggersbank cumulatietoets.	<p>Het toetsen van de effecten van visserij is gedaan bij het doorlopen van de artikel 11-procedure voor de gemeenschappelijke aanbeveling voor visserijmaatregelen aan de Europese Commissie. Zie de algemene tekst in paragraaf 3.11 en 3.12 van deze reactienota over de artikel 11-procedure en de visserijmaatregelen.</p> <p>In de NEA van de Doggersbank is gekeken naar de effecten van verschillende visserijvormen op het habitattype en soorten (NEA Doggersbank, pagina 72, tabel 8-1). De NEA's zijn formeel vastgesteld en zullen niet meer gewijzigd worden. We verwijzen graag naar de commentaartabel van de NEA waarin staat uitgelegd hoe we eerdere commentaren hebben verwerkt.</p>	
4	40	5. Zorg voor een toetsing op alle natuurwaarden waarvoor de Doggersbank is aangewezen; dat is meer dan de bodem en 3 soorten zeezoogdieren; daar hoort bijvoorbeeld ook bij: typische soorten, biomassa en diversiteit, voortplanting en populatiedynamiek abiotische elementen, trofische interacties, mobiliteit van soorten, terugkeer van bedreigde en lokaal uitgestorven soorten en ecologische processen. Zie methodiek toegepast in Appleby et al.,2020.	<p>De Doggersbank is aangewezen als habitatrictlijngebied voor het habitattype H1110 'permanent overstroomde zandbanken' van het subtype C (Doggersbank) en de habitatrictlijnsoorten bruinvis, grijze zeehond en gewone zeehond. Op basis van de Wnb artikel 2.3 dient er een beheerplan opgesteld te worden voor de instandhoudingsdoelstellingen waarvoor het Natura 2000-gebied is aangewezen.</p> <p>Als onderdeel van de beoordeling van effecten van activiteiten op de soorten en habitattypen waarvoor het gebied is aangewezen, wordt gekeken naar de kwaliteitskenmerken van het leefgebied en de habitattypen. Daarbij gaat het onder andere om typische soorten, biomassa en diversiteit, voortplanting en populatiedynamiek en abiotische factoren. Dat betekent dat deze elementen indirect meegenomen zijn in de toetsing van de activiteiten. De methodiek is zorgvuldig en juist toegepast.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	41	6. Totdat met adequate toetsing en zonder redelijke, wetenschappelijke twijfel significante negatieve effecten kunnen worden uitgesloten, mogen de respectievelijke activiteiten niet worden toegestaan op de Doggersbank en kunnen deze activiteiten niet vrijgesteld worden van de vergunningplicht conform art. 2.7, Wnb.46.	<p>Zie paragraaf 3.6 van deze reactienota over het voorzorgsbeginsel.</p> <p>Het in alle redelijkheid en billijkheid volledig strikt kunnen toepassen van het voorzorgsbeginsel heeft zijn grenzen: het is niet mogelijk om, zonder enige bewijslast, bij iedere vorm van onzekerheid omtrent de mogelijke effecten van een activiteit op één of meer natuurdoelstellingen, dan maar die hele activiteit te verbieden of zodanig van beperkingen te voorzien dat negatieve effecten op voorhand onmogelijk worden.</p>	
4	42	7. Nog uit te voeren toetsing en wijzigingen in de plannen mogen geen vertraging voor effectieve bescherming opleveren, zeker gezien de Habitatrictlijn verplichting Artikel 6 lid 2 de Rijksoverheid sinds 2009 al verplicht een verdere verslechtering te voorkomen.	<p>Als een gebied van communautair belang is verklaard dienen Lidstaten op grond van artikel 4 lid 4 van de Habitatrictlijn dit gebied binnen 6 jaar aan te wijzen als speciale beschermingszone. Op grond van artikel 6 lid 2 Habitatrictlijn zijn lidstaten verplicht passende maatregelen treffen om te voorkomen dat de natuurlijke habitats verslechteren en dat er significante storende factoren optreden voor de soorten waarvoor het gebied is aangewezen. Artikel 4, lid 4 Vogelrichtlijn verlangt dat in het algemeen wordt vermeden dat in de habitats van de vogels verslechtering optreedt.</p> <p>Lidstaten zijn zelf verantwoordelijk om ervoor te zorgen dat dergelijke maatregelen “passend” zijn in de betekenis van artikel 6, lid 2 en daarnaast op die wijze worden uitgevoerd dat verslechtering van natuurlijke habitats of significante storende factoren voor soorten wordt voorkomen.</p>	
4	43	8. Wijzig de indeling van activiteiten bij de categorieën van effecten. Bij significant negatieve effecten horen in elk geval: bodemberoerende visserij (boomkorvisserij, zegenvisserij, bordenvisserij) en kieuwnet/standwant visserij.	<p>De indeling van activiteiten in de categorieën zal niet worden gewijzigd, aangezien de indeling in een zorgvuldig proces tot stand is gekomen in alle drie de Natura 2000-beheerplannen.</p> <p>Visserij wordt niet gereguleerd via de Wnb. De bevoegdheid voor regulering van visserij ligt bij de Europese Commissie en dus niet bij het ministerie van LNV. Visserijactiviteiten kunnen daardoor niet worden ingedeeld in een van de categorieën van het beheerplan.</p> <p>Zie de algemene tekst in paragraaf 3.11 en 3.12 van deze reactienota over de artikel 11-procedure en de visserijmaatregelen.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	44	<p>9. Bij effecten onduidelijk en/of niet uit te sluiten in lijst toevoegen: Pelagische en semi-pelagische visserij, potten en korven (toets effecten en hanteer restricties), externe werking van het windpark in Britse deel Doggersbank; Scheepvaart; Mijnbouw: normale bedrijfsvoering; Onderhoud kabels en leidingen; Regulier onderzoek en monitoring (exclusief multibeam en sidescan sonar); Militaire activiteiten; Aanwezigheid verontreinigingen (muv opruimen).</p>	<p>De effecten van activiteiten zijn zorgvuldig in de NEA beoordeeld. De NEA's zijn formeel vastgesteld door het bevoegd gezag voor de vergunningverlening en zullen niet meer worden gewijzigd. We verwijzen graag naar de commentaartabel van de NEA waarin staat uitgelegd hoe we eerdere commentaren hebben verwerkt. Wanneer er tijdens het opstellen van het beheerplan nieuwe inzichten zijn die leiden tot een wijziging van de eerdere beoordeling kan dit meegenomen worden. Indien er aanleiding is om deze toetsing te wijzigen dan ontvangen we graag meer informatie over waarop u baseert dat deze activiteiten toegevoegd dienen te worden aan de lijst. Voor een aantal van de door u genoemde activiteiten worden de effecten als mogelijk significant beschouwd en deze hoeven dan niet ook nog aan de lijst onduidelijk toegevoegd te worden. Visserij wordt niet gereguleerd via de Wnb en daarom zijn deze effecten niet beoordeeld in dit proces.</p>	
4	45	<p>10. Schrap bij lijst effecten onduidelijk: effecten van zegenvisserij. Bij optellen van niet significante effecten / cumulatie van effecten: in ieder geval toevoegen alle activiteiten genoemd bij significante effecten en effecten onduidelijk en/of niet uit te sluiten Bovenstaande effecten in cumulatie zijn niet voldoende getoetst en onze kritieken op de NEA blijven staan.</p>	<p>Zie beantwoording deelzienswijze 4-44.</p> <p>U stelt voor om effecten van zegenvisserij in plaats van onduidelijk, significant te beoordelen. In het beheerplan is aangegeven dat uit een literatuur review 'Impact of demersal seine fisheries in the Natura 2000 area Dogger Bank' (Bureau Waardenburg, 2017) valt te concluderen dat significant negatieve effecten van zegenvisserij op H1110c waarschijnlijk zijn en zeker niet uitgesloten kunnen worden. Wanneer een activiteit als onduidelijk wordt beoordeeld, betekent het dat significante effecten niet uitgesloten kunnen worden. Hiermee heeft de activiteit dezelfde status als een activiteit met significante effecten.</p> <p>Zie beantwoording deelzienswijze 4-2 over cumulatie.</p>	
4	46	<p>Toepassing van het voorzorgsbeginsel In de NEA's, doeluitwerkingen en de plannen past men het voorzorgsbeginsel niet toe. Waar onduidelijkheid en onzekerheid wordt aangehaald leidt dit in de beheerplannen tot continuering van (mogelijk) schadelijke activiteiten in plaats van beschermende maatregelen op basis van het voorzorgsbeginsel. Verwijder alle conclusies uit de NEA, doeluitwerkingen en plannen die ten onrechte onduidelijkheid en onzekerheid aanhalen als onderbouwing voor continuering en pas het voorzorgsbeginsel correct toe.</p>	<p>Zie beantwoording deelzienswijze 4-13. De conclusies zullen niet uit de teksten worden gehaald.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	47	<p>De juiste Staat van Instandhouding voor H1110C, bruinvis, grijze en gewone zeehond</p> <p>De landelijke Staat van Instandhouding (SVI) voor habitatype H1110C klopt niet. Tegen de wijziging van herstel naar behoudsdoelstelling voor bruinvis is uitvoerig bezwaar gemaakt door het WNF en andere natuurorganisaties. Nederland is door de Europese Commissie gewezen op het ten onrechte niet beschermen van de bruinvis ook in beschermde gebieden. Ook verwijst de EC naar het ontbreken van maatregelen om onderwaterlawaai tegen te gaan.</p>	<p>De landelijke Staat van Instandhouding wordt vastgesteld via de habitatrictlijnrapportage. Het beheerplan heeft dit correct overgenomen. De Staat van Instandhouding voor de bruinvis is aangepast van "matig ongunstig" naar "gunstig" in 2019, volgens de beoordelingssystematiek van de Habitatrictlijn. In de ontwerpbeheerplannen staat de beoordeling van de Staat van Instandhouding van habitattypen en soorten niet ter discussie. Die vaststellingen zijn voor rekening van het ministerie van LNV en dienen voor de beheerplannen als uitgangspunt. Uw zienswijze gaat ook in op de Staat van Instandhouding in relatie tot toekomstig gebruik (bijvoorbeeld de uitbreiding van windenergie op zee). Natura 2000-beheerplannen kunnen maar beperkt rekening houden met toekomstige ontwikkelingen. Zie beantwoording deelzienswijze 4-9.</p>	
4	48	<p>1. Zorg voor toepassing voorzorgsbeginsel, voor toereikende en goed onderbouwde SVI, ISHD en effectieve maatregelen om H1110C, grijze en gewone zeehonden en bruinvissen te beschermen.</p>	<p>Zie de algemene tekst in de reactienota voor toelichting over het proces van deze beheerplannen (hoofdstuk 2) en hoe wij omgaan met het voorzorgsbeginsel (paragraaf 3.6).</p> <p>Ten aanzien van de maatregelen; dit is reeds gedaan met de beheerplannen die ter inzage zijn gelegd. Het is belangrijk om toereikende en goed onderbouwde maatregelen te treffen om de betreffende soorten te beschermen. In het beheerplan is hier een belangrijke eerste stap voor gedaan. De Natura 2000-beheerplannen en de gemeenschappelijke aanbeveling die nu in behandeling zijn geven hier invulling aan. Komende jaren zal door middel van het monitoringsprogramma meer kennis vergaard worden, zodat maatregelen eventueel kunnen worden uitgebreid.</p>	
4	49	<p>2. De landelijke Staat Van Instandhouding (SVI) voor habitatype H1110C wijzigen naar 'zeer ongunstig' en van bruinvis naar 'matig ongunstig'.</p>	<p>Zie beantwoording deelzienswijze 4-47.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	50	3. Wij trekken Tabel 4-1 in twijfel: Is het niet zo dat de SVI voor H1110C, H1351, H1364 en H1365 negatief is? Nu staan hier plussen.	De landelijke Staat van Instandhouding wordt vastgesteld via de habitatrictlijnrapportage. In de versie van 2019 is de Staat van Instandhouding voor de bruinvis en beide soorten zeehonden op 'gunstig' beoordeeld. Voor H1110 subtype C is de Staat van Instandhouding gesteld op 'matig ongunstig'. In de habitatrictlijnrapportage worden de subtypen niet afzonderlijk gerapporteerd. In de habitatrictlijnrapportage staat echter wel dat de Staat van Instandhouding van H1110C boven de 0.5 ligt. Dat betekent dat het correct is dat de huidige Staat van Instandhouding van H1110 subtype C 'matig ongunstig' is. In het beheerplan is dit correct overgenomen. In <i>T0 beoordeling kwaliteitstoestand NCP op basis van de Benthische Indicator Soorten Index (BISI), Wijnhoven, 2018</i> is de achtergrondinformatie hiervoor te vinden.	
4	51	4. De SVI is van invloed is op ISHD. Door huidige en toekomstige activiteiten op de Noordzee, de onzekerheden mbt staat van populatie, de grote druk op de voedselvoorziening en leefgebied door o.a. onderwatergeluid, etc. moet de ISHD op verbetering van omvang en kwaliteit leefgebied worden gesteld.	In de beheerplannen staat de beoordeling van de Staat van Instandhouding van habitattypen en soorten niet ter discussie. Ook de instandhoudingsdoelstellingen zijn in het kader van de aanwijzingsbesluiten vastgesteld. Het beheerplan geeft hooguit een nadere uitwerking van de instandhoudingsdoelstelling en waar, hoe en wanneer dat bereikt kan worden. Gezien de huidige en toekomstige activiteiten op de Noordzee blijft onderzoek naar de staat van populatie, voedselvoorziening en effect van menselijk gebruik noodzakelijk. Mocht hierdoor de landelijke Staat van Instandhouding worden aangepast dan zal dat worden meegenomen in de volgende beheerplannen.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	52	<p>Maatregelen die effectief de schade aan de natuur mitigeren en compenseren, zoals voor de windparken in het Britse deel van de Doggersbank</p> <p>In het beheerplan ontbreekt het aan maatregelen die effectief schade aan de natuur mitigeren en compenseren. Op basis van zeer gebrekkige, en inmiddels zeer verouderde, impact assessments wordt nu het grootste windpark ooit in een beschermd zeegebied aangelegd. Hoe wordt externe werking getoetst door de geplande windparken? Overigens is de directe of externe werking ook niet duidelijk voor de hoogspannings-gelijkstroomverbinding NeuConnect-interconnector en Viking connector en effecten hiervan.</p>	<p>In de ten behoeve van deze beheerplannen uitgevoerde NEA's (nadere effectenanalyses) is een cumulatietoets uitgevoerd van alle, op dat moment bekende, actuele en relevante activiteiten, plannen en projecten. Dit is op exact dezelfde wijze gedaan als bij alle overige Natura 2000-beheerplannen die Rijkswaterstaat eerder heeft opgesteld. De cumulatietoets is uitgegaan van het niet bestaan van significant negatieve effecten van reeds vergunde activiteiten en heeft dan ook van die activiteiten alleen de (niet-significante) resteffecten meegenomen. De effecten van de windparken op het Britse deel van de Doggersbank hebben een externe werking op Natura-2000 gebied Doggersbank en zijn meegenomen in de cumulatietoets van de NEA.</p> <p>De windparken die op het Britse deel van de Doggersbank zullen worden gebouwd, hebben een vergunning en zijn getoetst aan de Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen door middel van een passende beoordeling en een milieueffectrapport (MER). De bouw van de windparken wordt in de komende jaren uitgevoerd. Er worden geen negatieve effecten van de aanwezigheid van de windparken op habitatype H1110C en op zeezoogdieren verwacht (<i>Forewind, 2014. Dogger Bank Teesside A & B Information for Appropriate Assessment Report</i>).</p>	
4	53	<p>1. Zorg voor een adequate toets van (cumulatieve) effecten van activiteiten die tot op heden niet getoetst zijn, zoals de windparken in het Britse deel van de Doggersbank.</p>	<p>Zie beantwoording deelzienswijzen 4-2 en 52.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	54	2. Bepaal zo snel mogelijk de te verwachten schade en de externe werking van de Britse windparken en andere activiteiten zoals aan te leggen kabels (Vikinglink, Neuconnect) op het Nederlandse deel van de Doggersbank.	<p>De effecten van de windparken op het Britse deel van de Doggersbank zijn meegenomen in de cumulatietoets van de NEA. Gezien de beoordeling is het niet noodzakelijk gebleken om direct tot actie over te gaan. Door de toename van offshore windparken op de internationale Noordzee is hier echter wel steeds meer aandacht voor. Het programma 'Wind op zee ecologisch programma' (Wozep) voert onderzoek uit naar de externe werking van offshore windparken op zowel de Nederlandse EEZ als die van onze (Noordzee)buurlanden. Hierbij wordt gekeken naar zowel directe als indirecte effecten van offshore wind. Zo wordt gekeken naar directe effecten op vogels en zeezoogdieren. Daarnaast wordt er naar indirecte effecten gekeken, zoals effecten op sedimentatie, primaire productie en de voedselvoorziening van beschermde soorten.</p> <p>De kabeltracés van Vikinglink en Neuconnect lopen niet door het Natura 2000-gebied Doggersbank. Hiervoor is een aparte vergunningsprocedure doorlopen, waarbij ook monitoringsverplichtingen zijn gesteld voor aanleg van de kabels. Dit loopt via de vergunningverlener (ministerie van LNV).</p>	
4	55	3. Bepaal welke maatregelen nodig zijn voor het reduceren of wegnemen van de schadelijke effecten en externe werking.	Dit loopt via de vergunningsprocedure van deze (nieuwe) activiteit. Per activiteit is bepaald welke maatregelen en acties nodig zijn om de schadelijke effecten en externe werking weg te nemen of zoveel mogelijk te reduceren.	
4	56	4. Bepaal welke mitigerende (bijvoorbeeld niet meer heien / geluidsarme technieken voor bouw van windparken) en/of compenserende maatregelen nodig zijn en ga hierover zo snel mogelijk en pro-actief over in gesprek met de relevante partijen.	<p>Dit valt buiten de scope van het Natura 2000-beheerplan. In het Noordzeeakkoord is overeengekomen dat er geen windmolenparken in Natura 2000-gebieden worden gepland. Het is niet de verwachting dat er op korte termijn op de Nederlandse EEZ offshore windparken op korte afstand van deze drie Natura 2000-gebieden worden gebouwd.</p> <p>In het geval van de Doggersbank wordt er wel op het Britse deel van de Doggersbank gebouwd aan offshore windparken. Deze windparken hebben een vergunning en zijn getoetst aan de Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen door middel van een passende beoordeling en een milieueffectrapport (MER). Er worden geen negatieve effecten van de aanwezigheid van de windparken op het habitatype H1110C en op zeezoogdieren verwacht (<i>Forewind, 2014. Dogger Bank Teesside A & B Information for Appropriate Assessment Report</i>).</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	57	<p>Duidelijke beschrijving van het verloop van de toekomst, mogelijk toekomstig gebruik, gebrek aan ecologische ruimte en consequenties voor activiteiten</p> <p>Duidelijkheid over alle verleende vergunningen van industriële activiteiten in het gebied is niet gegeven. Er mist nog een goed overzicht van activiteiten, tot wanneer en hoe deze mogen plaatsvinden en wat er gebeurt na het verlopen van de vergunning/activiteit. Het is belangrijk om alle relevante ontwikkelingen waarvan bekend is dat ze (mogelijk) in de toekomst gaan plaatsvinden te benoemen, en daarbij ook de mogelijke effecten en wellicht de waarschijnlijkheid van vergunningplicht.</p>	<p>Natura 2000-beheerplannen gaan in beginsel niet over het al op voorhand regelen, verbieden of onder mitigerende voorwaarden vrijstellen van nog ongedefinieerde en veelal intrinsiek onzekere toekomstige activiteiten. Op voorhand kan daarom in het beheerplan niet vastgelegd worden dat er geen ecologische ruimte is voor een bepaald toekomstig gebruik. Dit geldt zowel voor activiteiten die negatieve effecten veroorzaken als activiteiten die positieve effecten veroorzaken, zoals natuurherstelprojecten.</p> <p>Zie ook beantwoording deelzienswijze 3-13.</p>	
4	58	<p>1. Neem een apart hoofdstuk op over alle relevante toekomstige ontwikkelingen en beschrijf deze op een consequente manier.</p>	<p>De beheerplannen behandelen de huidige activiteiten, de effecten daarvan op de instandhoudingsdoelstellingen en maatregelen om de instandhoudingsdoelstellingen te realiseren. Een beheerplan is niet bedoeld om toekomstige ontwikkelingen vast te leggen. Toch is er voor deze beheerplannen voor gekozen om een doorkijk te geven naar bekende toekomstige ontwikkelingen. Omdat toekomstige activiteiten onzeker zijn voor wat betreft hun aard, omvang, ruimtebeslag en tijd (in seizoenen en jaren) is het alleen mogelijk deze globaal te beschrijven. Dit wordt gedaan in paragraaf 3.3 in de beheerplannen.</p>	<p>In de drie beheerplannen is een paragraaf (3.3.9 voor beheerplannen Klaverbank en Doggersbank en 3.3.10 voor beheerplan Friese Front) over <i>toekomstige en autonome ontwikkelingen</i> toegevoegd. Zie zienswijze 2.</p>
4	59	<p>2. Benoem het probleem dat met huidige gebruik het gebied al achteruitgaat en dat er voor toekomstig gebruik geen ecologische ruimte bestaat voor meer (mogelijk) schadelijke effecten.</p>	<p>Zie beantwoording deelzienswijze 4-57.</p> <p>Deze beheerplannen bevatten maatregelen en afspraken over het huidig gebruik. Dit wordt aangevuld met visserijmaatregelen, wanneer deze vanuit het GVB van kracht worden. Dit moet zorgen voor het stoppen van de achteruitgang en het verbeteren van de natuurwaarden die zijn benoemd in de instandhoudingsdoelstellingen.</p>	
4	60	<p>3. Wees helder over de consequenties voor huidige grootschalige infrastructuur, bijvoorbeeld kondig een moratorium af op mijnbouw op de Doggersbank en maak duidelijk dat bestaande gaswinning stopt zodra de vergunningstermijn is verstreken en dat de duur van de vergunningen niet wordt verlengd; en dat nieuwe aanvragen tot seismisch onderzoek of (proef)boringen worden niet gehonoreerd.</p>	<p>Zie beantwoording deelzienswijze 4-30.</p> <p>Daarnaast kan het voor het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen in een later stadium inderdaad nodig blijken om voor bepaalde activiteiten de gebruiksmogelijkheden te beperken teneinde de instandhoudingsdoelstellingen te kunnen behalen. Echter bij het treffen van maatregelen moet rekening gehouden worden met sociaaleconomische belangen en dienen de maatregelen voldoende effectief en proportioneel te zijn. In de komende beheerplanperiodes zal het, gelet op de effecten van de voorgenomen maatregelen en het uit te voeren onderzoek, duidelijker worden welke verdere maatregelen nodig zijn.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	61	4. Wees helder over mogelijke toekomstige grootschalige infrastructuur projecten en extracties zoals windparken, CO ₂ opslag, eilanden en stopcontacten en ook delfstoffenwinning, baggeren, zandwinning, bodemberoerende en staandwantvisserij: deze zullen bij voorbaat uitgesloten moeten worden vanwege (al bewezen of te verwachten) negatieve effecten op H1110C en de beschermde zeezoogdieren. Geef aan wat wenselijk is: wat draagt bij aan bescherming, wat doet mogelijk afbreuk aan bescherming?	Zie beantwoording deelzienswijzen 4-30, 57 en 58.	
4	62	5. Benoem en creëer ruimte voor activiteiten die bijdragen in de toekomst aan herstel en bescherming van het gebied.	Zie beantwoording deelzienswijzen 4-30, 57 en 58.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	63	<p>Effectief toezicht, monitoring, controle en handhaving van menselijke activiteiten in het gebied Doggersbank Naast het verbeteren van de kwaliteit en kwantiteit van controle en handhaving is het ook van belang om nuttige en noodzakelijke onderzoeken toe te voegen aan de monitoring.</p>	<p>Op de genoemde punten uit uw zienswijze wordt in de beheerplannen al ingegaan. Zie bijvoorbeeld beheerplan Doggersbank, paragraaf 8.2, pagina 83: <i>“De huidige systemen en surveillance die op de Noordzee worden ingezet ten behoeve van handhaving zijn niet voldoende voor toezicht en handhaving voor het Natura 2000-gebied Doggersbank. Dit betekent dat er o.a. meer moet worden ingezet op goede registratie en monitoring van activiteiten, andere handhavingstechnieken en een intensivering van toezicht en handhaving. Hoe de handhaving wordt vorm gegeven is uitgewerkt in het toezicht- en handavingsplan.”</i></p> <p>Met betrekking tot het beschikbaar stellen van meer middelen voor effectieve controle en handhaving kan worden verwezen naar afspraak 4.48 in het Noordzeeakkoord, waarin staat: <i>“Om controle en handhaving mogelijk te maken wordt door het ministerie van LNV de hiervoor benodigde werkbare VMS-frequentie ingesteld met passende tijdsinterval, om effectieve controle en handhaving mogelijk te maken in de beschermde gebieden (of een andere technologie als deze aantoonbaar effectiever is). Over de inzet van de extra middelen die binnen het ‘Transitiefonds’ beschikbaar komen voor handhaving en controle (€ 14 miljoen) wordt in het NZO op consensus gericht overleg gevoerd.”</i></p> <p>De registratie van menselijke activiteiten is opgenomen in het monitoringsplan. Gegevens over menselijk gebruik in en buiten de Natura 2000-gebieden worden ingewonnen ten behoeve van toezicht en handhaving, maar daarnaast ook voor Natura 2000-evaluatiedoelinden en onderbouwingen voor maatregelen in de toekomst. We zullen onderzoeken of uw voorstellen voor monitoring toepasbaar en haalbaar zijn. Het is wel van belang dat de resultaten van dat werk op enige wijze een handelingsperspectief voor zinvolle maatregelen of mitigatie kunnen bieden.</p> <p>Zie ook beantwoording deelzienswijze 4-66.</p>	
4	64	<p>1. Visserijmaatregelen en andere maatregelen zijn nu niet controleerbaar en niet handhaafbaar: verhoog de frequentie van inspectie en zorg voor meer middelen voor effectieve controle en handhaving.</p>	<p>Zie beantwoording deelzienswijze 4-63.</p>	
4	65	<p>2. Pas visserijmaatregelen zo aan dat ze effectief zijn maar ook controleerbaar en handhaafbaar zijn. Zie de juridische klacht van WNF en ClientEarth van 2019 en STECF advies over monitoring, controle en handhaving.</p>	<p>Zie beantwoording deelzienswijze 4-63.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	66	3. Zoek slimme, internationale samenwerking op het gebied van controle en handhaving, kijk hoe er 'extra ogen' in het gebied kunnen komen.	De Noordzeelanden werken overigens nauw samen bij de handhaving op de Noordzee. In Europees verband (EFCA-NVWA) gelden verschillende afspraken over (onder andere) deze gebieden en wordt samengewerkt om effectief toezicht en handhaving te realiseren. Ook over deze beheerplannen zal afstemming plaatsvinden.	
4	67	4. Zorg voor slimme zonerings: implementeer grote gesloten gebieden inclusief stilte zones en minstens twee wetenschappelijk referentiegebieden > 100 km2 waar geen activiteiten inclusief doorvaart mogen plaatsvinden; dat verhoogt ook de controleerbaarheid en de handhaafbaarheid; daar kan je bijvoorbeeld een geautomatiseerd VMS/AIS waarschuwingssysteem op inzetten.	We zullen de suggestie meenemen en de haalbaarheid van deze suggestie onderzoeken in deze beheerplanperiode. We zien hier echter wel grote uitdagingen. De drie Natura 2000-gebieden in de Noordzee, waarvoor beheerplannen zijn opgesteld, liggen in de EEZ (exclusieve economische zone). Dit is officieel geen Nederlands grondgebied. Dit betekent dat Nederland als kuststaat beperkte soevereine rechten en bevoegdheden kan uitoefenen in deze zone op basis van het Zeerechtverdrag. Dit bepaalt in belangrijke mate ook wat er mogelijk is aan maatregelen en beperkingen in deze drie Natura 2000-gebieden die gelegen zijn in internationale wateren.	
4	68	5. Per sector zijn er voorwaarden en rapportageverplichtingen. Het is van groot belang dat deze informatie gebundeld wordt op een centraal punt, zodat voor Doggersbank N2000 gebied heel helder is welke activiteiten hebben plaatsgevonden, of voorschriften zijn nageleefd, zodat ook het overzicht kan worden bewaard en er conclusies mogelijk zijn over toename / afname van drukfactoren. Heel belangrijk ook om dit met VK en Duitsland te delen en gezamenlijk te kijken hoe is voldaan aan de maatregelen, hoe dit meetbaar is gemaakt en hoe de druk op het gebied effectief omlaag kan worden gebracht.	Bedankt voor uw zienswijze. We delen uw mening dat het handig is dat de evaluaties op een centraal punt komen te staan. Voor de informatievoorziening worden nu voorbereidingen getroffen. In de uitvoeringsfase zal uw advies meegenomen worden.	
4	69	6. Onderzoek en monitor belangrijke zaken, zoals externe werking van het Britse windpark, representatieve indicatoren voor de Doggersbank natuurwaarden, het daadwerkelijke en niet enkel het gemodelleerde onderwatergeluid.	Er vindt reeds monitoring plaats van het menselijk gebruik op de Noordzee dat van invloed is op de beschermde habitats en soorten. Hieronder valt onderzoek naar de gevolgen van offshore windparken en o.a. onderwatergeluid. We zullen de suggestie in overweging nemen om deze monitoring op te nemen in het monitoringsplan dat hoort bij deze beheerplannen, in aanvulling op het modelleren van onderwatergeluid.	Monitoring van menselijk gebruik wordt opgenomen in het monitoringsplan dat hoort bij deze beheerplannen.
4	70	7. Doe effectief onderzoek en monitoring, zoals geluidsboeien plaatsen ter monitoring van onderwatergeluid en ter reductie geluid / handhaven geluidslimieten.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-69.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	71	8. Stel duidelijke grenzen aan gebruik door effectieve maatregelen, implementeer limieten en definieer maximaal toegestane waarden en monitor daar actief op.	Waar het mogelijk is om limieten te stellen, is dat vaak al als voorwaarde bij de vergunning voor een activiteit gegeven. Zo zijn er limieten aan heigeluid gesteld, die de laatste jaren steeds strenger zijn geworden. Waar het mogelijk is, wordt door het bevoegd gezag ook zoveel mogelijk gestuurd op het voorkomen en mitigatie van effecten.	
4	72	<p>Urgentie en ambitie: maximaliseer de biodiversiteits- en klimaatwinst door actief herstel van het gebied de Doggersbank</p> <p>Onze mariene ecosystemen zijn uitgehold, shifting baselines zorgen ervoor dat we onze doelen gelijk stellen aan de huidige, gedegradeerde status en zelfs die doelen denken we niet te halen zo valt te lezen in de concept beheerplannen. Wij missen een gevoel van urgentie dat past bij uitspraken van de overheid om de biodiversiteitscrisis te beslechten en toe te werken naar een gezonde, biodiverse en weerbare Noordzee. Wij vragen u om meer ambitie te tonen in deze beheerplannen, die een groot deel uitmaken van het netwerk van beschermde gebieden. Zonder een hoger ambitieniveau zal het herstelpotentieel van deze gebieden en positieve werking op het hele Noordzee ecosysteem onbenut blijven. Waar bouwt RWS de ecologische en procedurele ruimte in voor actief herstel ten bate van het behalen van de natuurdoelen?</p>	<p>Deze Natura 2000-beheerplannen zijn een invulling van de juridische verplichting om de Noordzee te beschermen op basis van instandhoudingsdoelstellingen, die zijn gebaseerd op de status van de Natura 2000-gebieden ten tijde van de aanwijzing. Door jarenlang menselijk gebruik is het mogelijk dat de referentie uitgaat van een verarmde basissituatie ten tijde van aanwijzing ten opzichte van een ongerepte referentiesituatie. Het is mogelijk dat er een hoger potentieel is voor het herstellen van natuurwaarden dan nu het uitgangspunt is. In deze beheerplannen wordt de deur open gezet voor een verkenning naar de vraag hoe realistisch zo'n hoger potentieel voor natuurherstel werkelijk is. Natura 2000 heeft als doel om de staat van instandhouding te behouden of te verbeteren. Er is al in het proces van aanwijzingsbesluiten gekozen welke soorten en habitats in aanmerking komen voor Natura 2000-bescherming. Hierbij is tevens een afweging gemaakt om gebieden te kiezen op basis van een ecologische onderbouwing. De doelstelling die in deze zienswijze gevraagd wordt om in de gebieden te maximaliseren op het gebied van biodiversiteit en klimaat door actief natuurherstel, is niet een doelstelling die direct aansluit bij de Natura 2000-systematiek. Dit lijkt meer te passen bij de doelstelling van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie, waarbij er gestreefd wordt naar een 'Goede Milieutoestand' op de (Nederlandse) Noordzee als geheel. Hierbij wordt gekeken naar het ecosysteem als geheel en wordt ook gestuurd op o.a. biodiversiteit. Verder moet het monitoringsprogramma van de KRM (incl. Natura 2000) inzicht geven in de status van natuurwaarden in de verschillende gebieden. Overigens delen wij uw zorg over de effecten van klimaatverandering en andere autonome effecten (bijv. vogelgriep). Wij zullen hierover een korte tekst in het beheerplan opnemen.</p>	<p>In de drie beheerplannen is een paragraaf (3.3.9 voor beheerplannen Klaverbank en Doggersbank en 3.3.10 voor beheerplan Friese Front) over <i>toekomstige en autonome ontwikkelingen</i> toegevoegd. Zie zienswijze 2.</p>

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
			<p>Zie ook beantwoording deelzienswijze 4-30.</p> <p>Er kan mogelijk ruimte gecreëerd worden voor natuurherstelmaatregelen, zolang die in dienst staan van de instandhoudingsdoelstellingen. Zo hebben wij nu in de tekst opgenomen: voor actief natuurherstel dat in het kader van de instandhoudingsdoelstellingen als beheermaatregel wordt uitgevoerd, kan eerst een melding worden gedaan bij het bevoegd gezag (ministerie van LNV en Rijkswaterstaat). Deze beoordelen de melding en verlenen er goedkeuring aan of wijzen deze af. Daarnaast dient gezamenlijk een kader opgesteld te worden, wat in dit stadium niet haalbaar is. Deze actie nemen wij op in het communicatieplan.</p>	
4	73	1. We begeven ons in een mondiale biodiversiteitscrisis: toon ambitie en maak werk van een netwerk van effectief beschermde zeegebieden.	Zie paragraaf 3.2 van deze reactienota. Zie ook het antwoord op deelzienswijze 4-72.	
4	74	2. Faciliteer en creëer ruimte voor natuurherstel, rewilding, maximale rust en ruimte voor herstel van ecologische processen en natuurlijke dynamiek, o.a. door strictly protected areas.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-30 en 72.	In het communicatieplan behorende bij de beheerplannen zal het opstellen van een gezamenlijk kader voor natuurherstel worden opgenomen.
4	75	3. Beschrijf een duidelijk kader waarbinnen natuurherstel mag plaatsvinden zonder vergunningplicht en binnen welke voorwaarden dat moet gebeuren.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-72.	
4	76	4. Ontwikkel grensoverschrijdende ecosystem restoration plannen met VK, Duitsland en Denemarken op de Doggersbank in aansluiting op bij de UN Decade of Ecosystem Restoration. Sorteert voor in het beheerplan op de EU-Natuurherstelwet.	Voor het Natura 2000-netwerk hebben alle lidstaten van de Europese Unie de verantwoordelijkheid voor hun eigen deel van de Noordzee. De meerwaarde van grensoverschrijdende afstemming wordt onderkend en vindt op beleidsniveau ook plaats. In de komende beheerplanperiode zal worden gekeken waar afstemming kan worden versterkt. Momenteel worden rapporten en relevante documenten gedeeld met de EU-lidstaten en het Verenigd Koninkrijk. Er is geen internationaal gremium, waarin grensoverschrijdend beheer wordt besproken en afgestemd. Het voorstel om een ecosysteemherstelproject te starten in het kader van verbetering van habitat H1110C is aansprekend en kan wellicht helpen om instandhoudingsdoelstellingen sneller te behalen. Het heeft echter geen direct effect op de instandhoudingsdoelstellingen. Daarom zullen we dit voorstel meenemen nadat het beheerplan in werking is getreden.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	77	5. Maak fondsen vrij voor actief natuurherstel van biodiversiteit en klimaatbuffers van de Doggersbank en creëer hier ruimte voor en heldere kaders.	Het beschikbaar maken van fondsen voor actief natuurherstel is geen onderdeel van de Natura 2000-beheerplannen. Wel zal er een gezamenlijk kader opgesteld moeten worden, wat in dit stadium niet haalbaar is. Deze actie nemen wij op in het communicatieplan.	In het communicatieplan behorende bij de beheerplannen zal het opstellen van een gezamenlijk kader voor natuurherstel worden opgenomen.
4	78	6. Werk samen met vrijwilligers die de kwaliteit van het gebied actief willen verbeteren en bijvoorbeeld willen vrijwaren van vervuiling door bijvoorbeeld plastic, vislood, vislijnen en spooknetten.	De manier waarop maatregelen exact worden ingezet en uitgevoerd kan nog worden ingevuld. Samenwerking met vrijwilligers(organisaties) behoort zeker tot de mogelijkheden. De beherende partijen zullen hier zelf invulling aan geven.	
4	79	7. Creëer een Doggersbank gebiedsvisie met de andere landen.	Voor de Vogel- en Habitatrichtlijnen hebben lidstaten een verantwoordelijkheid voor hun eigen deel van de zee. Dat betekent dat voor de Natura 2000-gebieden een zelfstandig beheerplan gemaakt dient te worden, waarin niet geleund kan worden op maatregelen die andere lidstaten in hun eigen EEZ nemen. De meerwaarde van grensoverschrijdende afstemming wordt onderkend en in de komende beheerplanperiode zullen dan ook de banden met de buurlanden worden aangehaald. Zie ook beantwoording deelzienswijze 4-76.	
4	80	Zorg voor een ecologisch coherent netwerk van beschermde zeegebieden De aanpak is nog steeds om enkele soorten te beschermen in een beperkt deel. Echter grote delen vrijwaren van schadelijke activiteiten is bewezen effectief en zorgt voor natuurwinst, wanneer je dit binnen een netwerk van beschermde zeegebieden aanpakt. Zowel generieke als gebiedsspecifieke maatregelen zijn nodig voor het herstel van soorten, leefgebieden en ecologische processen. Wij willen erop wijzen dat een netwerk van beschermde zeegebieden bij uitstek een Noordzee brede aanpak is. Individuele beschermde zeegebieden zouden in hun beheerplannen de koppeling moeten maken met het internationale netwerk van beschermde zeegebieden op de Noordzee. Daarin is ook de koppeling met de KRM van belang.	Bij de aanwijzing van de Natura 2000-gebieden op de Noordzee is rekening gehouden met het creëren van een coherent netwerk van beschermde zeegebieden. Daarnaast zijn voor KRM ook extra gebieden aangewezen, waardoor geborgd is dat de verschillende typen natuurwaarden op het Nederlands deel van de Noordzee bescherming genieten. Verder lopen er ook nieuwe onderzoeken naar nieuwe of aanvullende beschermingsregimes op de Noordzee onder Natura 2000, KRM of de biodiversiteitsact van de EU. In het Noordzeeakkoord zijn ook aanvullende afspraken gemaakt t.b.v. de bescherming van gebieden op de Noordzee. Het beheerplan gaat niet over het aanwijzen van nieuwe natuurgebieden op zee, maar beschrijft het beheer van reeds aangewezen gebieden. In de toekomst moet duidelijk worden of gebieden nog uitbreiden voor wat betreft bescherming van soorten en habitats.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
			<p>Het samenwerken met andere landen op de Noordzee gebeurt nu al, maar ligt meer in andere gremia dan Natura 2000. Voor het Natura 2000-netwerk hebben lidstaten de verantwoordelijkheid voor hun eigen deel van de zee. De meerwaarde van grensoverschrijdende afstemming wordt onderkend en vindt op beleidsniveau ook plaats. Daarnaast zijn er trajecten en gremia waarin (internationale) samenhang geadresseerd wordt, zoals KRM, OSPAR en ASCOBANS. Er is momenteel geen internationaal gremium waarin grensoverschrijdend beheer wordt besproken en afgestemd. Dit voorstel zullen wij meenemen in de komende beheerplanperiode.</p> <p>Zie ook beantwoording deelzienswijze 3-8.</p>	
4	81	<p>1. Kijk naar de mogelijkheden die de EU Vogel- en Habitatrichtlijnen en de KRM bieden om kansen voor de bescherming en het herstel van soorten, leefgebieden en ecologische processen te realiseren en zo de doelen van het Natura 2000-netwerk van beschermde gebieden te halen voor een gezond Noordzee ecosysteem (en OSPAR, KRM etc).</p>	<p>Tijdens het opstellen van de beheerplannen is uw suggestie ook bekeken en geconstateerd is dat er zeker mogelijkheden zijn om, vanuit EU Vogel- en Habitatrichtlijnen en de KRM, kansen voor de bescherming en het herstel van soorten, leefgebieden en ecologische processen te benutten en zo de doelstellingen van het Natura 2000-netwerk van beschermde gebieden te halen. Dit zullen we blijven doen tijdens de implementatie van deze beheerplannen. Verder zullen we resultaten van onderzoek en aanbevelingen uit evaluaties ook meenemen in de tweede en volgende generatie beheerplannen.</p>	
4	82	<p>2. In een aantal specifieke rapporten over Noordzee netwerk van beschermde gebieden zijn concrete aanbevelingen gedaan, zoals zorg dat de individuele gebieden en beheerplannen en maatregelen bijdragen aan een netwerk, door bijvoorbeeld bufferzones en corridors tussen de beschermde gebieden te implementeren.</p>	<p>De minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) wijst een aangemeld habitatrichtlijngebied of een nieuw vogelrichtlijngebied aan als Natura 2000-gebied onder de Nederlandse Wet natuurbescherming (Wnb), via een aanwijzingsbesluit. In een beheerplan worden de doelstellingen uit het aanwijzingsbesluit in ruimte, tijd en omvang uitgewerkt en de effecten van menselijke activiteiten in kaart gebracht. Vervolgens worden in het beheerplan de maatregelen beschreven die nodig zijn om de beoogde instandhoudingsdoelstellingen te behalen en soorten en leefgebieden te behouden. Het nut of de noodzaak van het instellen van corridors of bufferzones wordt in het beheerplan daarom niet behandeld.</p>	
4	83	<p>3. Leer van ecologisch coherente netwerken van beschermde zeegebieden in andere delen van de wereld en pas de principes toe samen met andere Noordzeelanden.</p>	<p>Bedankt voor deze opmerking over coherentie, al overstijgt deze aanbeveling de reikwijdte van de voorliggende beheerplannen, die zich richten op bescherming van habitats en soorten in gebieden op de Nederlandse Noordzee. Hiervoor lopen verschillende internationale trajecten en samenwerkingen, waarin (internationale) samenhang geadresseerd wordt, zoals KRM, OSPAR en ASCOBANS.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	84	<p>Onderzoek ecosysteem herstel en duurzaamheid / toekomstbestendigheid van het herstel</p> <p>Beperk je niet tot onderzoek naar schadelijke effecten of alleen enkele soorten of leefgebieden, maar kijk naar de kansen voor ecosysteemherstel en bepaal door onderzoek hoe je dit herstel toekomstbestendig kan maken. Bijvoorbeeld, wat weten we over klimaatverandering en de effecten op ecosysteem Doggersbank? Hoe zorgen we ervoor dat het beheerplan adaptief beheer faciliteert om in te springen op veranderingen? Hoe zorgen we ervoor dat de Doggersbank ook een optimale klimaatbuffer wordt naast een belangrijke hotspot van biodiversiteit?</p>	Zie beantwoording deelzienswijze 4-72.	
4	85	1. Voeg een analyse toe over klimaatverandering en de Doggersbank; het woord klimaatverandering komt nu niet 1 keer voor in het beheerplan.	We zijn ons bewust van het feit dat de ecosystemen in (en buiten) de Natura 2000-gebieden beïnvloed zullen worden bij de verandering van het klimaat. Actief onderzoek vindt niet plaats binnen de scope van dit beheerplan, maar wel binnen andere kaders. Desondanks zullen we in de beheerplannen kort ingaan op klimaatverandering.	In de drie beheerplannen is een paragraaf (3.3.9 voor beheerplannen Klaverbank en Doggersbank en 3.3.10 voor beheerplan Friese Front) over <i>toekomstige en autonome ontwikkelingen</i> toegevoegd. Zie zienswijze 2.
4	86	2. Onderzoek kansen voor Doggersbank ecosysteemherstel en de duurzaamheid van dat herstel gezien klimaatverandering.	We zijn ons bewust van het feit dat er ook een relatie bestaat tussen ecosystemen(herstel) van de Noordzee en verandering van het klimaat. Actief onderzoek hierop vindt niet plaats binnen de scope van dit beheerplan, maar wel bij andere programma's binnen het ministerie van IenW. Mochten hier gedurende de beheerplanperiode kansen zijn voor natuurherstel in relatie tot de Natura 2000-doelstellingen, dan kan hiervoor een toetsing worden gedaan en een vergunning worden aangevraagd. Als de activiteit ten goede komt aan instandhoudingsdoelstellingen en een goede impuls geeft aan duurzaamheids- en/of klimaatdoelen dan past dat goed binnen het Natura 2000-beheer.	In het monitoringsplan behorende bij de beheerplannen zal het uitvoeren van een inventarisatie naar de mogelijkheden voor ecosysteemherstel in relatie tot de Natura 2000-doelstellingen worden opgenomen.
4	87	3. Onderzoek hoe het beheer van de Doggersbank kan bijdragen aan tegengaan van klimaatverandering door natuurlijke klimaatbuffer werking en anderzijds zorg ervoor dat beheerplan klimaatproof is.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-86.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	88	4. Onderzoek welke acties nodig zijn om adaptief beheer mogelijk te maken om kansen voor ecosysteem herstel te maximaliseren.	De staat van instandhouding (Svl) van de beschermde soorten en habitats wordt periodiek getoetst in de habitatrapportage. Volgens de methodiek van Natura 2000 worden de maatregelen dan geëvalueerd ten opzichte van de instandhoudingsdoelstellingen. Vervolgens kunnen maatregelen aangepast worden. In zoverre is de methodiek adaptief te noemen. Daarnaast wordt er in het monitoringsprogramma actief aandacht besteed aan kennisleemtes. De drie uitvoeringsplannen (communicatieplan, toezicht- en handhavingsplan en monitoringsplan) van elk beheerplan zijn in die zin adaptief, omdat we op elk moment de mogelijkheid hebben om deze plannen aan te passen tijdens de uitvoeringsperiode. Dit zorgt ook voor een goede kennisbasis om het aanpassen van maatregelen na de evaluatie ook te kunnen doorvoeren. Daarnaast onderzoeken we diverse richtingen om ook buiten Natura 2000 maatregelen door te voeren, bijvoorbeeld een aanwijzing als PSSA. Zie ook beantwoording deelzienswijze 4-22.	
4	89	5. Onderzoek duurzame financieringsmechanismen voor beschermde gebieden en indien opportuun toevoegen aan beheerplan.	Het onderzoeken van duurzame financieringsmechanismen valt buiten de scope van de beheerplannen. De beheerplannen zijn bedoeld om menselijke activiteiten in de Natura 2000-gebieden zodanig te reguleren dat de instandhoudingsdoelstellingen van soorten en habitats worden behaald.	
4	90	Zorg voor een periodieke internationale coördinatie en afstemming Internationale coördinatie is belangrijk om een samenhangend netwerk van beschermde gebieden te maken. Het is aan te bevelen om beheersmaatregelen, monitoring, controle en handhaving af te stemmen met die in naburige buitenlandse beschermde mariene gebieden. Wij adviseren om hiervoor de nodige coördinatie bepalingen op te nemen in de ontwerpvoorstellen. Het proces van goed overleg en belangrijke afstemming dient te worden toegevoegd aan dit beheerplan.	Zie beantwoording deelzienswijzen 3-8, 4-76 en 79.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	91	1. Voeg een hoofdstuk toe aan het beheerplan waarin duidelijk wordt hoe tot nu toe internationaal is gecoördineerd en afgestemd o.a. over beoordeling van activiteiten en opstellen van maatregelen en hoe zal worden toegewerkt naar een goed overleg en internationale afstemming over de Doggersbank.	Zie beantwoording deelzienswijzen 3-8, 4-76 en 79. De meerwaarde van internationale coördinatie en afstemming wordt zeker onderkend. In het voortraject heeft internationale afstemming met (mede)lidstaten over Natura 2000-gebieden op de Noordzee plaatsgevonden. Door de Brexit vindt contact met het Verenigd Koninkrijk nu plaats via de Europese Commissie. Dat maakt het voor het beheer van specifiek de Doggersbank lastig. Het is de verwachting dat in de komende beheerplanperiode de banden met de buurlanden en ook het Verenigd Koninkrijk zullen worden aangehaald voor afstemming over het beheer. De visserijmaatregelen op de Doggersbank zijn internationaal afgestemd via de artikel 11-procedure uit het GVB en middels een uitvoerig stakeholdertraject.	
4	92	2. Stel rapportages en onderzoeken beschikbaar en openbaar voor de autoriteiten van het VK en Europese lidstaten, en voor alle belanghebbenden.	De meeste rapporten en onderzoeken zijn openbaar en daarom beschikbaar voor belangstellenden. Met het Verenigd Koninkrijk en EU-lidstaten zijn relevante documenten al gedeeld in de zogenaamde artikel 11-procedure om met een gemeenschappelijke aanbeveling visserijmaatregelen via het GVB te implementeren.	
4	93	3. Voeg een beschrijving van het proces tot het komen van een geïntegreerd, grensoverschrijdend beheerplan van VK, Nederland en Duitsland en verwijs naar de juiste informatiebronnen en bevoegd gezag voor beheerplan VK en Duitsland.	Zie beantwoording deelzienswijzen 3-8, 4-76 en 79.	In het communicatieplan behorende bij de beheerplannen zal een actie voor internationale afstemming worden opgenomen.
4	94	4. Neem coördinatiebepalingen op in de plannen.	Hiervoor wordt verwezen naar de aanwijzingsbesluiten Natura 2000-gebieden N&B/2016-164, 165 en 166.	
4	95	5. Creëer een periodiek overleg tussen de lidstaten over doelmatige natuurbescherming van de Doggersbank en het beheer van de Doggersbank.	De meerwaarde van grensoverschrijdende afstemming wordt zeker onderkend. Het ministerie van LNV heeft regelmatig internationale afstemming over Natura 2000-gebieden op de Noordzee met (mede)lidstaten. Contact met het Verenigd Koninkrijk vindt plaats via de Europese Commissie. Het is de verwachting dat in de komende beheerplanperiode de banden met de buurlanden en ook het Verenigd Koninkrijk zullen worden aangehaald voor afstemming over het beheer. De suggestie om daar een periodiek overleg van te maken zal worden meegenomen in het uitvoeringsplan communicatie.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	96	Plaats het beheerplan in een bredere context Het beheerplan en de doelen dienen te worden geplaatst in een bredere historische context. Zo is het stellen van doelen aan de hand van een reeds sterk verarmd ecosysteem een voorbeeld van het shifting baseline syndrome.	Het schetsen van de bredere context heeft alleen een informatieve waarde in de beheerplannen. We hebben naast de tekst over de huidige context ook een korte tekst opgenomen over het historische perspectief. We zijn van mening dat dit voldoende schetst hoe het gebied is ontstaan in relatie tot het doel van de beheerplannen. Dit perspectief heeft verder geen waarde voor de bepaling van doelstellingen of maatregelen, omdat een instandhoudingsdoelstelling is gericht op het realiseren van de staat van instandhouding van de aangewezen soort of het aangewezen habitatype op het moment van aanwijzen.	
4	97	1. Voeg teksten toe over de historische context van de Doggersbank en hoe de natuurlijke dynamiek, soortensamenstelling, leefgebieden etc van het gebied eruit zagen in een meer natuurlijke staat.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-96.	
4	98	2. Help bij het creëren van begrip bij stakeholders door te communiceren over de potentie van het gebied als hotspot van biodiversiteit en klimaatbuffer vanuit een breder perspectief.	We zullen deze suggestie meenemen bij het maken van de communicatiemiddelen.	In het communicatieplan behorende bij de beheerplannen zullen de onderwerpen biodiversiteit en klimaat worden meegenomen bij het ontwikkelen van communicatiemiddelen.
4	99	3. Creëer kansen voor sectoren om een rol te spelen bij natuurherstel en maak het aantrekkelijk om te kiezen voor een actieve bijdrage aan herstel en bescherming i.p.v. verslechtering van het gebied.	Zie paragraaf 3.9 van deze reactienota en beantwoording van onder andere deelzienswijzen 3-12, 4-62 en 72 over de suggestie om natuurherstel toe te passen.	
4	100	Duidelijke afspraken en uiterste datum van implementatie Er zijn een aantal belangrijke afspraken gemaakt over zaken die van invloed zijn op het beheer van activiteiten en de bescherming van de Doggersbank. Het is van groot belang dat in dit beheerplan heel duidelijk beschreven staat wie als eindverantwoordelijke wat moet bereiken en per wanneer. Het uitvoeringsplan is daar nog onvoldoende scherp in. Het Uitvoeringsplan ontbreekt aan concrete afspraken en deadlines en is te vrijblijvend.	Alle in de beheerplannen weergegeven afspraken en maatregelen zijn zo duidelijk en concreet als mogelijk geformuleerd. Dat dat op diverse punten nog niet helemaal scherp is, heeft vooral te maken met het afstemmingsproces om tot een zo breed mogelijk gedragen set van maatregelen te komen. Met de opgenomen afspraken is in ieder geval de trend gezet om de Natura 2000-gebieden op de Nederlandse EEZ daadwerkelijke bescherming te gaan bieden. Wij zijn dan ook van mening dat er in de beheerplannen een duidelijke set van afspraken is opgesteld, die via de juiste route tot stand is gekomen. Verdere uitwerking zal plaatsvinden in de uitvoeringsplannen, waarin afspraken worden vastgelegd over implementatie en uitvoering. Uw suggestie om hierbij meer concreet te worden en deadlines vast te leggen, zal bij deze uitwerking worden meegenomen.	
4	101	1. Voeg uiterste data in van implementatie, vooral bij de afspraken die van invloed zijn op mogelijke wijzigingen in beheer en bescherming van de Doggersbank.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-100.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	102	2. Actualiseer de plannen met verbeterde maatregelen, zorg voor duidelijke regels en voorschriften met duidelijke deadlines, rapportageverplichtingen en laat geen ruimte voor interpretatie.	We bevinden ons nu in het stadium van het opstellen van de eerste definitieve Natura 2000-beheerplannen voor de Natura 2000-gebieden op de Nederlandse EEZ. Dit is een langdurig proces dat is verlopen via een uitvoerig omgevingsproces en een terinzagelegging bij het publiek van een ontwerpversie van het plan. Nu de plannen opnieuw actualiseren, zou geen recht doen aan de zorgvuldigheid van de doorlopen omgevingsprocessen en van de algemene wijze waarop definitieve beheerplannen volgens de Wet natuurbescherming vorm dienen te krijgen. Voor het actualiseren van de plannen, zou het hele proces opnieuw doorlopen moeten worden. Wij zijn van mening dat er een duidelijke set van afspraken is opgesteld, die via de juiste route tot stand is gekomen. Wij zullen daarom niet nog een ronde van actualisatie met aangepaste maatregelen doen voor de beheerplannen. Verdere uitwerking van de uitvoering van de beheerplannen zal plaatsvinden in de uitvoeringsplannen.	
4	103	3. Zorg ervoor dat afspraken duidelijk zijn en niet vrijblijvend.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-100.	
4	104	4. Maak duidelijk wat de implicaties zijn van mogelijke wijzigingen. Bijvoorbeeld hoe zal het beheerplan Doggersbank omgaan met een mogelijke aanwijzing als vogelrichtlijngebied en wat zijn daar de afspraken over?	De Doggersbank kan in de (nabije) toekomst ook van een Vogelrichtlijn-aanwijzing worden voorzien. Hierbij horen dan ook nieuwe instandhoudingsdoelstellingen voor specifiek te benoemen vogelsoorten. Hiervoor is een nieuw aanwijzingsbesluit nodig, dat ter inzage moet worden gelegd. Er zal dan opnieuw een Nadere Effectanalyse worden gedaan en een het Natura 2000-beheerplan zal worden herzien, waarbij de nieuwe doelstellingen worden opgenomen. Het lijkt ons niet goed om hetzij hierop te wachten met het implementeren van het huidige plan, hetzij om in het huidige plan op te nemen wat er gaat gebeuren als er ook een dergelijke aanwijzing bij komt. Wat de Vogelrichtlijn-aanwijzing voor gevolgen zal hebben, zal immers ook afhangen van welke instandhoudingsdoelstellingen in de eventuele aanwijzing van het nieuwe vogelrichtlijngebied worden opgenomen.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
		Klaverbank		
4	105	Er zijn nu nog geen visserijmaatregelen getroffen en de plannen kunnen daar nu ook geen rekening mee houden.	<p>Het klopt dat er nog geen visserijmaatregelen getroffen zijn in de gebieden Doggersbank, Klaverbank en Friese Front. De Wet natuurbescherming is namelijk niet van toepassing op handelingen die onderwerp zijn van het gemeenschappelijk visserijbeleid voor zover zij plaatsvinden in de exclusieve economische zone (artikel 1.2 lid 2 Wet natuurbescherming). Dit wordt verder behandeld in paragraaf 3.11 van deze reactienota.</p> <p>Momenteel zijn er drie artikel 11-procedures die het ministerie van LNV heeft ingediend of voorbereid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Gemeenschappelijke Aanbeveling 2019: Klaverbank, Centrale Oestergronden en Friese Front, met als belangrijkste punten: <ul style="list-style-type: none"> • Sluiting van bepaalde delen (management zones) van de Klaverbank en het Friese Front (KRM-gebied) voor bodemberoerende visserij. • Beperkende maatregel voor standwant visserij jaarlijks van 1 juni tot 30 november op het Friese Front (VR-gebied). 2. Gemeenschappelijke Aanbeveling 2019: Doggersbank, met als belangrijkste punten: <ul style="list-style-type: none"> • Sluiting van managementzones in de NL Doggersbank. • In 2021 is de Gemeenschappelijke Aanbeveling op verzoek van de EC on hold gezet i.v.m. Brexit. 3. Gemeenschappelijke Aanbeveling 2022 (NZA-afspraken), met als belangrijkste punten: <ul style="list-style-type: none"> • aanscherping of uitbreiding van de maatregelen uit de bovenstaande artikel 11 procedures (1 en 2, zie hierboven) • nieuwe gebieden en maatregelen daarin. <p>De inzet is om in de toekomst nog meer inzicht te krijgen in de effecten van de maatregelen op de betreffende gebieden en om vervolgens op basis daarvan te kunnen bepalen of de nu voorgestelde visserijmaatregelen moeten worden aangepast of bijgesteld. Deze kennis wordt geborgd door de effecten van de in te stellen visserijbeperkende maatregelen te onderzoeken en te monitoren. De monitoring vindt plaats onder het MWTL-programma en staat beschreven in Mariene Strategie deel 2.</p> <p>Het is de verwachting dat de visserijmaatregelen in combinatie met de maatregelen in het beheerplan zullen leiden tot het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen. Daarnaast wordt er in deze eerste beheerplanperiode ook ingezet op het verkleinen of wegnemen van kennisleemtes.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	106	De voorgenoemen visserijmaatregelen bevatten onvoldoende maatregelen om significante effecten uit te sluiten vanwege het ontbreken van maatregelen voor staandwant, spiegelnetten, dwarrel- en drijfnetten, (gillnets / entangling nets) en van semi-pelagische en pelagische visserij (visserijbeperkende maatregelen vanwege directe vangst zeezoogdieren en hun voedsel / voedselbeschikbaarheid). Indien de Rijksoverheid nog steeds twijfels heeft over de schadelijkheid van bepaalde visserijtechnieken, dan kan onderzoek hiernaar niet in het beschermde gebied plaatsvinden.	Zie paragraaf 3.11 van deze reactienota over de visserijmaatregelen.	
4	107	De voorgenoemen visserijmaatregelen staan nog niet goed omschreven in de plannen. The total area of the SAC is 1539 km2, and the areas proposed for closure have a total surface area of 1241 km2, about 81% of the total SAC. Een belangrijke voorgenoemen visserijmaatregel die niet in dit beheerplan wordt genoemd. Verwijs heel duidelijk naar welke versie van de Joint Recommendation men uitgaat. Is dat deze? Of is er een andere (niet draft) versie beschikbaar?	Zie paragraaf 3.11 van deze reactienota over de verschillende artikel 11-trajecten voor uitleg over de gemeenschappelijke aanbevelingen. Het gaat in de voorliggende beheerplannen over de gemeenschappelijke aanbeveling die vanaf 8 december 2022 voorligt in het Europees Parlement. De gemeenschappelijke aanbevelingen die n.a.v. de Noordzeeakkoord-afspraken worden opgemaakt, zijn hier nog niet in meegenomen.	
4	108	De voorgenoemen visserijmaatregelen zijn moeilijk controleer- of handhaafbaar; dat moet verbeterd worden op basis van geleerde lessen uit andere beschermde zeegebieden.	Het is correct dat dit een uitdaging is. Dit wordt ook erkend en er zijn reeds acties in gang gezet en extra middelen vrijgemaakt. Zie beantwoording deelzienswijze 4-63.	
4	109	Het monitoringplan is onvoldoende; bijvoorbeeld de grens voor detecteren veranderingen in populatie distributie is te laag en het ontbreekt aan een adequaat monitoringprogramma voor de bruinvis, grijze en gewone zeehond.	Het monitoringsplan is ter informatie meegestuurd en ligt niet ter inzage. Het monitoringsplan is gedurende de looptijd van het beheerplan aan te passen, zonder dat deze ter inzage hoeft te worden gelegd. De monitoring van bruinvis en zeehonden is opgenomen in de algemene monitoringsprogramma's zoals het MWTL. Als blijkt dat de informatiebehoefte voor deze soorten groter is, dan kan gekeken worden of de monitoringsfrequentie aangepast moet worden. Deze mobiele soorten komen in zeer lage dichtheden voor in de Natura 2000-gebieden en de gebieden hebben, zover we nu weten, geen groter belang voor de soort dan de rest van de Noordzee. Aansluiten bij de generieke monitoring voor deze soorten is dan ook adequater dan het opzetten van gebiedsgerichte monitoring. Mocht u een voorstel hebben of dit willen bespreken, dan zullen we dat in overweging nemen.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	110	In de plannen kan niet zonder redelijke, wetenschappelijke twijfel het effect van pelagische visserij worden uitgesloten, die nu onder 'klein effect' staat; zeker gezien er geen randvoorwaarden zijn gesteld of limieten voor deze visserij.	<p>In 2009 is een omvangrijk proces gestart, FIMPAS, ter voorbereiding van te nemen maatregelen voor visserij in beschermde gebieden buiten de 12-mijlszone (Doggersbank, Friese Front en Klaverbank). Deze maatregelen zijn vervolgens uitgewerkt samen met de buurlanden, stakeholders en kennisinstituten. De visserijmaatregelen worden op dit moment afgerond in de zogeheten artikel 11-procedure van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB). In dit proces zijn de verschillende vormen van visserij getoetst. De resultaten van deze toetsing zijn overgenomen. Het instellen van visserijmaatregelen valt buiten de scope van het beheerplanproces. Visserijmaatregelen in internationale wateren (en daar behoren deze drie gebieden toe) mogen alleen geformuleerd en uitgevoerd worden in het kader van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) dat vanuit de Europese Unie wordt opgelegd. Deze wordt van inhoud voorzien door een werkgroep van ICES en moet geïmplementeerd gaan worden door het ministerie van LNV.</p> <p>Zie paragraaf 3-11 en 3-12 van deze reactienota en de beantwoording op deelzienswijze 3-1.</p>	
4	111	Eveneens is gesteld dat significant negatieve effecten van de volgende activiteiten niet kunnen worden uitgesloten: effecten van bodemberoerende visserij (boomkorvisserij, bordenvisserij). Daar ontbreekt nog de zegenvisserij.	Het klopt dat zegenvisserij kan worden toegevoegd. Op blz. 78 wordt wel specifiek aangegeven dat zegenvisserij op de Klaverbank in de vier managementzones wordt verboden.	<p>Aangepast in beheerplan Klaverbank paragraaf 5.3 (cursieve tekst):</p> <p>Significant negatieve effecten van de volgende activiteiten kunnen niet worden uitgesloten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • effecten van bodemberoerende visserij (boomkorvisserij, bordenvisserij, <i>zegenvisserij</i>) op habitatype H1170 en effecten van staandwantisserij op de bruinvis;
4	112	Ook kunnen significante effecten van de staandwantisserij niet worden uitgesloten door o.a. bijvangst van bruinvis; en effecten van pelagische en semi-pelagische visserij op prooi van zeezoogdieren zijn niet op voorhand uit te sluiten. Dat zou moeten worden meegenomen in een goede effectenanalyse en vertalen naar visserijmaatregelen voor deze vismethoden.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-110.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	113	Voor de volgende activiteiten zijn de effecten onduidelijk, waardoor significant negatieve effecten niet uitgesloten kunnen worden: effecten van het gebruik van sonar door de Marine op alle doelstellingen; effecten van het uitvoeren van echosurveys (sonar) op habitatype H1170; effecten van zwerfvuil (verontreiniging, verstrikking, verwonding, verhongering) op alle doelstellingen.	<p>De voorwaarden voor het uitvoeren van echosurveys door de marine wordt in het beheerplan behandeld in paragraaf 5.6.2.3 militaire activiteiten (beheerplan Doggersbank).</p> <p>Op het gebied van zwerfvuil zijn ook maatregelen opgenomen om zwerfvuil te voorkomen, zoals een aantal algemene richtlijnen in paragraaf 5.4, zoals het voorkomen van alle lozingen (ook toegestane lozingen). Daarnaast zijn de effecten opgenomen als kennisleemtes (D3, D4 en D9), waaraan in deze beheerplanperiode onderzoek en monitoring dient te worden gedaan. Ook in reeds bestaande programma's wordt hier aandacht aan besteed (bijvoorbeeld BBP en JOMOPANS).</p>	
4	114	Voor de cumulatietoets moeten is het van groot belang onduidelijke en mogelijke significante effecten mee te wegen en dat deze toets zo snel mogelijk en adequaat wordt uitgevoerd. WWF stelde hierover dat activiteiten met een Wnb-vergunning ten onrechte niet in de voortoets zijn meegenomen. Hiervan worden alleen de eventuele resteffecten meegenomen in de cumulatietoets. Dit klopt niet: iets met een vergunning heeft niet geen effect. Dus alleen een resteffect meenemen betekent dat je niet een echte cumulatietoets kan doen van het totaal van effecten. Daarom stelde WWF voor dat er niet bij voorbaat activiteiten met WNB vergunning zouden worden uitgesloten, maar te analyseren welke mogelijk impact hebben op bereiken doelen Doggersbank. Het antwoord hierop van RHDHV was dat activiteiten met een vergunning in dit kader aan de Wnb zijn getoetst. Het heeft geen zin om dit nogmaals te toetsen, maar de (rest)effecten moeten wel worden meegenomen in de cumulatietoets. Dat is wat we in de NEA gedaan hebben. Dit is de methode zoals die wordt gebruikt in alle NEA's. Deze opmerking klopt niet, alleen al gezien het feit dat visserij ten onrechte niet vergunningplichtig wordt gesteld en effecten ook niet mee worden genomen in de NEA.	Zie beantwoording van onder andere deelzienswijzen 3-3 en 4-2.	
4	115	Qua aanvullende voorwaarden, vergunningplichtigheid en mitigatie verwijzen wij naar de categorisering zoals aanbevolen bij de Doggersbank.	Wij zijn gebonden aan de 4 categorieën die onze methodiek voorschrijft. In paragraaf 2.4 van deze reactienota wordt kort ingegaan op deze methodiek. Zie ook beantwoording deelzienswijzen 4-35 en 43.	
4	116	Alle beroepsvisserij en sportvisserij dient WNB vergunningplichtig worden gesteld.	Het instellen van visserijmaatregelen valt buiten de scope van deze beheerplannen. Visserijmaatregelen in de EEZ (en daar behoren deze drie gebieden toe) mogen alleen geformuleerd en uitgevoerd worden in het kader van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB). Dit wordt ook behandeld in de tekst van de reactienota en eerdere zienswijzen. Het onderwerp sportvisserij wordt hier ook behandeld.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	117	Standaard, spiegelnetten, dvarrel- en drijfnetten, (gillnets / entangling nets) zou uitgesloten moeten worden van de Klaverbank.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-116.	
4	118	Semi-pelagische en pelagische visserij moet ofwel met een goede passende beoordeling (inclusief in combinatie / cumulatietoets) zonder redelijke twijfel kunnen aantonen dat het geen effect bijvoorbeeld door directe vangst zeezoogdieren en hun voedsel / voedselbeschikbaarheid en onder welke voorwaarden en limieten. Of de visserij moet uitgesloten worden van de Klaverbank.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-116.	
4	119	Er moeten stiltezones (o.a. vrij van vaarverkeer en andere activiteiten die geluid produceren) en jaarrond no-take/no-use gebieden worden ingesteld.	Zodra het beheerplan in werking treedt, wordt een onderzoek gestart om de mogelijkheid van het instellen van een PSSA voor de drie Natura 2000-gebieden te verkennen. De informatie hiervoor is nu nog niet beschikbaar. Pas wanneer deze gegevens beschikbaar zijn, kan worden beoordeeld of er voldoende onderbouwing is voor het instellen van een PSSA en kan een eventuele procedure hiervoor in gang worden gezet. Overigens is het de vraag of volledige no-take/no-use zones hierbij haalbaar zijn. Zie ook beantwoording deelzienswijze 4-22.	
4	120	Er moeten wetenschappelijke referentiegebieden worden ingesteld die inzicht geven in doelbereik per evaluatieperiode.	Het monitoringsprogramma van MWTL is sinds 2016 aangepast aan de maatregelen die zullen worden getroffen in de Natura 2000-gebieden (en ook in de KRM-gebieden). In de gebieden zijn delen aangewezen waar verschillende of alle vormen van visserij worden uitgesloten middels artikel 11. De monitoring is hier juist op aangepast, zodat na verloop van tijd een evaluatie kan plaatsvinden van de effectiviteit van de maatregelen en het bepalen van de Staat van Instandhouding. Dit heeft een wetenschappelijke basis. Voor bodemdieren wordt dit bijvoorbeeld gedaan door middel van de Benthische Indicator Soorten Index (BISI) (zie bijvoorbeeld Wijnhoven, 2018). Echter is ook in de huidige evaluaties van de beheerplannen van de kustwateren naar voren gekomen dat dit nog verbeterd kan worden. Zodra deze evaluaties zijn uitgewerkt zullen we onderzoeken of we dit in het monitoringsplan en het toezicht- en handavingsplan moeten aanpassen naar aanleiding van verbeterpunten.	In het monitoringsplan en de toezicht- en handavingsplannen behorende bij de beheerplannen wordt een actie opgenomen om de verbeterpunten uit de evaluaties hierin op te nemen.

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	121	Er moet reductie van overall onderwatergeluid komen en er dient een geluidsnorm te worden ingesteld.	Het is op dit moment nog niet mogelijk om geluidsnormen op te nemen in het beheerplan. We volgen hierbij de ontwikkelingen (zoals geluidsreductie van scheepvaart) en zullen hier rekening mee houden. Bij de implementatie van de KRM wordt momenteel gewerkt aan drempelwaardes voor onderwatergeluid in relatie tot de 'Goede Milieutoestand'. De invulling hiervan bestaat uit een combinatie van geluidsniveau, tijdsduur van het geluid en de ruimtelijke spreiding. De drempelwaarde kan gezien worden als een soort norm die is gekoppeld aan de algehele milieutoestand. Daarmee is deze niet geschikt om gebieden te beschermen. Hoe een meer specifieke norm er uit zou kunnen zien, is niet zonder meer hieruit af te leiden. Vanuit de KRM zet het ministerie van IenW zich in voor een Noordzee-brede aanpak van onderwatergeluid, via acties in onder andere OSPAR en de IMO, zoals uitgewerkt in het maatregelenprogramma in de Mariene Strategie deel 3 2022-2027. Binnen OSPAR wordt gewerkt aan een eerste Regional Action Plan om onderwatergeluid tegen te gaan.	
4	122	Er moet een verbod komen op het ruimen van explosieven en het uitvoeren van seismische surveys in en nabij Natura 2000-gebieden.	<p>Het ruimen van explosieven blijft noodzakelijk om de Noordzee veilig te houden. Met de Koninklijke Marine is afgesproken dat het tot ontploffing brengen op ruime afstand van Natura 2000-gebieden gebeurt, tenzij het niet anders kan vanwege bijvoorbeeld de veiligheid. De maatregelen om de negatieve effecten zo veel mogelijk te beperken, worden door de Koninklijke Marine overal toegepast. De voorschriften van de Koninklijke Marine, 'Gedragscode Springen van munitie op de Noordzee' en de 'Bekendmaking 01/18 Groepsoudste KBW en mijnendienst', dienen opgevolgd te worden bij het ruimen van munitie op de Noordzee.</p> <p>Uit de nadere effectanalyse is gebleken dat het gebruik van sonar met een frequentie >200kHz geen significant negatieve effecten heeft op zeezoogdieren. Het gebruik van frequenties waarbij negatieve effecten op zeezoogdieren niet zijn uit te sluiten, worden alleen toegepast wanneer dat uit operationele overwegingen noodzakelijk is en altijd met maatregelen om de gevolgen daarvan voor het ecosysteem te minimaliseren. De KRM is leidraad voor het optreden van de Koninklijke Marine.</p>	
4	123	Actieve sonar (o.a. gebruikt door de Marine), echosurveys (sonar) en explosievenopruiming in Natura 2000-gebied moeten worden geweerd of in elk geval vergunningplichtig worden gesteld.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-122.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	124	Er dienen maatregelen getroffen te worden ter voorkoming van zwerfvuil (verontreiniging, verstrikking, verwonding, verhongering).	Het is reeds verboden om afval en stoffen te lozen op de Noordzee (conform artikel 9.1 en artikel 80 van het Mijnbouwbesluit). In het beheerplan is daarbovenop opgenomen dat ook de zeer beperkte hoeveelheden die officieel nog wel geloofd mogen worden, niet worden geloofd. In de eerste beheerplanperiode wordt uitgezocht wat de mogelijkheden zijn om in IMO-verband alle vormen van vervuiling te verbieden. Daarnaast werkt Nederland vanuit de Kaderrichtlijn Mariene Strategie actief aan het tegengaan van zwerfafval in de gehele (Nederlandse) Noordzee. In de Mariene Strategie deel 3 2022-2027 is hiertoe een omvangrijk maatregelenpakket opgenomen.	
4	125	Er mogen geen afvallozingen of andere lozingen in het gebied worden toestaan.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-124.	
4	126	Klaverbank moet worden gesloten voor alle bodemberoerende activiteiten en grote infrastructuurprojecten (waaronder bodemberoerende activiteiten, zoals infrastructurele projecten zoals windparken of stopcontacten), het leggen van kabels en leidingen, vergunningverlening voor winning van fossiele brandstoffen en alle daaraan gerelateerde activiteiten en delfstoffenwinning moeten geweerd worden. Immers er is geen adequate (cumulatieve) impact assessment die uitsluit, zonder redelijke, wetenschappelijke twijfel, dat deze activiteiten (mogelijk) schadelijke impact hebben.	Zie paragraaf 3.7 van deze reactienota en de beantwoording van deelzienswijzen 3-3, 4-2 en 4-35 over de inschatting van (cumulatieve) effecten.	
4	127	Decommissioning platforms; er staan een groot aantal boorplatforms voor winning van fossiele energie rondom en in de Klaverbank. Het moet duidelijk gesteld worden dat deze na afloop van verleende vergunning zo snel mogelijk worden gedecommissioneerd en vervolgens dient het gebied te worden uitgesloten voor mijnbouw.	Voor decommissioning is de Mijnbouwwet van toepassing, met het ministerie van Economische Zaken als bevoegd gezag. Zij zijn bekend met de inhoud van de beheerplannen. De beoordeling of een Wnb-vergunning voor bestaand gebruik verlengd kan worden, is aan het bevoegd gezag om te toetsen (ministerie van LNV). Zie ook beantwoording deelzienswijze 4-30.	
4	128	Mitigatie is nodig voor Viking-Link connector en scheepvaart die door het gebied heen gaat en waarvan effecten niet adequaat getoetst zijn in isolatie en in cumulatie en onduidelijk en mogelijk significant zijn.	De Viking-Link is een vergunningplichtige activiteit die afzonderlijk getoetst is. Op basis van deze toetsing is een vergunning afgegeven, waarin voorwaarden zijn gesteld (op basis van de Wnb). Afzonderlijke vergunningplichtige projecten worden binnen de wettelijke kaders beoordeeld. Indien nodig worden mitigerende maatregelen voorgeschreven.	
4	129	Er moet een goede controle en handhaving worden verzorgd (AIS, VMS, blackbox of effectief volgsysteem en camera's aan boord van visserij).	Handhaving en controle van de visserij is een taak van het ministerie van LNV en de NVWA. Zie ook beantwoording deelzienswijze 4-63.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	130	Het bruinvisbeschermingsplan sluit niet uit dat er in beschermde zeegebieden ook maatregelen getroffen moeten worden en vooral in die gebieden die ook voor de bruinvis zijn aangewezen. In Duitsland werd de conclusie getrokken dat beschermde zeegebieden met 1170 habitatype visserij moeten uitsluiten vanwege bevissen van de voedselvoorziening voor bruinvissen (Thurid et al 2019). Overigens worden een aantal relevante wetenschappelijke bronnen die wij aandragen, zoals deze van Thurid et al worden reeds jaren genegeerd bij de effectenanalyses en te nemen beschermingsmaatregelen.	Zie beantwoording deelzienswijzen 3-30 en 31 en paragraaf 3.8 van deze reactienota.	
4	131	Voor de Klaverbank gelden precies dezelfde opmerkingen m.b.t. bruinvisbescherming als bij de Doggersbank, zoals een foutieve wijziging van de SVI en ISHD, opmerkingen over BBP etc.	Zie beantwoording deelzienswijzen 3-30 en 31 en paragraaf 3.8 van deze reactienota.	
4	132	Er is geen geïntegreerd en grensoverschrijdend beheer met Markham's Triangle (VK). Wordt hier een proces voor opgetuigd?	Zie beantwoording deelzienswijze 4-95.	
4	133	Real-time en ter plaatse monitoring is nodig in het gebied qua activiteiten, effecten en Natura 2000 doelbereik, bijvoorbeeld door geluidsboeien in het gebied.	Er vindt reeds monitoring plaats van activiteiten op de Noordzee die van invloed zijn op de beschermde habitats en soorten. Hieronder valt onderzoek naar de gevolgen van offshore windparken en onder andere onderwatergeluid. We zullen de suggestie in overweging nemen om het real-time monitoren op te nemen in de monitoringsplannen, in aanvulling op het modelleren van onderwatergeluid.	In het monitoringsplan behorende bij de beheerplannen zal een actie worden opgenomen om te verkennen of real-time monitoren kan worden opgenomen.
4	134	Onderzoek naar Vogelrichtlijn kwalificatie uiterlijk in 2025: De Klaverbank is een belangrijk foerageergebied en overwinteringsgebied voor duikende zeevogels.	Onderzoek naar een mogelijke kwalificatie van Klaverbank (en ook Doggersbank) voor de Vogelrichtlijn is geen taak of opgave voor de nu voorliggende Natura 2000-beheerplannen voor deze twee gebieden. Dit is overigens wel al actief opgepakt door het ministerie van LNV naar aanleiding van de afspraken uit het Noordzeeakkoord.	
4	135	Het ontbreekt nog aan wetenschappelijke referentiegebieden en grote gesloten gebieden ter verbetering van kwaliteit geogene en biogene rifstructuren en vermindering van verstoring zeezoogdieren.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-120. Zodra de huidige Natura 2000-evaluaties zijn uitgewerkt zullen we onderzoeken of we dit in de monitoringsplannen en de toezicht- en handhavingsplannen, die we kunnen wijzigen tijdens looptijd van de beheerplannen, kunnen opnemen. Ook in relatie tot andere onderzoeken, zoals het MONS-programma, kan hier onderzoek naar gedaan worden.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	136	Het ontbreekt aan ruimte en een visie of plan voor actief natuurherstel met daarin grote gesloten gebieden voor al het gebruik (rewilding houdt ook in: ecosystemen maximaal kans geven om zichzelf te herstellen) en bijvoorbeeld opruimen afval van zeebodem. Dat is wel heel belangrijk, alleen al gezien het feit dat de verwachting is dat doelbereik niet gehaald wordt.	Zie de algemene tekst van deze reactienota en beantwoording deelzienswijze 4-72 over actief natuurherstel.	
Friese Front				
4	137	Het Friese Front kent unieke waarden als frontgebied en door de hoge biodiversiteit en (zoals in 2005 in rapport reeds werd gesteld https://edepot.wur.nl/22869) hoge biomassa en een soortenrijke bodemfauna. In bepaalde jaargetijden komen vogels en vissen hier in hoge concentraties voor. En zoals herhaald in rapport 2015: uniek gebied is door het samengaan van een aantal hydrografische en morfologische factoren resulterend in een hoogproductief gebied met een grote variatie aan sedimenttypen relatief dicht bij elkaar. Het gebied heeft een relatief hoge biodiversiteit en hoge biomassa's bodemdieren. Door de hogere productie concentreren ook vissen en vogels zich in dit gebied https://edepot.wur.nl/370466 . Juist het beschermen van die onderliggende waarde die ervoor zorgen dat zeekoeten (en vele andere soorten) afkomen op dit gebied is van groot belang. Die onderliggende waarden moeten ook in de effectenanalyse en cumulatietoets mee worden genomen én in het bepalen wat een effectief beheerplan is voor het Friese Front, en dat is nu niet het geval.	Uw stelling dat de onderliggende waarden niet zijn meegenomen, is ons inziens niet juist. Als onderdeel van de beoordeling van effecten van activiteiten op de soorten en habitattypen waarvoor het gebied is aangewezen, wordt gekeken naar de kwaliteitskenmerken van het leefgebied en de habitattypen. Daarbij gaat het onder andere om typische soorten, biomassa en -diversiteit, voortplanting en populatiedynamiek en abiotische factoren. Dat betekent dat deze elementen indirect meegenomen zijn in de toetsing van de activiteiten en het opstellen van maatregelen/voorwaarden.	
4	138	In het beheerplan staat dat voor het Natura 2000-gebied Friese Front een behoudsdoelstelling geldt voor de omvang en de kwaliteit van het leefgebied van de zeekoet en een behoudsdoelstelling voor de populatie van de zeekoet. Er is veel onduidelijk, waardoor nu niet duidelijk is wat de trend van de zeekoet is en of de staat van instandhouding wordt gehaald. Daarom is het belangrijk bij mogelijk schadelijke effecten uit te gaan van het voorzorgsbeginsel en de mogelijke schade maximaal te beperken.	Zie voor de algemene toepassing van het voorzorgsbeginsel paragraaf 3.6 van deze reactienota. In het algemeen is het zo dat het hanteren van het voorzorgsbeginsel niet zo strikt toegepast kan worden dat bij iedere vorm van twijfel omtrent de mogelijke effecten van een menselijke activiteit besloten kan worden die activiteit dan maar niet meer toe te laten. Dan zou dat niet proportioneel zijn. De maatregelen dienen in verhouding te staan tot het nagestreefde beschermingsniveau. Echter, in het Friese Front zijn de visserijmaatregelen uitsluitend gebaseerd op het voorzorgsbeginsel, evenals bij de militaire schietactiviteiten.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	139	Kan een duidelijke verwijzing naar de laatste versie (met daarbij de datum van finale versie) van de Joint Recommendation worden opgenomen in de plannen?	<p>Zie voor uitleg over de gemeenschappelijke aanbeveling en visserijmaatregelen paragraaf 3.11 van deze reactienota.</p> <p>Zie beantwoording deelzienswijze 4-1 over de gemeenschappelijke aanbevelingen die in behandeling zijn bij de Europese Commissie.</p> <p>Op 8 december 2022 is de Gedelegeerde Verordening (EU) 2017/118 (referentie C(2022)8918), voor instandhoudingsmaatregelen voor Friese Front en Klaverbank (en KRM-gebied Centrale Oestergronden), voorgelegd aan het Europees Parlement. De bezwaarperiode loopt momenteel.</p>	
4	140	Positief is het voornemen om gebieden aan te wijzen voor natuurherstel en onderzoek in de Joint Recommendations. Deze maatregelen zijn echter nog niet geïmplementeerd en het beheerplan kan hier daarom ook niet vanuit gaan.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-139. De verwachting is dat de visserijmaatregelen op de Klaverbank en het Friese Front in het eerste half jaar van 2023 in zullen gaan.	
4	141	Het Friese Front is een beschermd zeegebied en de mogelijk significante effecten van activiteiten in isolatie en in cumulatie zijn zeer zorgelijk en door niet effectieve maatregelen voor te stellen zijn de plannen niet in lijn met de Vogelrichtlijn en KRM.	<p>Dat het om niet effectieve maatregelen gaat, zijn we niet met u eens. De in het beheerplan opgenomen voorwaarden en (mitigerende) maatregelen richten zich op het genereren van zoveel mogelijk rust in het gebied Friese Front. Het gaat hier met name om de mogelijke verstoringen als gevolg van beroepsscheepvaart en aan visserij en mijnbouw gerelateerde scheepvaart. Ook rampenbestrijding en incidentenaanpak vallen hieronder. Voor deze activiteiten zijn richtlijnen geformuleerd om scheepvaartverkeer buiten de scheepvaartroutes zoveel mogelijk te beperken en (toegestane) lozingen in Natura 2000-gebied Friese Front, tijdens de maanden dat de zeekoet aan het ruïen is, te voorkomen. Daarnaast wordt het gebied Friese Front gesloten (1 juni tot 30 november) voor staandwantvisserij (VR) en in management zones voor bodemberoerende visserij (KRM) onder de lopende artikel 11-procedure (zie beantwoording deelzienswijze 4-139).</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	142	Zie eerdere input op NEA en cumulatieve toets; deze zijn ontoereikend en niet in lijn met VR.	<p>De effecten van activiteiten zijn zorgvuldig in de nadere effectenanalyses (NEA) beoordeeld. De NEA's zijn vastgesteld en goedgekeurd. Wanneer er tijdens het opstellen van het beheerplan nieuwe inzichten zijn die leiden tot een wijziging van de eerdere beoordeling kan dit meegenomen worden. Indien er aanleiding is om deze toetsing te wijzigen, ontvangen we graag meer informatie waar u op baseert dat deze activiteiten toegevoegd dienen te worden.</p> <p>In de ten behoeve van deze beheerplannen uitgevoerde NEA's is in principe een cumulatietoets uitgevoerd van alle op dat moment bekende actuele en relevante activiteiten, plannen en projecten. Dit is gedaan op de manier zoals die tot op heden in Nederland gebruikelijk is. Hierbij is ervan uitgegaan dat activiteiten met bestaande Wnb-vergunningen hooguit via op zichzelf niet (meer) significante effecten ('resteffecten') mogelijk in cumulatie kunnen bijdragen aan significante effecten op één of meer instandhoudingsdoelstellingen.</p>	
4	143	In de Joint Recommendation voor het Friese Front is niet gestoeld op een adequate (cumulatieve) impact assessment, die er wel zou moeten zijn al was het alleen al omdat visserij op het Friese Front WNB vergunningplichtig zou moeten zijn gesteld.	Zie paragraaf 3.12 van deze reactienota over de passende beoordeling voor visserij.	
4	144	In de plannen (beheerplan Friese Front) staat dat er een uitzondering wordt gemaakt voor staandwantvisserij tijdens de gesloten periode (3 zeedagen voor Nederland; 2 zeedagen voor Duitsland en Denemarken; en 1 zeedag voor de UK). Echter wij zien deze niet terug in de Joint Recommendation van 07-06-2022.	<p>Over Friese Front (VR) staat in Gedelegeerde Verordening (EU) 2017/118 (referentie C(2022)8918) art. 3, lid 5 het volgende: <i>'Het is verboden om enige visserijactiviteit met kieuwenetten (GN, GNS, GND en GNC) of warrelnetten (GTR en GTN) te verrichten in de volgende overeenkomstige delen van de gebieden 4 als bedoeld in bijlage VI: In gebied 4(4) [lees: Friese Front, gehele VR gebied] mag tijdens de seizoenssluiting van 1 juni tot en met 30 november het jaarlijkse totale aantal dagen visserijactiviteiten met kieuwenetten en warrelnetten niet groter zijn dan het jaarlijkse gemiddelde aantal visdagen waarop dergelijk vistuig tussen 1 juni en 30 november in de periode 2012-2016 in dat gebied is gebruikt.'</i></p> <p>Navraag bij het ministerie van LNV leert dat het inderdaad gaat om maximaal 3 visdagen voor de Nederlandse vloot, maximaal 2 visdagen voor Deense en Duitse vloot en maximaal 1 visdag voor de vloot van het Verenigd Koninkrijk.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	145	<p>Hoe dan ook zou het hele Friese Front (dus niet alleen de no-fishery zone (subarea 1) voor staandwantvisserij gesloten moeten worden. Daarvoor moet in de Joint Recommendation een complete uitsluiting worden geformuleerd voor staandwant / kieuwnetten / dwarrelnetten (gillnets and entangling nets) op het gehele Friese Front gezien:</p> <p>a. er geen adequate effectenanalyse is van het effect van staandwantvisserij op de zeezoet instandhoudingsdoelen;</p> <p>b. in het beheerplan staat “een internationale wetenschappelijke review van gegevens over bijvangsten van zeevogels classificeert zeezoet als een soort die mogelijk aanzienlijke gevolgen ondervindt door staandwantvisserij (Žydelis et al., 2013)”;</p> <p>c. het STECF advies op de Joint Recommendation luidde “Staan want visserij wordt niet gereduceerd maar bevroren, hoewel dit niet nodig lijkt te zijn vanuit socio-economisch perspectief”</p> <p>d. de risico’s voor zeezoeten;</p> <p>e. het gebrek aan handhaafbaarheid van de uitzondering.</p>	<p>Zie beantwoording deelzienswijze 4-144.</p> <p>Het aanpassen van de gemeenschappelijke aanbeveling valt buiten de scope van het beheerplan.</p> <p>In het Noordzeeoverleg is een nieuwe beschermingsstatus voor het Friese Front afgesproken, waarin alle vormen van visserij zijn uitgesloten in subarea 1. Subarea 1 bestrijkt 60 tot 70% van de gehele oppervlakte van het Natura 2000-gebied Friese Front.</p>	
4	146	<p>De vraag is ook of semi-pelagisch / pelagische visserij effecten zonder redelijke, wetenschappelijke twijfel kunnen worden uitgesloten. Wij zien daar onvoldoende bewijs en onderbouwing voor en het ontbreekt ook bij deze visserij aan een adequate passende beoordeling.</p>	<p>Zie paragraaf 3.12 van deze reactienota over de passende beoordeling voor visserij.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	147	<p>Hoewel er nu een no-fishery zone (subarea 1) in het voorstel staat (<i>"An area of 100km2 is designated for impact assessments of the effects of beam trawling (TBB) on the benthic community, surface and sub-surface impact"</i>) is een openstelling onder het mom van een wetenschappelijk experiment of onderzoek naar effecten van boomkorvisserij onrechtmatig. Overigens wordt als reden niet duidelijk opgevoerd welke kennis nu specifiek ontbreekt over de bodemberoerende en boomkorvisserij en staat als onderbouwing ook duidelijk een socio-economische redenerij. Je kan geen wetenschappelijk experiment doen met boomkorvisserij in een beschermd zeegebied als deze visserij al aangetoond significante negatieve schade te veroorzaken op bijvoorbeeld de Natura 2000 natuurwaarden en KRM zeebodem-integriteit. Schadelijke visserij toelaten onder het mom van wetenschappelijk onderzoek terwijl schade reeds is aangetoond is niet in lijn met weten regelgeving en ook niet met rechterlijke uitspraken. Een voorbeeld van zo een effect is bijvoorbeeld bodemberoering en verstoring trawlvisserij en bijvoorbeeld ook de aantrekking van grote meeuwen en grote jagers door trawlen; de predatoren van de zeekoet (jongen). Het kan niet worden uitgesloten dat huidige visserij intensiteit voldoende is voor het veroorzaken van relevante verplaatsing in het kwetsbare seizoen.</p>	<p>Deze zienswijze verwijst naar de visserijmaatregelen die onder de Noordzeeakkoord-afspraken zijn gemaakt. De juiste tekst over visserijmaatregelen voor het Friese Front staat in gemeenschappelijke aanbeveling C(2022)8918. Zie ook paragraaf 3.11 hierover in deze reactienota. Er gaat eerst een eerdere versie van de gemeenschappelijke aanbeveling uit 2019 in werking (zie voor uitleg zienswijze 4-1).</p> <p>In het beheerplan is de beschreven ontwikkeling van het wetenschappelijk experiment niet expliciet meegenomen. Projectmatig onderzoek en monitoring wordt echter wel behandeld in het beheerplan. In paragraaf 5.7.4 staat het volgende: <i>'Hierbij gaat het om verschillende vormen van projectgerichte monitoring, zoals (wetenschappelijke) ecologische onderzoeken, archeologisch en cultuurhistorisch onderzoek, monitoring van schelpdieren visbestanden en pilots voor de (her)introductie van schelpdierriffen. Monitorings- en onderzoeksactiviteiten kunnen verstoring van de zeekoet tot gevolg hebben. Omdat monitorings- en onderzoeksactiviteiten project-specifiek zijn, zijn ze Wnb-vergunningplichtig.'</i></p> <p>Voor pilotprojecten die bijdragen aan natuurherstel kan door initiatiefnemers eerst een melding worden gedaan bij het bevoegd gezag (ministerie van LNV en Rijkswaterstaat), die de melding beoordeelt en bepaald of hiervoor een natuurvergunning moeten worden aangevraagd.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	148	<p>Een drukke scheepvaart route loopt dwars door grote delen van het Friese Front. Uit de resultaten van JOMOPANS is te zien dat scheepvaartgeluidniveaus in het FF hoog zijn, vooral in de scheepvaart route: https://northsearegion.eu/jomopans/news/jomopans_maps/. Langzamer varen kan geluidsniveaus aanzienlijk verminderen. Langzamer varen zou daarom niet alleen buiten de scheepvaarroutes, maar ook binnen de scheepvaartroutes ingesteld moeten worden. Ook verontreinigingen en verstoringen zijn probleem. In een eerder concept ontwerpbeheerplan waren een aantal minimale restricties op de scheepvaart opgenomen, zoals buiten vaarroute afname snelheid bij alle typen scheepvaart (11 knopen) en ook een verbod op lozingen tijdens de zeeoet periode. Deze restricties zijn in het huidige ontwerp beheerplan geschrapt. Echter dit is minimaal wat moet gebeuren om een eerste mitigerende stap te maken. Nu wordt gesteld: Partijen worden geïnformeerd over het gevolg van (kleine) verontreinigingen. Het onbegrensd toelaten van verontreiniging en verstoring is onvoldoende en naar verwachting schadelijk voor zeeoeten en andere natuurwaarden in het gebied. Deze restricties dienen weer in het beheerplan te worden opgenomen als zijnde zeer minimale restricties voor al het scheepvaartverkeer in het aangewezen gebied: Stel een verbod in op alle lozingen in het hele Friese Front en een vaarrestrictie van 11 knopen buiten de vaartroutes.</p>	<p>De tekst zoals die in de beheerplannen is opgenomen is de uitkomst van een lang proces met veel partijen. Deze tekst zal niet aangepast worden. Hoe scheepvaart is verwerkt in het beheerplan wordt in paragraaf 3.15 van deze reactienota behandeld.</p> <p>Een snelheidsbeperking in het verkeersscheidingsstelsel is onmogelijk. Buiten het verkeersscheidingsstelsel is dit niet afdwingbaar, maar onderzocht wordt of delen van het gebied als PSSA aangewezen kunnen worden. Op zee zijn lozingen niet toegestaan (MARPOL). Het beheerplan richt zich op het voorkomen van toegestane lozingen.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	149	<p>Dat effectieve restricties belangrijk zijn en dus moeten worden opgenomen in het beheerplan voor het Friese Front komt ook doordat deze restricties mitigerende maatregelen moeten behelzen: “De in dit beheerplan opgenomen voorwaarden en (mitigerende) maatregelen richten zich op het genereren van zoveel mogelijk rust in het natuurgebied. Het gaat hier met name om de mogelijke verstoringen als gevolg van beroepsscheepvaart en aan visserij en mijnbouw gerelateerde scheepvaart. Voor deze activiteiten zijn richtlijnen geformuleerd om scheepvaartverkeer buiten de scheepvaartroutes” (...) “Hiervoor zijn (mitigerende) maatregelen noodzakelijk. Het gaat hier met name om de mogelijke verstoringen als gevolg van (beroeps)scheepvaart en de daarmee gepaard gaande aanwezigheid van verontreinigingen. Ook rampenbestrijding en incidentenaanpak vallen hieronder. Voor deze activiteiten zijn richtlijnen geformuleerd om scheepvaartverkeer buiten de scheepvaartroutes zoveel mogelijk te beperken en lozingen in Natura 2000-gebied Friese Front tijdens de maanden dat de zeezoet aan het ruien is te voorkomen.” Echter die restricties zijn verdwenen en staan niet in dit beheerplan. Wij verzoeken een correctie hierop.</p>	<p>Zie beantwoording deelzienswijze 4-148.</p>	
4	150	<p>Men kan niet een hele beheerplanperiode nemen om te onderzoeken of er een PSSA kan worden ingesteld; dat zou binnen een aantal maanden moeten gebeuren.</p>	<p>We onderzoeken in de eerste plaats of een PSSA aanwijzing mogelijk is. Vervolgens zijn er gegevens nodig om de onderbouwing te geven bij het verzoek tot instellen van een PSSA. Deze informatie wordt in deze beheerplanperiode, voor zover dat mogelijk is, verzameld. Mogelijk is alle informatie beschikbaar en kan dit proces snel verlopen. Dit kan nu nog niet worden beoordeeld. Hierop krijgen we dus aan het begin van de beheerplanperiode zicht, maar er kan nu nog geen prognose voor een eventuele procedure worden gegeven.</p>	
4	151	<p>Op het Friese Front is een groot militair oefenterrein aanwezig, dat gaat niet samen met bescherming van zeevogels zoals de zeezoet, hoewel Didderen et al., 2019 effecten uitsluit. De onderbouwing hiervan en de vrijblijvende voorwaarden lijken o.i. onvoldoende om significante effecten uit te sluiten.</p>	<p>Het Friese Front overlapt slechts voor een deel met het bestaande militaire oefengebied EHD42 (aangewezen oefenen schietgebied voor militaire vliegtuigen). De militaire vliegactiviteiten in dat gebied zijn Wnb-vergunningplichtig. Andere militaire oefenactiviteiten vinden slechts zeer incidenteel in EHD42 plaats, waarbij het uitgangspunt is dit niet in de gevoelige periode voor de zeezoet te doen. Significante effecten worden daarmee geminimaliseerd.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	152	<p>De effecten van veel activiteiten zijn nog niet bekend. Zo stelt de Joint Recommendation: <i>“Significant effects cannot be excluded due to cumulation of the following: disturbance by underwater noise on birds caused by military use, shipping and research; disturbance by presence and light caused by oil and/or gas activities and military use; changes in food availability caused by commercial fishing outside the Natura 2000 area (Mastricht et al., 2019). At this point no further insight can be given on the cumulative effects of other human activities other than fisheries on the Frisian Front and Central Oyster Grounds. In the Dutch North Sea Programme 2022-2027 (IenW, 2021a) the Dutch government has indicated to reduce the knowledge gap on cumulative effects of human activities on the (benthic) ecosystem”</i>. Een dergelijke aanpak is niet in lijn met wet-en regelgeving en is niet gebaseerd op het voorzorgsbeginsel.</p>	<p>Er zijn een aantal potentieel significante effecten in de gebieden geïdentificeerd. Deze zijn ook in de NEA Friese Front (Mastricht et al., 2019) geïdentificeerd: <i>‘De cumulatie van effecten van verschillende activiteiten leidt mogelijk tot een significant effect op de zeeoet. Daarbij zijn verontreiniging, verstoring door geluid, aanwezigheid en licht en bijvangst de belangrijkste factoren, deels doordat onduidelijk is wat de omvang is van de (gecumuleerde) effecten hiervan. Ook het effect van de beroepsvisserij op het voedselaanbod is onduidelijk.’</i> Deze constatering zorgt er dan ook voor dat we verschillende voorwaarden en richtlijnen hebben opgesteld in het beheerplan Friese Front om de cumulatie van effecten zoveel mogelijk te voorkomen. In het beheerplan wordt hier helder en duidelijk over gecommuniceerd.</p> <p>Hoe het voorzorgsbeginsel wordt toegepast is uitgelegd in paragraaf 3.6 van deze reactienota. De tekst uit de gemeenschappelijke aanbeveling die wordt aangehaald is geen onderdeel van deze terinzagelegging.</p>	
4	153	<p>In de plannen staat dat nu geen schelpenwinning en zandwinning plaatsvindt, maar het plan sluit het ook niet uit. Dat zou wel moeten gezien het zeebodem integriteit doel, het bodemleven en voedselaanbod voor duikende zeevogels en foeragerende zeezoogdieren en verstoring op deze soorten.</p>	<p>Zie beantwoording deelzienswijzen 4-30, 57 en 58.</p>	
4	154	<p>Over olie en gaswinning en decommissioning platforms; er staan een groot aantal boorplatforms voor winning van fossiele energie rondom en op het Friese Front. Het moet duidelijk gesteld worden dat deze na afloop van verleende vergunning zo snel mogelijk worden gedecommissioneerd en vervolgens dient het gebied te worden uitgesloten voor mijnbouw.</p>	<p>Zie beantwoording deelzienswijze 4-127.</p>	
4	155	<p>Alle bodemberoerende activiteiten zoals visserij, infrastructurele projecten zoals windparken of stopcontacten moeten geweerd worden, en ook het leggen van kabels en leidingen, vergunningverlening voor winning van fossiele brandstoffen en alle daaraan gerelateerde activiteiten en delfstoffenwinning; immers er is geen adequate (cumulatieve) impact assessment die uitsluit zonder redelijke, wetenschappelijke twijfel, dat deze activiteiten geen (mogelijk) schadelijke impact hebben’.</p>	<p>Zie beantwoording deelzienswijze 4-30, 57 en 58.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	156	Welke mitigerende maatregelen zullen worden genomen voor de mogelijke bouw van een windpark pal naast het Friese Front? Beter is om af te zien van de bouw van een windpark pal naast een beschermd zeegebied dat ook nog eens speciaal voor zeevogels van groot belang is.	Zie beantwoording deelzienswijzen 4-30, 57 en 58. Er is (nog) geen concreet windpark dat nu aansluitend aan het gebied Friese Front is gepland. Voor windenergiegebieden wordt een kavelbesluit opgesteld. Een passende beoordeling in het kader van de Wnb is daar onderdeel van. Wanneer het ontwerp-kavelbesluit voor een windenergiegebied ter inzage wordt gelegd, heeft u de mogelijkheid om hierop een zienswijze in te dienen.	
4	157	Een heel aantal activiteiten zou WNB vergunningplichtig moeten worden gesteld: militaire activiteiten en (alle soorten dus ook sport-) visserij; onder Vergunningplichtige activiteiten die afzonderlijk vergunningplichtig blijven (cat. 3).	In de NEA is beoordeeld of activiteiten mogelijk significante effecten hebben. Als dit zo is, dan is het aan het bevoegd gezag voor de vergunningverlening (ministerie van LNV) om te bepalen of een activiteit vergunningplichtig is. Als er geen significante effecten zijn, dan kunnen vergunningplichtige activiteiten, al dan niet met mitigerende maatregelen, in het beheerplan vrijgesteld worden van deze vergunningplicht. De indeling in categorieën is op basis van de NEA gebeurd en we zien geen reden om hiervan af te wijken. Zie ook beantwoording deelzienswijze 3-6.	
4	158	<i>“Andere activiteiten waarvan significant negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstelling niet zijn uit te sluiten, blijven vergunningplichtig,” zo luidt het beheerplan. “Dit betreft onder andere seismische onderzoeken en nieuwe boringen in het kader van mijnbouw, delfstoffenwinning, schietactiviteiten van de luchtmacht, de aanleg en het verwijderen van kabels en leidingen en projectmatig onderzoek en monitoring.”</i> Hier zouden o.i. ook nog visserij, schietactiviteiten van de Marine, het ruimen van explosieven, echosurvey en gebruik van sonarsystemen voor militaire activiteiten en onderhoud van kabels en leidingen aan toegevoegd moeten worden.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-157.	
4	159	Wij missen in het onderzoeksoverzicht nog onderzoek naar de effecten van onderwatergeluid. Ook staat hierin een kader JOMOPANS; voeg toe wanneer dit beschikbaar zal zijn. Immers zeekoeten jagen onder water naar voedsel, waarbij ze een maximale diepte van 180 - 230 meter kunnen bereiken en dus ook met gemak de bodem van het Friese Front (50 meter waterdiepte) halen.	Het is de vraag of het praktisch uitvoerbaar is om onderzoek naar onderwatergeluid bij zeekoeten te toetsen. We zullen overwegen deze suggestie in het monitoringsplan mee te nemen.	Verkenning van mogelijkheden zal worden opgenomen in het monitoringsplan voor het Friese Front.

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	160	Op de kaarten mist nog het beschermde zeegebied Centrale Oestergronden.	De kaarten in de beheerplannen geven een overzicht van de aanwezige Natura 2000-gebieden en de activiteiten die daarop van invloed zijn. Het beschermde zeegebied Centrale Oestergronden is aangewezen onder de Kaderrichtlijn Mariene Strategie en is geen Natura 2000-gebied. In de voorliggende beheerplannen is daarom geen beschrijving opgenomen van dit gebied en er is momenteel geen aanwijzing onder Natura 2000 vastgesteld.	
4	161	De vraag is of klimaatverandering invloed zal hebben op de zeezoet en de periode waarin die gebruik maakt van het leefgebied Friese Front. Daar staat niets over gemeld. Ook niet hoe klimaatverandering van invloed zal zijn op de natuurwaarden (en de grondslag voor aanwezigheid van die natuurwaarden, zoals aanwezigheid van een frontgebied). Hierover een tekst toevoegen is belangrijk.	Bedankt voor dit advies. We zijn ons bewust van de rol die de (grote Natura 2000-)gebieden hebben voor het ecosysteem van de Noordzee bij de verandering van het klimaat. De kansen worden goed in de gaten gehouden. We zullen in het beheerplan kort ingaan op klimaatverandering en ook op de invloed ervan op de zeezoet. Zie ook beantwoording deelzienswijzen 4-85 en 86 over klimaat.	In de drie beheerplannen is een paragraaf (3.3.9 voor beheerplannen Klaverbank en Doggersbank en 3.3.10 voor beheerplan Friese Front) over <i>toekomstige en autonome ontwikkelingen</i> toegevoegd. Zie zienswijze 2.
4	162	Er zijn een aantal goede initiatieven op het gebied van opruimen van spooknetten, wat voor duikende zeevogels heel belangrijk kan zijn. Ook opruimen van afval op de bodem. Hoe kan het beheerplan dat positief stimuleren?	Er is op dit moment onvoldoende informatie over de gevolgen van spooknetten voor de zeezoeten. We hebben er daarom, vanwege de scope van het beheerplan en vanwege de lopende actieplannen op andere departementen binnen de overheid, voor gekozen om opruimen van spooknetten niet als maatregel in het beheerplan Friese Front op te nemen. Wel zullen we medewerking verlenen aan eventuele opruimacties binnen het gebied.	In het communicatieplan zal worden toegevoegd dat we medewerking verlenen aan het opruimen van spooknetten in de drie Natura 2000 gebieden.
4	163	Bij de no-take zone / no-use zones is gekeken naar visserij, maar welke andere activiteiten daarnaast 'minimaliseer je maximaal'?	Zodra het beheerplan in werking treedt, wordt onderzoek gestart om de mogelijkheid voor het instellen van een PSSA voor de drie gebieden te verkennen. Zie ook beantwoording deelzienswijze 4-22 en paragraaf 3.16 in deze reactienota over PSSA.	
4	164	Stel AIS, VMS, blackbox of ander volgsysteem en / of camera's aan boord in / methode die zich heeft bewezen voor alle visserij in N2000 gebied-zorg voor voldoende controlebaarheid en handhaafbaarheid en leer van de andere beschermde zeegebieden.	Bedankt voor het advies hoe een goede controle en handhaving te verzorgen. Handhaving en controle van de visserij is een taak van het ministerie van LNV en de NVWA. Zie ook beantwoording deelzienswijze 4-63.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
		Algemeen		
4	165	Voor de Doggersbank, Klaverbank en het Friese Front missen wij nog de kaarten (in de plannen en digitaal) met daarin activiteiten en hoe deze overlappen met de beheerszones / fisheries management zones etc. Kunnen deze worden toegevoegd?	Op de kaarten die in de beheerplannen zijn opgenomen, zijn de activiteiten weergegeven die voor de Natura 2000-doelstellingen relevant zijn (o.a. scheepvaartroutes, mijnbouwplatforms en kabels en leidingen). De beheerszones voor visserij, volgend uit de gemeenschappelijke aanbeveling, zijn hierop niet weergegeven, omdat die nog niet definitief zijn vastgesteld. In de beheerplannen wordt verwezen naar de maatregelen voor visserij, ze zijn niet integraal opgenomen in de beheerplannen. Op Noordzeeloket.nl kunt u de gevraagde kaarten vinden. We zullen deze link in de beheerplannen plaatsen.	In de drie beheerplannen is een link naar het Noordzeeloket opgenomen.
4	166	Op kaarten in de plannen staat een overlap van een windpark en de Bruine Bank. Wij hopen dat het gaat om een fout, gezien het feit windparken en Natura 2000 / KRM gebieden niet zouden mogen of moeten overlappen.	De kaart in het beheerplan laat een overlap zien tussen zoekgebied IJmuiden Ver en de Bruine Bank. De begrenzing van de Bruine Bank en de kavels voor IJmuiden Ver zijn in een later stadium op elkaar afgestemd en zullen niet overlappen. We zullen de kaart aanpassen.	In de drie beheerplannen zijn de kaarten aangepast.
4	167	In de lijst van activiteiten ontbreekt actief natuurherstel.	Zie paragraaf 3.9 van deze reactienota over actief natuurherstel.	
4	168	Afstemming met andere lidstaten over een grensoverschrijdend beschermd zeegebied behoort voorafgaand aan ontwerp beheerplan te geschieden en niet achteraf. Wanneer gaat afstemming plaatsvinden als maatregelenpakket onderdeel moet zijn van een grensoverschrijdend en geïntegreerd beheerplan? Het proces van afstemming dient te worden toegevoegd aan dit beheerplan.	Zie beantwoording deelzienswijzen 4-76 en 79.	
		Hieronder volgen de deelzienswijzen uit bijlage A van de ingediende zienswijze, die mogelijk konden leiden tot wijzigingen in de beheerplannen. Overige punten uit deze bijlage zijn beantwoord in de algemene tekst van de reactienota.		

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	169	(beheerplan Doggerbank, paragraaf 1.2, pagina 15) De begrenzing is gekozen aan de hand van de hellingshoek en de dieptelijn van 40 meter. Daarop zou logischerwijs een uitleg moeten volgen wat er gebeurt in het geval van het verschuiven van die door hellingshoek en dieptelijn bepaalde grens ten opzichte van de grenzen op de kaart. Kortom is het beschermingsregime valide vanaf 40 meter en dienen activiteiten op zee zich daaraan te houden, of dient men zich bij verschuiving te houden aan de grenzen en coördinaten zoals vermeld in het beheerplan en zal de Rijksoverheid zorgdragen voor aanpassing van de grenzen en informeren van belanghebbenden?	Het beheerplan volgt de begrenzing, zoals die is vastgesteld in het aanwijzingsbesluit. De begrenzing kan niet zomaar worden aangepast, daarvoor moet een wijzigingsbesluit worden genomen. Mocht het zo zijn dat er een dermate verandering optreedt dat natuurlijke habitats en/of leefgebieden van de aangewezen soorten significant verschuiven, dan zal het bevoegd gezag (het ministerie van LNV) beoordelen of een aanpassing van het aanwijzingsbesluit van toepassing is. We zullen de tekst van het beheerplan aanpassen, zodat dit duidelijker is voor de lezer.	Aangepast in beheerplan Doggersbank paragraaf 1.2 (cursieve delen): De noordelijke en zuidelijke begrenzing van het habitatrichtlijngebied is bepaald aan de hand van de ligging van de natuurlijke habitat <i>en leefgebied van soorten waarvoor het gebied is aangewezen</i> en de bijbehorende abiotische kenmerken, zoals diepte, hellingshoek van de bodem en sedimentsamenstelling. Voor de hellingshoek is aangesloten bij de door Duitsland aangehouden methode voor de begrenzing van de Doggersbank, waarbij de bodemhellingshoek minimaal 1 op 10 is. Hierdoor loopt de zuidostrand van het Natura 2000-gebied ongeveer langs de 40 meter dieptelijn. <i>Daarnaast wordt er bij de mariene gebieden, bij het vaststellen van de begrenzing, van uitgegaan dat een gebied met rechte lijnen, met goed gedefinieerde hoekpunten, het beste te hanteren is voor het beleid en handhaven daarvan.</i>
4	170	(BHP Doggerbank, paragraaf 1.2, pagina 15) Het is fijn dat er nu een kaart is bijgevoegd, kunnen daar noorderbreedte en oosterlengte aan toe worden gevoegd? Kan dat bij alle kaarten? En kunnen de coördinaten van hoekpunten van het aangewezen gebied worden toegevoegd alsmede het coördinatenstelsel waarmee wordt gewerkt? Digitaal graag ook de shapefiles delen en KMZ files, zodat stakeholders makkelijk de grenzen in hun systeem kunnen invoeren.	Digitale bestanden zijn terug te vinden op data.overheid.nl. De hoekpunten en begrenzing van de Natura 2000-gebieden zijn terug te vinden in het Doelendocument mariene Natura 2000-gebieden (Doggersbank, Klaverbank) en/of het aanwijzingsbesluit Natura 2000-gebied Friese Front. In de detailkaart figuur 1-2 zijn de noorderbreedte en oosterlengte toegevoegd.	Kaart figuur 1-2 is aangepast met coördinatenstelsel ter referentie, andere kaarten niet.

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	171	<p>(BHP Doggerbank, paragraaf 1.2, pagina 15)</p> <p>Er mist in dit inleidende hoofdstuk een belangrijke context die van invloed is op het beheerplan en effectiviteit van dit beheerplan ten aanzien van het beslechten van de biodiversiteitscrisis. Dat is de context waarin dit beheerplan is vastgesteld, namelijk een shifting baseline syndrome. Deze ommissie is een ernstige en het lijkt of dit beheerplan niet in een bestaande tijd of ruimte bestaat. De realiteit is anders. Toevoegen van deze tekst of een dergelijke tekst is belangrijk om het beheerplan en met name de zeer beperkte doelen voor herstel en bescherming goed te duiden, met name voor een ieder die mee dient te werken in de uitvoering van het beheerplan. Dat draagt bij aan het begrip voor het beheerplan, hoe weinig ambitieus het is en dat de zeer beperkte maatregelen die er in staan IN IEDER GEVAL moeten worden geïmplementeerd. Tekst die kan worden toegevoegd is: <i>“De Doggersbank wordt al sinds vóór de 16e eeuw geëxploiteerd. Wetenschappers spreken van ‘prolonged declines in abundance of fish on the Bank since the early 19th century.’.Haaien, roggen zoals de vleet,, heilbot, kabeljauw en andere soorten zijn zo in aantal afgenomen, dat zij hun ecologische rol niet meer kunnen vervullen (Plumeridge & Roberts 2017) Wanneer omstandigheden geleidelijk veranderen, verschuift de in de perceptie van die veranderingen bij elke nieuwe generatie het referentiepunt. Voor het natuurbeheer is dit een belangrijk gegeven, omdat deze generatiesprong het verzet tegen geleidelijke uitholling van waarden remt. De nieuwe generatie ervaart een verarmde situatie als normaal (Schouten in Zekhuis et al 2021). Dit wordt ook wel het ‘shifting baseline syndrome’ genoemd. Doordat we de huidige, verarmde situatie na eeuwenlange destructieve visserijpraktijken als uitgangspunt nemen, zal het gebied niet kunnen herstellen tot maximale potentie. Het eerste Doggersbank Natura 2000 beheerplan is een invulling van de juridische verplichting volgens de Habitat Richtlijn en de Wet Natuurbescherming en stelt doelen op basis van een reeds verarmde ecologische staat. Daarom is het belangrijk om dit beheerplan qua doelbereik en maatregelen te bezien als een voorzichtige eerste stap richting een groter herstelpotentieel voor de soorten, leefgebieden, ecologische processen van de Doggersbank.”</i></p>	<p>Wij onderschrijven het belang van de toevoeging van de voorgestelde tekstpassage (zij het met enkele aanpassingen) in dit inleidende hoofdstuk en zullen dit toevoegen aan de betreffende beheerplannen.</p>	<p>In paragraaf 1.2 van de drie beheerplannen is de volgende tekst toegevoegd:</p> <p><i>Dit Natura 2000-beheerplan is een invulling van de juridische verplichting om de Noordzee te beschermen op basis van instandhoudingsdoelstellingen, die zijn gebaseerd op de status van de Natura 2000-gebieden ten tijde van de aanwijzing. Door menselijk gebruik is het mogelijk dat de referentie uitgaat van een verarmde basissituatie ten tijde van aanwijzing ten opzichte van een ongerepte referentiesituatie. Het is dus mogelijk dat er een hoger potentieel is voor het herstellen van natuurwaarden. Dit beheerplan heeft als doel het behalen van de gestelde instandhoudingsdoelstellingen. Mogelijk blijkt in de toekomst dat een verdere verbetering van de natuurwaarden mogelijk is.</i></p>

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	172	<p>(BHP Doggerbank, paragraaf 1.2, pagina 15)</p> <p>Ook belangrijk in de context te benoemen is dat de Noordzee anno 2022 de rekening betaalt voor decennia onachtzaamheid van de mens en doordat de mens de Noordzee als dump heeft behandeld. Een goed voorbeeld hiervan zijn de PCB's die nog volop in het ecosysteem aanwezig zijn ondanks dat lozing ervan verboden is al jaren. Bruinvissen en hun kalmpjes zitten vol met deze PCB's: <i>"De gemeten PCB-gehalten in de bruinvismonsters zijn vergeleken met een internationaal vastgestelde wetenschappelijke gezondheidsnorm voor PCB's in zeezoogdieren. Bij gehalten boven deze norm kunnen schadelijke effecten van de PCB's niet worden uitgesloten, bijvoorbeeld een verminderde afweer tegen infecties en problemen bij de voortplanting. Van alle onderzochte dieren in deze studie had bijna 40% PCB-gehalten boven de gezondheidsnorm. Ongeveer de helft van de pasgeboren kalpjes en jonge bruinvissen, meer dan 90% van de volwassen mannetjes en zo'n 10% van de volwassen vrouwtjes overschreden deze PCB-norm."</i></p>	<p>We zijn het met u eens dat PCB's een problematische stoffengroep is. De gehalten aan PCB's in gestrande bruinvissen worden ook gemeten vanuit het Bruinvisbeschermingsplan (2020). Ook is er recentelijk gestart met het meten van PFAS-verbindingen in gestrande bruinvissen. Deze stofgroepen zijn problematisch voor het gehele ecosysteem. Verontreiniging met PCB's en andere schadelijke chemische stofgroepen is een Noordzee-breed probleem en is daarom ook onder de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM) en het Bruinvisbeschermingsplan toegekend. Uiteraard is het van belang om de ontwikkelingen en de onderzoeken die hiernaar worden uitgevoerd nauwgezet te volgen. Zo kunnen we de resultaten van de eigen monitoring op doelbereik in de toekomst beter te duiden en tevens de situatie in het beheergebied zelf zo goed mogelijk onder controle houden, zodat de soort daar in ieder geval niet nog extra knelpunten ondervindt. Voor wat betreft de Natura 2000-beheerplannen voor de drie gebieden hebben wij dringend geadviseerd om in het geheel geen lozingen binnen de Natura 2000-gebiedsgrenzen te doen, dus ook geen toegestane lozingen.</p>	
4	173	<p>(BHP Doggerbank, paragraaf 3.1.4, pagina 28)</p> <p>Toevoegen: het doel was per 2020 de Goede Milieu Toestand behalen en de doelen 10-15% van de bodem die niet door menselijke activiteiten beroerd zou moeten worden ed.. Dat is niet gelukt voor de Noordzee. Het is vreemd om beleid op te sommen en dan niet de hoofddoelen benoemen noch wat de stand van zaken is.</p>	<p>Paragraaf 3.1.4 is opgenomen ter informatie om de lezer te informeren over de Kaderrichtlijn Mariene Strategie. De doelstellingen en resultaten van de KRM kunt u vinden in de in tekst genoemde documenten. Het Natura 2000-beheerplan is niet bedoeld om dit verder uitgebreid te behandelen.</p>	
4	174	<p>(BHP Doggerbank, paragraaf 3.1.7, pagina 29)</p> <p>Het BBP is een methode om te komen tot bruinvisbescherming, en er zijn ook aanvullende manieren. Die zouden hier ook genoemd moeten worden, want het BBP alleen is niet toereikend.</p>	<p>We delen de mening niet dat het Bruinvisbeschermingsplan niet toereikend is. In het Bruinvisbeschermingsplan staan alle ontwikkelingen op het gebied van wet- en regelgeving, populatieaantallen en ecologie, strandingsonderzoek en de grootste drukfactoren, te weten bijvangst en onderwatergeluid. Er staat een uitgebreid actieplan met meer dan honderd acties op al deze onderwerpen, wat momenteel wordt geëvalueerd zoals vastgelegd in het Programma Noordzee 2022-2027 en conform de afspraak uit het Noordzeeakkoord. Er wordt ook uitgelegd dat generieke soortbescherming meer geëigend is voor de bruinvis. Zo gelden er bijvoorbeeld restricties voor het heien van de fundaties voor windturbines. Gebiedsmaatregelen worden geregeld in de beheerplannen, waarbij activiteiten die mogelijk schade kunnen toebrengen aan de gunstige staat van instandhouding van de bruinvis, getoetst worden aan hun impact.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	175	(BHP Doggerbank, paragraaf 3.1.7, pagina 29) Toevoegen als eerste zin in deze sectie: tot op heden zijn er nog geen maatregelen getroffen voor generieke bescherming van bruinvissen op de Noordzee. Wel bestaat er een plan met aanbevelingen voor te nemen maatregelen. Van de aanbevelingen uit het eerste (2011) en het tweede bruinvisbeschermingsplan (2020) zijn concreet geïmplementeerd: [...]	Zie beantwoording deelzienswijze 4-174. We zullen dan ook uw tekstvoorstel niet overnemen.	
4	176	(BHP Doggerbank, paragraaf 3.1.7, pagina 29) Voeg duidelijk de doelen van de Rijksoverheid toe op het gebied van Bruinvis bescherming. De NEA mist recentelijke ontwikkelingen die wel belangrijk zijn te benoemen, zoals in november 2021 zijn er 200 bruinvissen gestrand in korte tijd (t.o.v. ongeveer 500 dieren langs de Nederlandse kust per jaar). Er zijn aanwijzingen dat de oorzaak een schadelijke algenbloei was. In de UK zijn in dezelfde periode meldingen gemaakt van dode zeevogels en zeevogels die afwijkend gedrag lieten zien. LNV is in contact met de UK om te zien of er een relatie bestaat tussen die twee. Ook is bacterie <i>erysipelothrix rhusiopathiae</i> (vlekziekte) aangetroffen in een aantal dieren. Opvallend is dat ongeveer ¾ van de onderzochte dieren zwanger was, zie ook: (link uit zienswijze). Is er reeds meer bekend over de oorzaak van de strandingen en in hoeverre de populatie geraakt wordt door deze oorzaak?	Er is onderzoek gedaan naar de oorzaak van de strandingen van bruinvissen, zie: Dodelijke bacterie aangetroffen in grote groep gestrande bruinvissen - Nieuws - Universiteit Utrecht (uu.nl). Dit onderzoek wordt nu vervolgd om meer inzicht te proberen te krijgen in hoe deze dieren zo massaal deze bacterie hebben opgelopen.	
4	177	(BHP Doggerbank, paragraaf 3.1.7, pagina 29) Wat is een stabiele populatie en op 'goed niveau'; graag definiëren wat men hiermee bedoelt.	De tekst verwijst hier naar de habitatrapportage 2019. In bijlage 2 van dit rapport staat de beoordeling op onderdelen, waarop de bepaling van de Staat van Instandhouding is gebaseerd. Stabiel betekent dat de trend niet positief of negatief is, maar van gelijkblijvend niveau is. In de tekst van het beheerplan is deze referentie nogmaals duidelijk opgevoerd.	Verwijzing naar de Vogel- en Habitatrichtlijn-rapportage 2019 (Adams et al., 2019) opgenomen in beheerplan Doggersbank.
4	178	(BHP Doggerbank, paragraaf 3.1.7, pagina 29) Het Bruinvisbeschermingsplan is niet toereikend. Het is ook geen beschermingsplan, maar een opsomming van onderzoeksdoelen en aanbevelingen aan de Rijksoverheid om aantal maatregelen te treffen. Dat het niet bindend is en ook niet voorziet in bindende maatregelen is ook de kritiek vanuit de EC in haar schrijven aan Nederland (Brussel, 9-2-2022 - INFR(2021)4062 C(2022)832 FINAL). Welke maatregelen zijn concreet genomen? Graag in deze sectie vermelden of verwijzen naar de locatie waar deze staan.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-174. Specifiek voor de impact van visserij verwijzen we naar de beantwoording van deelzienswijze 3-31.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	179	(BHP Doggerbank, paragraaf 3.1.9, pagina 30) verzoek om tekst en figuur op p18 toe te voegen. Ecosysteemherstel ten bate van biodiversiteit en klimaat is iets waar beschermde zeegebieden een belangrijke rol in spelen. In het figuur (zie zienswijze) hieronder is samengevat hoe dat werkt. In sectie 3.1.9 zouden deze kansen beschreven kunnen worden, zodat men begrijpt wat de maatschappelijke baten zijn van natuurbescherming en actief natuurherstel.	Bedankt voor het delen van deze informatieve figuur. Zoals eerder gesteld zijn beheerplannen een uitwerking van bestaand beleid op basis van een aanwijzing. Deze beheerplannen richten zich specifiek op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen. Het beheerplan is dus geen beleidsplan. Daarom is het ons inziens niet van meerwaarde om de maatschappelijke baten van natuurbescherming en actief herstel uit te schrijven. Hier zijn andere plannen of beleidsstukken voor. We delen overigens uw zorg over de effecten van klimaatverandering, het verlies van biodiversiteit en andere autonome effecten (zoals vogelgriep). Zoals gesteld in de algemene tekst van deze reactienota wordt daarom wel een korte tekst in de beheerplannen opgenomen over dit onderwerp.	In de drie beheerplannen is een paragraaf (3.3.9 voor beheerplannen Klaverbank en Doggersbank en 3.3.10 voor beheerplan Friese Front) over <i>toekomstige en autonome ontwikkelingen</i> toegevoegd. Zie zienswijze 2.
4	180	(BHP Doggerbank, paragraaf 3.2, p31) Doorwerking in andere plannen. 1. voeg toe: (zoals bijvoorbeeld aanleg van windparken, olie- en gasinstallaties, (onderhoud van) kabels en leidingen en EN ACTIEF NATUURHERSTEL).	Zie paragraaf 3.9 van deze reactienota over actief natuurherstel. We nemen in de paragraaf toekomstige ontwikkelingen een korte tekst op over dit onderwerp.	In de drie beheerplannen is een paragraaf (3.3.9 voor beheerplannen Klaverbank en Doggersbank en 3.3.10 voor beheerplan Friese Front) over <i>toekomstige en autonome ontwikkelingen</i> toegevoegd. Zie zienswijze 2.
4	181	(BHP Doggerbank, paragraaf 3.3, p31) Huidige activiteiten en ontwikkelingen Zin aanpassen: Menselijke activiteiten op de Doggersbank ZIJN VAN INVLOED op de natuurwaarden in het gebied. Dit is allang bewezen. Zie eerder genoemde bronnen zoals Appleby et al 2020, zoals Plumeridge & Roberts 2017 en de door de Rijksoverheid zelf opgeleverde Nadere Effecten Analyse.	Naar aanleiding van uw suggestie is deze zin aangepast.	Gewijzigd in de drie beheerplannen, paragraaf 3.3.: <i>Menselijke activiteiten op [...] hebben in meer of mindere mate invloed op de natuurwaarden in het gebied.</i>
4	182	(BHP Doggerbank, paragraaf 3.3.1, p32) beroepsscheepvaart Deze zin klopt niet: In het Natura 2000-gebied Doggersbank bevinden zich geen scheepvaartroutes en komt alleen niet-routegebonden scheepvaartverkeer voor van schepen met verschillende manoeuvreer- karakteristieken, afmetingen en snelheden. De verkeersintensiteit is laag. De verkeersintensiteit is laag wanneer je deze vergelijkt met een scheepvaart snelweg zoals langs de Noordzee kust. Maar niet wanneer je deze vergelijkt met een effectief beschermd zeegebied. Dit soort teksten dragen niet bij aan begrip voor maatregelen. Graag aanpassen naar: De Noordzee is een van de drukst bevaren zeeën ter wereld. In het Natura 2000-gebied Doggersbank vaart scheepvaartverkeer dat afwijkt van het routegebonden scheepvaartverkeer. Schepen met verschillende manoeuvreer- karakteristieken, afmetingen en snelheden komen hier voor. Voor een beschermd zeegebied is de verkeersintensiteit relatief hoog te noemen en t.o.v. de gangbare scheepvaartroute is de verkeersintensiteit relatief laag te noemen.	Er is een kleine wijziging in de tekst van het beheerplan gedaan.	Aangepast in beheerplan Doggersbank paragraaf 3.3.1 (cursieve tekst): De Noordzee is één van de drukst bevaren zeeën ter wereld. De zeescheepvaart omvat hier, behalve de handelsvaart, nog diverse andere sectoren: visserij, zeesleepvaart, waterbouw, offshore supply en passagiers- en pleziervaart. In het Natura 2000-gebied Doggersbank bevinden zich geen scheepvaartroutes en komt alleen niet-routegebonden scheepvaartverkeer voor van schepen met verschillende manoeuvreer- karakteristieken, afmetingen en snelheden. De verkeersintensiteit is laag <i>ten opzichte van verkeer in de scheepvaartroutes</i> .

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	183	(BHP Doggerbank, paragraaf 3.3.1, p32) beroepsscheepvaart Deze zin klopt ook niet: In de directe nabijheid van het gebied Doggersbank vindt wel scheepvaart plaats. Er is altijd wel scheepvaartverkeer op de Doggersbank! Veranderen naar: In de directe nabijheid van het gebied Doggersbank vindt relatief meer scheepvaart plaats.	Bedankt voor dit tekstvoorstel, dit hebben wij overgenomen.	Aangepast in beheerplan Doggersbank paragraaf 3.3.1: <i>In de directe nabijheid van het gebied Doggersbank vindt relatief meer scheepvaart plaats.</i>
4	184	(BHP Doggerbank, paragraaf 3.3.1, p32) beroepsscheepvaart Er zijn geen ankerplaatsen aanwezig in het Natura 2000-gebied Doggersbank. Toevoegen: maar schepen ankeren hier wel.	Bedankt voor dit tekstvoorstel, dit hebben wij overgenomen.	Aangepast in de drie beheerplannen, paragraaf 3.3.1: Er zijn geen ankerplaatsen aanwezig in het Natura 2000-gebied [...], <i>maar schepen ankeren hier wel.</i>
4	185	(BHP Doggerbank, paragraaf 3.3.1, p32) beroepsscheepvaart Hier benoemen dat er een toename van intensiteit nu al geschiedt door de aanleg van windparken in het Britse deel van de Doggersbank.	In de NEA is het effect van de aanleg van de windparken meegenomen. In de NEA wordt gesteld dat op alle soorten en habitats de windparken op het Britse deel van de Doggersbank een verwaarloosbaar effect hebben op de instandhoudingdoelstellingen. We zien daarom geen reden om dit specifieke voorbeeld op te nemen in het beheerplan.	
4	186	(BHP Doggerbank, paragraaf 3.3.1, p32) beroepsscheepvaart Het rapport van Marin (2020) Netwerkevaluatie Noordzee Verkeerstromen op de Noordzee op basis van AIS-data tussen juni 2018 en mei 2019 bestaat niet op het internet. Er is geen publicatie bekend ook niet op de website van Marin. Kan een link aan de bron van deze publicatie worden toegevoegd en kan het rapport publiek worden gemaakt. Anders is de claim dat de intensiteit van beroepsvaart is afgenomen niet te checken. Voeg in de tekst de absolute waarden toe die afname aantonen.	De netwerkevaluatie 'Verkeerstromen op de Noordzee' is gemaakt in opdracht van Rijkswaterstaat. Er is een verzoek gedaan om deze netwerkanalyse publiekelijk beschikbaar te maken, zodat deze bron gevalideerd kan worden. Figuur 2-13 uit dit rapport is een verschilkaart van niet-routegebonden scheepvaart tussen meetjaren 2015-2016 en 2018-2019. In deze figuur is te zien dat de uitspraak klopt. Daarnaast wordt in tabel 4-9 van het rapport gesteld dat alle scheepvaart in de 'noordelijke punt van het NCP' is afgenomen. Echter stelt men hier ook dat de AIS dekking op de noordkant van het NCP beperkt is, waardoor de scheepvaart niet geheel in kaart kan worden gebracht.	
4	187	(BHP Doggerbank, paragraaf 3.3.1, p32) beroepsscheepvaart <i>Wat dit zal betekenen voor de scheepvaartintensiteit in het Natura 2000-gebied Doggersbank is onduidelijk.</i> Dat is een bijzondere aanname. Wanneer wordt gesteld dat op de hele Noordzee de scheepvaart tot mogelijk 40% toeneemt, waarom zou dat dan niet het geval zijn in de Doggersbank? Is dit een voorsortering op een beperking van scheepvaartverkeer door natuurbeschermingsmaatregelen bijvoorbeeld voor bruinvissen? Dat zou positief zijn en vermeld moeten worden. Zo niet, dan sowieso deze zin aanpassen: "Het is denkbaar dat -zonder het treffen van maatregelen of stellen van grenzen aan de scheepvaart- de intensiteit in het Natura 2000 gebied Doggersbank nog meer zal toenemen."	Naar aanleiding van uw suggestie is deze zin aangepast.	Aangepast in de drie beheerplannen, paragraaf 3.3.1: <i>Het is aannemelijk dat de scheepvaartintensiteit in het Natura 2000-gebied [...] eveneens zal toenemen.</i>

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	188	(BHP Doggerbank, paragraaf 3.3.2, p32) mijnbouw olie en gaswinning In de tweede alinea verwijzen naar Noordzee akkoord afspraak voor netto afname in N2000 gebieden en dat gaswinning hier dus zal worden uitgefaseerd.	Bedankt voor dit advies. Een algemene verwijzing naar het Programma Noordzee 2022-2027 is opgenomen in het beheerplan. In Programma Noordzee sectie 5.1.1./9.1.2 is opgenomen dat er een gestage afname zal plaatsvinden van de gaswinning op zee.	Aangepast in de drie beheerplannen, paragraaf 3.3.2: <i>Het is de verwachting dat olie- en gaswinning op de Noordzee op de langere termijn zal afnemen. Enerzijds door het uitputten van olie- en gasvoorraden. Anderzijds is in het Noordzeeakkoord afgesproken dat gaswinning in Natura 2000-gebieden wordt uitgefaseerd. In de toekomst wordt, in verband met de energietransitie, meer energie uit wind op zee wordt ontwikkeld. In de toekomst- scenario's is rekening gehouden met CO₂-opslag in de velden op zee.</i>
4	189	(BHP Doggerbank, paragraaf 3.3.2, p32) mijnbouw olie en gaswinning Welke vergunningen zijn er nu op de Doggersbank en hoe toont dit afname aan? Vergunningen zijn onlangs nog weer verleend voor Petrogas; er komt juist uitbreiding! En dat terwijl toch heel duidelijk gesteld wordt (zelfs door de industrie zelf!) dat er geen nieuwe boringen moeten plaatsvinden. Hoe houdt de Rijksoverheid zich hier aan de afspraken? Niet, en ook niet bijvoorbeeld door boringen op de Borkumse Stenen toe te staan, waardoor de natuur en N2000 leefgebied en soorten direct bedreigd worden, alsmede onlangs (actief) herstelde natuur (zie uitgebreide zienswijze over gaswinning en schadelijke effecten op natuurwaarden en beschermde soorten en leefgebieden Natuurbeschermingsorganisaties hebben naast formele zienswijze ook bezwaar gemaakt over One-Dyas en Petrogas gemaakt, reeds mondeling in 2019, 2020 en 2021 en formeel schriftelijk in het Noordzee overleg in de notitie Noordzee overleg m.b.t. gaswinning van 29-3-2021. Er is nog helemaal niets geregeld om de afspraken uit het akkoord rondom gaswinning. Zoals de belofte dat er een overzicht zou worden opgeleverd waaruit blijkt dat er netto afname van gaswinning is in N2000 gebieden op zee. Op 19 mei 2021 is in het NZO door alle partijen bevestigd dat de afspraken uit het NZA ook gelden voor de plannen van OneDyas en voor Petrogas.	We snappen de verwarring en passen de tekst aan in het beheerplan Doggersbank, waarbij niet meer zal worden gesproken over een afname. De mijnbouwwetgeving is hier van toepassing. Het bevoegd gezag (het ministerie van Economische Zaken) is bekend met de inhoud van de beheerplannen. Het afgeven van een vergunning kan plaatsvinden, de verwachting blijft dat in de komende jaren meer vergunningen aflopen dan er nieuwe bijkomen en daarmee het aantal platforms af zal nemen in de Natura 2000-gebieden.	Aangepast in beheerplan Doggersbank paragraaf 3.3.2 (cursief): Het is de verwachting dat olie- en gaswinning op de Noordzee op de langere termijn zal afnemen.

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	190	<p>(BHP Doggerbank, paragraaf 3.3.3, p32) Kabels en leidingen Stroomkabels, stopcontacten en energie eilanden op zee zijn niet in te passen in Natura 2000 gebieden gezien de niet uit te sluiten mogelijk significante effecten op de te beschermen natuurwaarden. Of dit daarbuiten mogelijk is zal moeten blijken na (cumulatieve) impact assessments en daarin zal ook goed getoetst moeten worden of middels externe werking de Doggersbank alsnog beïnvloed kan worden.</p> <p>Scenariostudies zijn er, maar wat bepaalt men nu voor de Doggersbank voor deze beheersperiode? Dat moet duidelijk zijn. Zie ook opmerkingen bij olie- en gaswinning 3.3.2.</p> <p>Opmerking over mogelijk eilanden of stopcontacten etc hier schrappen. Waarom leggen wij hieronder uit.</p>	<p>Zie beantwoording deelzienswijze 4-30, 57 en 58.</p> <p>We hebben de tekst over mogelijke eilanden of stopcontacten herzien.</p>	<p>Tekst aangepast in beheerplannen Doggersbank en Klaverbank paragraaf 3.3.2:</p> <p><i>Op basis van de scenariostudie uitgevoerd door het PBL wordt in drie van de vier scenario's verwacht dat de olie- en gasinfrastructuur op de Noordzee wordt opgeruimd voor 2030 en/of deels wordt vervangen door ondergrondse opslag van CO₂-infrastructuur. In alle scenario's is ook een toename van de aanleg van stroomkabels en stopcontacten (platforms, Offshore High Voltage (sub)Stations) te verwachten. In het meest behoudende scenario blijft de olie- en gasinfra-structuur nog tot na 2030 staan. Dergelijke initiatieven binnen Natura 2000-gebied Doggersbank/Klaverbank zijn gebonden aan de Wet natuurbescherming, zoals ook beschreven in paragraaf 3.3.9 over toekomstige ontwikkelingen.</i></p>

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	191	<p>(BHP Doggerbank, paragraaf 3.3.3, p32) Kabels en leidingen</p> <p>Op veel verschillende fora is gepresenteerd waarom energie eilanden in Natura 2000 niet toelaatbaar zijn. Zolang nog geen enkele industriële activiteit in staat lijkt te zijn om een degelijke cumulatieve impact assessment uit te voeren, zullen grootschalige industriële werken in N2000 gebieden bij voorbaat al niet mogelijk zijn. Zie bijvoorbeeld de zeer ondermaatse assessment “Habitats Regulation Assessment Creyke Beck die volstaat met niet onderbouwde aannames, onjuiste aannames, onderschattingen van effecten, niet onderbouwde conclusies (zoals zeehonden laag gevoelig voor geluid; geen impact op gewone, grijze zeehonden en bruinvissen), te hoge grenswaarden voor geluid, mitigatie maatregelen waarvan effectiviteit niet bewezen is, onder het mom van ‘soorten komen overal op de Noordzee voor dus je mag hier best effect hebben over afstanden van tientallen kilometers’ (en vervolgens niet cumulatief bekijken, noch in tijd en ruimte bezien of dit daadwerkelijk kan zonder de soorten en hun leefgebied schade toe te brengen) etc. Op basis van zeer gebrekkige impact assessments wordt nu het grootste windpark ooit in een beschermd zeegebied aangelegd en dat is een heel groot probleem. In 2017 tot en met 2021 hebben natuurorganisaties openlijk kritische gecommuniceerd, zoals op de voorpagina van Trouw op 10 maart 2017. Kortom, overal is heel duidelijk door natuurorganisaties aangegeven dat het van groot belang is om kwetsbare gebieden te vermijden. Dat dit nu hier in dit beheerplan benoemd wordt als optie is dan ook onbegrijpelijk en het dient geen plek te krijgen in het beheerplan Doggersbank. Het is daarnaast kwalijk dat actief natuurherstel in de toekomst niet wordt genoemd, maar eilanden op zee in de toekomst worden wel in verband gebracht met de Doggersbank of hier wordt subtiel in de tekst op voorgesorteerd. Het idee van eilanden op zee kan je zeker over schrijven, maar niet in een beheerplan over de Doggersbank (tenzij je ze op voorhand en bijvoorbeeld op basis van het voorzorgsbeginsel en huidige wetenschap en onzekerheden uitsluit).</p>	<p>Zie beantwoording deelzienswijze 4-30, 57 en 58.</p> <p>We hebben deze tekst aangepast in het beheerplan.</p>	<p>In de drie beheerplannen is een paragraaf (3.3.9 voor beheerplannen Klaverbank en Doggersbank en 3.3.10 voor beheerplan Friese Front) over <i>toekomstige en autonome ontwikkelingen</i> toegevoegd. Zie zienswijze 2.</p> <p>Zie ook deelzienswijze 4-190.</p>
4	192	<p>(BHP Doggerbank, paragraaf 3.3.4, p33) Calamiteiten en incidentenbestrijding</p> <p>Hier een verwijzing opnemen naar protocol(len) bij calamiteiten en incidentenbestrijding.</p>	<p>In het Incidentbestrijdingsplan Noordzee zal een verwijzing worden opgenomen naar het beheerplan Doggersbank. In het beheerplan wordt hier naar verwezen.</p>	<p>In de drie beheerplannen is in paragraaf 3.3.4 (Doggersbank en Klaverbank) of 3.3.5 (Friese Front) de volgende tekst opgenomen:</p> <p><i>In het Incidentenbestrijdingsplan Noordzee (2021) zijn de afspraken vastgelegd voor het opruimen van verontreinigingen. Bij een actualisering van dit plan zal een verwijzing naar het beheerplan worden opgenomen.</i></p>

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	193	(BHP Doggerbank, paragraaf 3.3.6, p 34) Visserij Het aantal schepen is hier nu verwijderd, kan dat weer toegevoegd worden? De Nederlandse zeevisserijvloot (circa [AANTAL] schepen).	De Nederlandse zeevisserijvloot bestond op 31 december 2020 uit 531 schepen die actief waren op de Noordzee. 6 vaartuigen in de grote zeevisserij, 293 in de kottervisserij en 232 in de kleinschaligere visserij op de Noordzee. De verwachting is dat door de aankomende sanering van de Nederlandse visserijvloot deze aantallen verouderd zijn. Daarom worden deze cijfers niet opgenomen in het beheerplan. Zie ook https://agrimatie.nl over visserij. Op deze website worden ieder jaar actuele cijfers gepresenteerd over de visserij.	
4	194	(BHP Doggerbank, paragraaf 3.3.8, p 34) Windenergie (buiten het gebied) Als Natura 2000 en windparken niet overlappen; wat doet een windpark dan op de Bruine Bank? Correctie van kaart nodig op pagina 14.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-166.	De kaart in de drie beheerplannen is aangepast.
4	195	(BHP Doggerbank, paragraaf 3.3.8, p 34) Windenergie (buiten het gebied) Tekst toevoegen over de bouw van het windpark in het Britse deel, gezien dit direct grenst aan Nederlandse deel en externe werking van belang is (ook al is dit interne werking, gezien het feit dat de Doggersbank een grensoverschrijdend beschermd gebied is.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-52. In het beheerplan staat: <i>'Tot 2030 zijn er geen windparken binnen de Nederlandse Natura 2000-gebieden gepland. Wel kan er sprake zijn van externe werking (significant negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstellingen in de Natura 2000-gebieden door activiteiten die buiten de gebieden plaatsvinden).'</i>	
4	196	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.1, p37) Fijn dat er erkenning is gekomen voor gebiedsbescherming en de bijdrage hiervan aan bescherming van de populaties. Graag nog het volgende toevoegen aan de tekst: "Alhoewel bescherming in één gebied niet voldoende is voor het behalen van een gunstige staat van instandhouding van deze soorten kan bescherming in het gebied mogelijk wel bijdragen aan het behalen en behouden van een landelijk gunstige staat van instandhouding. EN DAARTOE BESTAAT OOK EEN VERPLICHTING ONDER EUROPESE WET EN REGELGEVING. Het gebied maakt deel uit van een ecologisch coherent netwerk van beschermde zeegebieden en sluit op die manier aan bij bescherming op relevante ecologische schaal." Onderbouwing hiervan: Zie punt 9b bij commentaar mbt p. 29 / Sectie 3.1.7 Bruinvisbeschermingsplan.	Dit tekstvoorstel is niet toegevoegd aan de tekst, aangezien deze verplichting evident is. De soorten zijn immers aangewezen in deze gebieden.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	197	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.2, p38) Aanwijzing als N2000 gebied Voetnoot 13 kan geschrapt worden. De Doggersbank is wel van bijzondere betekenis voor bruinvissen, zie onderbouwing bij p.25 / Sectie 2.2.5 Zeezoogdieren.	<p>De stelling dat de Doggersbank wel degelijk een specifieke en cruciale functie voor de bruinvis zou hebben binnen het geheel van het NCP hebben we tijdens het opstellen van de doeluitwerking nergens kunnen verifiëren. We hebben uitvoerig gezocht naar referenties waaruit op te maken zou zijn dat de aangewezen gebieden Doggersbank en Klaverbank meer dan gemiddelde betekenis zouden hebben voor de voor die gebieden aangewezen soorten zeezoogdieren, maar we hebben die niet kunnen vinden.</p> <p>Er zijn echter recente aanwijzingen dat de Doggersbank inderdaad van groter belang is dan gesteld in de literatuur en verwijzingen die zijn gebruikt voor de NEA en het schrijven van de beheerplannen.</p> <p>Navraag bij zeezoogdieren experts leert ons dat het inderdaad zo is dat de Doggersbank relevanter kan zijn dan eerder in literatuur werd gesteld. Dit heeft met name te maken met de structuur van de bodem en de aanwezigheid van zandspiëring. We hebben daarom onze uitspraak in de tekst van paragraaf 2.2.5 in het beheerplan genuanceerd en voetnoot 13 verwijderd.</p>	Voetnoot 13 is verwijderd uit tabel 4-1 in beheerplan Doggersbank. De tekst in beheerplan Doggersbank paragraaf 2.2.5 is aangepast (cursief): Bruinvissen (<i>Phocoena phocoena</i> , grijze zeehonden (<i>Halichoerus grypus</i>) en, in mindere mate, gewone zeehonden (<i>Phoca vitulina</i>) gebruiken het gebied om te foerageren. Er <i>waren tot voor kort</i> geen aanwijzingen dat het gebied Doggersbank belangrijker is dan de rest van de Noordzee (Brasseur et al., 2008; Camphuysen & Siemensma, 2011; ministerie van Economische Zaken, 2014b). <i>Echter recente inzichten tonen aan dat de aanwezigheid van zandspiëring op de Doggersbank zorgt voor een verhoogde activiteit van bruinvissen.</i> Ook komen de witsnuitdoflijjn (<i>Lagenorhynchus albirostris</i>) en dwergvinvis (<i>Balaenoptera acutorostrata</i>) er voor.
4	198	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.2, p38) Aanwijzing als Natura 2000-gebied Trend is negatief, zo rapporteert men in https://edepot.wur.nl/514490 Hier in het beheerplan staat trend dalend. Deze twee termen betekenen niet per definitie hetzelfde. Graag 1 consistente terminologie aanhouden en deze term goed definiëren.	In de beheerplannen wordt de term 'trend dalend' gebruikt. Hiermee wordt bedoeld dat de doelwaarde zakt. In het beheerplan wordt de term 'trend negatief' niet gebruikt. De terminologie zoals toegepast in het beheerplan is dus reeds consistent.	In de toelichting bij tabel 4-1 in beheerplan Doggersbank is de definitie van de termen 'trend stijgend' en 'trend dalend' toegevoegd.
4	199	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.2, p38) Aanwijzing als Natura 2000-gebied Voetnoot 14 ontbreekt. De voetnoot 14 op pagina 55 hoort bij iets anders.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-197. Deze voetnoot is verwijderd.	Voetnoot 14 is verwijderd uit tabel 4-1 in beheerplan Klaverbank.

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	200	<p>(BHP Doggerbank, paragraaf 4.2, p38) Aanwijzing als Natura 2000-gebied</p> <p>De SVIs en de doelen kloppen niet. Zie eerdere kritiek op NEA en doeluitwerking in bijv de commentaartabel. Bijvoorbeeld” Conclusie doelrealisatie: niet. De combinatie van een matige ongunstige staat van instandhouding, een dalende trend door verschuivingen in voorkomen van typische soorten, onvoldoende ecologische randvoorwaarden in het gebied in combinatie met gelijk blijvende menselijke verstoringen en met voortzetting van huidig beleid en beheer zorgt dat het doel ‘behoud van oppervlakte en verbetering van kwaliteit’ niet gehaald wordt (Tabel 4.4). En elders (in commentaartabel op NEA en doeluitwerking) Staat is matig ongunstig. Doggersbank is leefgebied. Dan moet doelstelling toch zijn dat leefgebied Doggersbank van goeie kwaliteit is om landelijke staat gunstig te beïnvloeden? en “In Tabel 2.1 staat in voetnoot mbt grijze, gewone zeehond en bruinvis: “De landelijke Svl is matig ongunstig. Voor zover bekend is de Doggersbank niet van bijzondere betekenis voor een specifieke ecologische functie van de soort. De relatieve bijdrage (aandeel landelijke populatie) van het gebied is gering. Gericht op het voorkomen van achteruitgang zijn de doelstellingen op behoud gezet.” Uit welke bronnen of uit welk onderzoek blijkt dat de Doggersbank niet van bijzondere betekenis is? Hoe zeker is deze informatie en in hoeverre ligt dat aan huidige activiteiten of verdrijving tot op heden? Het onderzoek van Plumeridge & Roberts (2017) spreekt dit tegen: “The productive and shallow waters of the Bank attracted large numbers of fish which migrated there to spawn and feed (Royal Commission, 1879). Throughout the late 18th to early 19th century, a variety of species were caught in abundance there (Knox, 1789). Demersal flat fish such as sole (<i>Solea solea</i>), turbot (<i>Scophthalmus maximus</i>), plaice (<i>Pleuronectes platessa</i>) and halibut (<i>Hippoglossus hippoglossus</i>) were commonly caught by nets, and static lines (Royal Commission, 1866), and elasmobranchs such as the common skate (<i>Dipturus batis</i>) and thornback ray (<i>Raja clavata</i>) were targeted by line fishermen (Knox, 1789). In 1840, a single vessel could take one ton of halibut in a day’s fishing on the Dogger Bank (Royal Commission, 1866). This incredible abundance and diversity of fish in turn attracted large populations of predatory species such as porpoise (<i>Phocoena phocoena</i>), white beaked dolphin (<i>Lagenorhynchus lbrostris</i>), seals (<i>Phoca vitulina</i>), and dogfish (<i>Squalidae spp.</i>), that were said to ‘come to the bank in shoals like all other fish’ (Knox, 1789).”</p>	<p>Dit is een wat verwarrende zienswijze, omdat er erg veel dingen door elkaar heen (lijken te) lopen en commentaren geen betrekking hebben op de ter inzage gelegen beheerplannen. We zullen toch proberen de verschillende aspecten systematisch te doorlopen.</p> <p>De NEA en doeluitwerking liggen nu niet ter inzage. In de beheerplannen zelf zijn op cruciale punten zaken vastgelegd die van de NEA en doeluitwerking afwijken. Dit op grond van o.a. voortschrijdende inzichten en/of nieuwere informatie, danwel op basis van andere, bredere afwegingen. Om die reden is er ook aan het begin van de beheerplannen een generieke disclaimer opgenomen die stelt dat waar issues in het beheerplan strijdig zijn met wat er in doeluitwerking, NEA (of andere achtergronddocumenten) is opgeschreven, de teksten uit de beheerplannen prevaleren.</p> <p>De landelijke Staat van Instandhouding wordt vastgesteld via de habitatrichtlijnrapportage. De Staat van Instandhouding voor de bruinvis is aangepast van “matig ongunstig” naar “gunstig” in 2019, volgens de beoordelingssystematiek van de Habitatrichtlijn. De beheerplannen hebben dit overgenomen. In de beheerplannen staat de beoordeling van de Staat van Instandhouding van habitattypen en -soorten niet ter discussie. Die vaststellingen onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van LNV dienen voor de beheerplannen als uitgangspunt.</p> <p>De genoemde tabellen staan niet in het ter inzage gelegde beheerplan. Niettemin hebben wij begrip voor uw opvatting dat de combinatie van een dalende trend in aanwezigheid van typische soorten (voor H1110C), een matig ongunstige staat van instandhouding (landelijk, maar Doggersbank is het enige Natura 2000-gebied dat voor dit subtype is aangewezen), onvoldoende ecologische randvoorwaarden en een gelijkblijvende druk van menselijke activiteiten (waar eigenlijk alleen de nog uitblijvende visserijmaatregelen iets aan zouden kunnen gaan veranderen) het onmogelijk maken dat het met dat habitatype H1110C wel in orde komt.</p> <p>Zie beantwoording deelzienswijze 4-197 over de betekenis van de gebieden voor zeezoogdieren. We hebben geen wijzigingen aangebracht in het beheerplan.</p>	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
		Zie ook "Op grote delen van het NCP worden Bruinvissen waargenomen met hogere concentraties in de zuidelijke Noordzee, Friese Front, Klaverbank en Doggersbank. De diepe delen van de Oestergronden worden duidelijk gemeden. In juni/juli zijn de Bruinvissen naar het noordelijk deel van het NCP vertrokken en verblijven op grote afstand van de Nederlandse kust. Belangrijke concentraties worden voorspeld op de Doggersbank en rond de Klaverbank." (http://edepot.wur.nl/174559)		
4	201	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.3, p39) Permanent overstroomde zandbanken p.40 Bovendien is de soortenrijkdom EN BIOMASSA afgenomen (Lindeboom et al., 2008; Plumeridge & Roberts 2017).	Het woord biomassa is toegevoegd.	Aangepast in beheerplan Doggersbank par. 4.3.2 (cursief): Bovendien zijn de soortenrijkdom en biomassa afgenomen (Lindeboom et al., 2008).
4	202	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.3.3, p41) Ecologische vereisten Graag hier nog even goed naar kijken en checken, hier missen bijvoorbeeld de typische soorten, definitie van site-integrity, structuur en functie. Zo wordt bij Klaverbank wel geschreven "de kwaliteit van H1170 wordt bepaald door het wel of niet aanwezig zijn van de zogenaamde typische soorten en de structuur en functie van de aanwezige levensgemeenschap en de aanwezige drukfactoren (ministerie van Economische Zaken, 2014a)."	We hebben paragraaf 4.3.3 in de beide beheerplannen met elkaar vergeleken en hebben geconstateerd dat beide paragrafen vergelijkbaar zijn opgezet. Wij zien geen aanleiding voor extra aanvullingen of wijzigingen.	
4	203	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.3.3, p41) Ecologische vereisten Hier ook duidelijk de grenzen van BISI score aangeven en wanneer kwaliteit goed wordt geacht. Zie pagina 30 onderaan in https://edepot.wur.nl/514490 .	Uit https://edepot.wur.nl/514490 volgt: 'Op dit moment is er nog geen S&F-maatlat voor de beoordeling van de BISI-waarden, noch voor MSFD-gebieden, noch voor Natura 2000-habitattypen. Voor de 2019-rapportage is een BISI-score in de periode 2012-2018 hoger dan 0,8 als goede S&F beschouwd, een BISI-score tussen 0,5 en 0,8 als matige S&F, en een BISI-score onder 0,5 als een slechte S&F.' Deze voorlopige maatlatwaarden zijn in de beheerplannen opgenomen.	In beheerplannen Doggersbank en Klaverbank paragraaf 4.3.3 is de volgende tekst toegevoegd: <i>Op dit moment is er nog geen maatlat voor de beoordeling van de BISI-waarden voor Natura 2000-habitattypen. Voor de 2019-rapportage is een BISI-score in de periode 2012-2018 hoger dan 0,8 als goede structuur en functie (S&F) beschouwd, een BISI-score tussen 0,5 en 0,8 als matige S&F, en een BISI-score onder 0,5 als een slechte S&F (Janssen et al., 2019).</i>
4	204	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.3.4, p41) Knelpunten Toevoegen: "en veroorzaakt sterfte onder soorten die gevoelig zijn voor bodemverstoring en VERNIELING VAN DE ZEEBODEM / LEEFGEBIED" (want ook structuren gaan erdoor kapot. Als je bijvoorbeeld klei of veen of grind of andere structuren hebt en die worden opgevist en dan is daarmee bijv ook kraamkamer voor vis en kuit / eitjes/ eikapsels kunnen afzetten op structuren vernield.	De tekst in de beheerplannen is aangepast.	Tekst toegevoegd in beheerplannen Doggersbank en Klaverbank paragraaf 4.3.4 (cursief): Deze bodemberoering vindt het hele jaar door plaats en veroorzaakt sterfte onder soorten die gevoelig zijn voor bodemverstoring en aantasting of verwijdering van de bodemstructuren.

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	205	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.3.4, p41) Knelpunten Toevoegen: Effecten op het doelbereik als gevolg van o.a. onderwatergeluid en verstoringen (zoals gebruik van sonar, of bouw van het grootste windpark ter wereld), verontreiniging door zwerfvuil en aanbouw van kabels en windturbines en verandering in soortensamenstelling en biomassa door beroepsvisserij buiten het gebied zijn onduidelijk naar verwachting aanzienlijk waardoor ze niet uitgesloten kunnen worden als knelpunt. De effecten van deze activiteiten zijn onduidelijk, omdat de omvang van de verstoring onduidelijk is.	Het woord 'biomassa' is overgenomen in de tekst. In de NEA wordt het woord 'onduidelijk' ook gehanteerd, dus we laten deze bewoording staan.	Aangepast in beheerplannen Doggersbank en Klaverbank paragraaf 4.3.4 (cursief): Effecten op het doelbereik als gevolg van onderwatergeluid (zoals gebruik van sonar), verontreiniging door zwerfvuil en verandering in soortensamenstelling en <i>biomassa</i> door beroepsvisserij buiten het gebied zijn onduidelijk waardoor ze niet uitgesloten kunnen worden als knelpunt. De effecten van deze activiteiten zijn onduidelijk, omdat de omvang van de verstoring onduidelijk is.
4	206	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.3.5, p42) Doelrealisatie en oplossingsrichtingen Wat betekent dalende trend door verschuivingen in aanwezigheid typische soorten? Ze zijn ook gewoon langdurig en veel opgevist daar; individuen en hun leefgebied vernield door bodemberoerende activiteiten etc.	Een dalende trend wijst op de afname van de BISI-score. Zie figuur 4-2 in het beheerplan.	
4	207	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.3.5, p42) Doelrealisatie en oplossingsrichtingen Voeg toe aan de eerste zin: "en een verwachte toename van schadelijke activiteiten door grootschalige aanleg en operationeel zijn van windpark op Britse deel van de Doggersbank.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-52.	
4	208	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.3.5, p42) Doelrealisatie en oplossingsrichtingen Verwijder "vooral op de van nature relatief laag-dynamische delen van het habitatype", want bodemberoerende activiteiten ook op de hoog dynamische delen heeft tot gevolg directe vangst, vernieling, verstoring etc van typische soorten. Zie klacht met Annexen van typische soorten, bedreigde soorten door bijvoorbeeld de demersale zegenvisserij.	De aangegeven wijziging is doorgevoerd in het beheerplan.	Aangepast in beheerplan Doggersbank paragraaf 4.3.5 (cursief): De woorden <i>vooral op de van nature relatief laag-dynamische delen van het habitatype</i> zijn verwijderd.
4	209	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.3.5, p42) Doelrealisatie en oplossingsrichtingen De fysieke impact van visserijactiviteiten op de zeebodem is redelijk goed bekend, maar de directe gevolgen voor de typische soorten van Natura 2000-gebieden in het bijzonder zijn deels onbekend. Redelijk in redelijk goed bekend mag ook weg om bovenstaande reden. Of vervangen voor relatief. Verder ook deels onbekend verwijderen: Directe gevolgen zijn ook bekend, zie bronnen hieronder.	Er is inderdaad bewijs geleverd dat bodemberoerende visserij soorten kan beïnvloeden. De diversiteit van typische soorten voor H1110C is breed en heeft verschillende typen gevolgen voor deze soorten. Voor sommige soorten zijn effecten beter bekend dan voor anderen, omdat effecten soms ook moeilijk meetbaar zijn of nooit echt direct gemeten zijn. Vandaar dat het voorbehoud werd gehouden dat impacts 'redelijk goed bekend' zijn, maar voor sommige typische soorten nog 'deels onbekend'. We houden deze nuance in deze zin, omdat dit een generieke zin is, die niet alle soorten afzonderlijk behandelt.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	210	<p>(BHP Doggerbank, paragraaf 4.3.5, p42) Doelrealisatie en oplossingsrichtingen Aanwijzingen dat bodemvisserij soorten kan beïnvloeden; nee er is bewijs geleverd:</p> <p>a. Juridische klacht Europese Commissie ingediend door WNF en ClientEarth, mede-ondertekend door vele andere NGOs, ingediend op 24 juni 2019: Extended_complaint_dogger_bank_complaint_24_june_2019.pdf en begeleidende brief: "cover_letter_dogger_bank_complaint____final.pdf"</p> <p>b. Appleby, T., Condon, J., Rammelt T., Reuchlin-Hugenholtz, E. & Solandt. J.-L.. (2020) Report to inform appropriate assessment of fishing operations on the Dogger Bank SACs, Blue Marine Foundation, WWF, Client Earth & Marine Conservation Society "2020-09-30-report-to-inform-appropriate-assessment-of-fishing-operations-on-the-dogger-bank-sacs-coll-en.pdf" en begeleidend schrijven "20201001 Letter toCommission re Dogger Bank FINAL.pdf"</p> <p>c. Jager et al 2018</p> <p>d. Bureau Waardenburg 2017</p> <p>e. Barnfield et al -> 2022 https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1068916/Dogger_Bank_SAC_Fisheries_Assessment.pdf maar daarvoor al geruime tijd bekend bij het Rijk in eerdere versies.</p>	De tekst is in het beheerplan is aangescherpt en de publicatie van Barnfield is toegevoegd als referentie.	De tekst in beheerplan Doggersbank paragraaf 4.3.5 is als volgt aangepast (cursief): De fysieke impact van visserijactiviteiten op de zeebodem is <i>relatief</i> goed bekend, maar de directe gevolgen voor de typische soorten van Natura 2000-gebieden in het bijzonder zijn deels onbekend. Bodemvisserij <i>kan</i> een aantal van de typische soorten beïnvloeden door bijvoorbeeld <i>beschadiging en</i> bijvangst (Bureau Waardenburg, 2017, <i>Barnfield et al, 2020</i>).
4	211	<p>(BHP Doggerbank, paragraaf 4.4, p43) Bruinvis Er bestaat geen landelijke populatie, het kan hoogstens een inschatting zijn van de grootte van de internationale populatie die ook het Nederlandse deel van de Noordzee als leefgebied rekent. Daar tekst op aanpassen.</p>	De tekst is aangepast naar aanleiding van uw opmerking.	Tekst aangepast in beheerplannen Doggersbank en Klaverbank paragraaf 4.4.1 (cursieve tekst): De relatieve bijdrage van de Doggersbank aan de <i>internationale populatie bruinvissen, die ook het Nederlandse deel van de Noordzee als leefgebied rekent</i> , landelijke populatie bruinvissen die (geregeld) in het gebied aanwezig is bedraagt 2-6% (ministerie van Economische Zaken, 2016).
4	212	<p>(BHP Doggerbank, paragraaf 4.4, p43) Bruinvis Daarnaast is ook het feit dat je geen effectieve bescherming kan bieden in andere gebieden die niet aangewezen zijn een aanvullend argument om hier wel te zorgen voor effectieve bescherming en verbetering van kwaliteit. Zie figuur 4-3. De voorspelde dichtheid van bruinvissen is relatief hoog op Doggersbank en Klaverbank. Ook in gebied tussen Friese Front, Klaverbank en kustzone, maar dat is niet aangewezen als beschermd gebied. Dus moet je wel iets doen met de Doggersbank en Klaverbank qua effectieve bescherming van bruinvis leefgebied. En ook belangrijk hier de absolute aantallen bij vermelden (niet alleen relatief).</p>	We onderschrijven uw uitspraak dat maatregelen in het gebied ook effectief kunnen zijn om bruinvissen buiten de grenzen van het Natura 2000-gebied te beschermen. Dit wordt ook benoemd in het beheerplan in paragraaf 4.4.5. Wij zijn van mening dat door middel van een verbeterde monitoring en analyse van de aantallen bruinvissen in het gebied Doggersbank er op termijn wel een betere uitspraak gedaan kan worden over het al dan niet behalen van de instandhoudingsdoelstelling, alsmede over eventuele nut en noodzaak van aanvullende maatregelen. Het figuur 4-3 is overgenomen uit Gilles et al., 2020. Het gaat hier om geschatte aantallen per km ² op basis van interpolatie van monitoringsgegevens.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	213	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.4.4, p45) Knelpunten Er zijn veel gebiedsspecifieke knelpunten bekend: effecten van verschillende typen visserij (Appleby et al 2020) en onderwatergeluid (wat dat doet met bruinvissen kan in vele publicaties gevonden worden, bijv overzichten in https://elib.tiho-hannover.de/servlets/MCRFileNodeServlet/tiho_derivate_00000604/Schaffelds-ss20.pdf) door scheepvaartverkeer en andere activiteiten (Jomopans) en tel daar nog bij op de geluidsoverlast door aanbouw van wind op zee in Britse deel van Doggersbank.	Met gebiedsspecifieke knelpunten bedoelen wij dat deze knelpunten alleen op de Doggersbank gelden en niet op de rest van de Noordzee. De in het beheerplan genoemde knelpunten gelden voor de gehele Noordzee. Deze knelpunten zijn dus niet gebonden aan de grenzen van de Doggersbank, maar zijn hier wel van toepassing. We bedoelen dus niet dat er geen knelpunten zijn voor de Doggersbank.	
4	214	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.4.4, p45) Knelpunten Tekst toevoegen aan Bruinvissen zijn gevoelig voor onderwatergeluid. Zowel geluidsniveau als de frequentie van het geluid zijn bepalend en met name impuls geluid (dat vrijkomt bij o.a. heien, seismisch onderzoek, explosieven opruimen, scheepvaart en sonar) wordt schadelijk geacht; daarnaast zijn negatief significante effecten door cumulatie niet uit te sluiten. Zie onze kritiek op sectie 5.	Deze aanvulling is niet overgenomen.	
4	215	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.4.4, p45) Knelpunten Neem kaart op van JOMOPANS in dit beheerplan: https://northsearegion.eu/jomopans/news/jomopans_maps .	De kaarten waar naar wordt verwezen, waren ten tijde van het opstellen van de NEA en tevens beheerplannen nog niet beschikbaar. Deze zijn recent gepresenteerd (juni 2022). De mogelijke maatregelen die volgen uit deze studies worden tijdens de beheerplanperiode onderzocht en meegenomen in de Noordzee-brede aanpak. De relevantie van JOMOPANS op de beheerplannen is op het moment nog onduidelijk en wordt verder onderzocht. Daarom worden deze kaarten (nog) niet opgenomen in de beheerplannen. Zie ook beantwoording deelzienswijze 3-32.	
4	216	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.4.4, p45) Knelpunten Voeg toe aan tekst: 23 bruinvissen per jaar door de Nederlandse staandwantsvloot worden bijgevangen, maar aan de representativiteit van deze studie wordt getwijfeld. https://edepot.wur.nl/533978 . Dit onderzoek richtte zich met name op de Nederlandse kustzone. Dit beheerplan zou inzicht moeten verschaffen op bijvangst (mitigatie) op gebiedsniveau. Bovendien is het een pilot studie, dus er kunnen geen algemene conclusies getrokken worden. Daarbij heeft de bruinvis adviescommissie twijfels bij de lage aantallen bijgevangen bruinvissen gemeld in deze studie: https://edepot.wur.nl/533978 .	Wij zien in deze literatuur niet voldoende grond om deze aanname over te nemen. De studie van Scheidat et al. wordt hier niet specifiek genoemd. Omdat deze studie niet representatief is voor de Doggersbank is de zin verwijderd uit het beheerplan.	Zin verwijderd in beheerplan Doggersbank paragraaf 4.4.4: <i>Uit onderzoek van Scheidat et al. (2018) blijkt dat gemiddeld (in de onderzoeksperiode 1 juni 2013 tot 31 maart 2017) 23 bruinvissen per jaar door de Nederlandse staand- wantsvloot worden bijgevangen. Dat is tussen 0,05 en 0,07% van de Nederlandse bruinvispopulatie”.</i>

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	217	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.4.5, p45) Doelrealisatie en oplossingsrichtingen Aanpassingen tekst nodig: Tegelijkertijd ZIJN andere maatregelen in het gebied, zoals het terugdringen van verstoring en bijvangst in het gebied Doggersbank EN HET VEILIG STELLEN VAN VOEDSELAANBOD NODIG OM verdere verslechtering van het leefgebied tegen TE gaan en bij TE dragen aan het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van VERBETERING van oppervlak en behoud van kwaliteit van het leefgebied.	Deze aanpassing is niet doorgevoerd in de tekst, aangezien het de strekking van de zin aanpast.	
4	218	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.4.5, p45) Doelrealisatie en oplossingsrichtingen Tekst toevoegen: "Dit beheerplan richt zich op het treffen van maatregelen tbv de verbetering van oppervlak en kwaliteit van het leefgebied. Deze maatregelen zijn uitgewerkt in"	Dit tekstvoorstel is niet overgenomen.	
4	219	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.4.5, p45) Doelrealisatie en oplossingsrichtingen Er zijn wel gegevens, zoals een belangrijke studie over het voedselaanbod wat onder druk staat op de Doggersbank (Thurid et al 2019) en ook over onderwatergeluid weten we nu een stuk meer. Dit toevoegen aan de tekst.	In het beheerplan staat ook dat deze onderwerpen relevant zijn en daarom ook Noordzee-breed worden aangepakt door middel van het Bruinvisbeschermingsplan. Er staat alleen dat er van het gebied beperkt en onvoldoende gegevens zijn over 'de trend, draagkracht en de kwaliteit'. Daarom is daar in het beheerplan en de uitvoeringsdocumenten (o.a. monitoringsplan) aandacht voor.	
4	220	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.4.5, p45) Doelrealisatie en oplossingsrichtingen Dat er nu al nut en noodzaak bestaat voor maatregelen is aangehaald in onze inleidende brief en specifiek in Sectie 3.1.7 Bruinvisbeschermingsplan en Sectie 4.4 Bruinvis. Deze zin aanpassen naar: Nut en noodzaak van maatregelen op basis van huidige kennis en toepassing van het voorzorgsprincipe zijn aangetoond. Bijvoorbeeld een maatregel ter bescherming van de bruinvis is het verlagen van de visserijdruk op relevante vissoorten/afmetingen, zoals de bodemberoerende visserij op spiering (demersale zegenvisserij) (Thurid et al. 2019). Onderzoeken tonen het belang aan van het vrijwaren van bodemberoerende visserij (inter alia voor voedselbeschikbaarheid van bruinvissen) in beschermde zeegebieden (Jager et al. 2018).	Visserijmaatregelen worden reeds genomen via de artikel 11-procedures. Zie ook paragraaf 3.11 van de algemene tekst van de reactienota.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	221	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.5, p46) Grijs Zeehond (onderaan sectie 4.5.1. toevoegen) Het gebied onderscheidt zich van andere –niet beschermde gebieden- in dat het een beschermde status geniet en daardoor de rust, ruimte en voedselveiligheid t.b.v. de omvang en kwaliteit van het leefgebied en behoud van de zeehonden populatie dient te waarborgen. Zo laat een studie van Hastie et al. (gepresenteerd tijdens de WMMC 2019) zien dat het foerageer succes van zeehonden afhangt van de voedselbeschikbaarheid/kwaliteit en blootstelling aan menselijk onderwatergeluid.	Er wordt hier bedoeld dat het gebied Doggersbank voor de grijze zeehond zich niet onderscheidt van de rest van de Noordzee. Het gebied is dus van beperkt belang voor de verspreiding van de soort. In figuur 4-5 wordt dit geïllustreerd.	
4	222	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.5, p46) Grijs Zeehond Staandwant is in het verleden (FIMPAS) berekend door 'soak time', echter dat houdt geen rekening met het type, de dimensie en de hoeveelheid netten die gebruikt zijn. Er zijn wel wat gegevens bekend, zoals benoemd in Appleby et al 2020., maar over het algemeen kan worden gesteld dat deze en andere visserij effecten hebben op de Doggersbank als kwalitatief goed leefgebied.	In het kader van de artikel 11-procedure is een analyse gedaan over de hoeveelheid staandwantvisserij in deze gebieden. Deze is verwaarloosbaar klein. Ook ICES heeft in 2012 al geadviseerd dat het gepast is dat er t.a.v. zeehonden geen gebiedspecifieke visserijmaatregelen genomen worden op de Klaverbank en Doggersbank.	
4	223	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.5, p46) Grijs Zeehond Toevoegen windpark op Britse deel en externe werking.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-52.	
4	224	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.5.5, p48) Doelrealisatie en oplossingsrichtingen Aanpassen tekst: Vanwege de wijde verspreiding en mobiliteit van de grijze zeehond in de Noordzee is een Noordzee- brede bescherming meer van belang dan alsmede bescherming in een specifiek gebied, zoals de Doggersbank.	Er wordt hier bedoeld dat voor de soort het van groter belang is om een Noordzee-brede bescherming te hebben, dan bescherming in een specifiek gebied. De tekst is correct en is niet aangepast.	
4	225	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.5.5, p48) Doelrealisatie en oplossingsrichtingen Voor bescherming van de soort is het nodig om Noordzee-breed EN GEBIEDSSPECIFIEKE verstoring door onderwatergeluid, vervuiling en bijvangst terug te dringen.	Er wordt hier bedoeld dat voor de soort het van groter belang is om een Noordzee-brede bescherming te hebben, dan bescherming in een specifiek gebied. De tekst is correct en is niet aangepast.	
4	226	(BHP Doggerbank, paragraaf 4.7, p52) Opgave voor de Doggersbank, tabel 4-2 aanpassen: Doelrealisatie bij huidig beheer: Bruinvis: Niet aannemelijk met huidige ontwerp-beheerplan (daarom aanpassing van maatregelpakket).	De tabel is niet aangepast.	
4	227	(BHP Doggerbank, paragraaf 5.6.1.2, p62) In cumulatie kan er wel sprake zijn van verstoring effecten op zeezoogdieren. Waarom staat daar dan niets over in tabel 4-2? Dat zou wel moeten op basis van het voorzorgsbeginsel.	Het ontwerpbeheerplan is hierin inderdaad niet consistent. De tabellen in de beheerplannen zijn hierop aangepast. Dit sluit ook aan bij de algemene maatregelen die zijn genomen voor scheepvaart.	De volgende tekst is toegevoegd in tabel 4-2 van beheerplannen Doggersbank en Klaverbank: Knelpunten: <i>cumulatie van verstoring door vlieg- en vaarbewegingen</i>

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	228	(BHP Doggerbank, paragraaf 5.6.3, p65) Kabels en leidingen (onderhoud) Titel sectie veranderen in: onderhoud aan bestaande kabels en leidingen.	De titel wordt aangepast.	De titel van paragraaf 5.6.3 is aangepast in de drie beheerplannen: <i>Onderhoud aan kabels en leidingen</i>
4	229	(BHP Doggerbank, paragraaf 5.6.3, p65) Kabels en leidingen (onderhoud) Kaart weer toevoegen met de kabels en leidingen; er wordt wel naar verwezen maar figuur 5-2 is waarschijnlijk weggefallen.	De kabels en leidingen staan weergegeven in figuur 1-2, deze verwijzing is aangepast.	Verwijzing naar figuur 1-2 in paragraaf 5.6.3 is aangepast in beheerplannen Doggersbank en Klaverbank.
4	230	(BHP Doggerbank, paragraaf 5.6.4.4, p68) Neem voorwaarde op van rapportage delen, waarin ook duidelijk naar voren moet komen dat bijv juiste kHz grenzen worden aangehouden om effecten op zeehonden en bruinvissen te beperken.	Bij projectmatig onderzoek en monitoring is dit reeds in de voorwaarden opgenomen. Bij reguliere monitoring en onderzoek worden deze (en andere) voorwaarden meegegeven aan de betreffende partij.	
4	231	(BHP Doggerbank, paragraaf 5.7.3, p69) Ipv (her)introductie van oesterbanken: (her)introductie van schelpdierriffen en andere actief natuurherstel werkzaamheden.	We hebben het woord oesterbanken vervangen door schelpdierriffen waar van toepassing.	Aangepast in beheerplannen Doggersbank en Klaverbank paragraaf 5.7.3: <i>Oesterbanken</i> is vervangen door <i>schelpdierriffen</i> .
4	232	(BHP Doggerbank, paragraaf 6.2, p73) Reeds vastgestelde maatregelen en onderzoek De titel veranderen naar 'Reeds vastgesteld onderzoek', want er staan geen maatregelen in genoemd.	Dit hoofdstuk gaat over zowel onderzoek als maatregelen, bijvoorbeeld visserijmaatregelen. De titel is niet aangepast.	
4	233	(BHP Doggerbank, paragraaf 6.2, p73) Reeds vastgestelde maatregelen en onderzoek Voor sectie 6.2.1: zie eerder opmerkingen over BBP. Hier tekst op aanpassen.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-174.	
4	234	(BHP Doggerbank, paragraaf 6.2, p73) Reeds vastgestelde maatregelen en onderzoek Prioriteit voor bescherming richt zich op ; er zijn tot op heden nog geen beschermende maatregelen effectief geïmplementeerd. Er is ook geen prioriteit voor zo lijkt. Zin graag aanpassen om dit te reflecteren.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-174.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	235	(BHP Doggerbank, paragraaf 6.2, p73) Reeds vastgestelde maatregelen en onderzoek Voeg een lijst toe van hoe het staat met de aanbevelingen van het BBP en waar / hoe deze zijn geïmplementeerd tot op heden.	In paragraaf 4.4.5 beheerplan Doggersbank staat: <i>'Voor bescherming van de soort is het nodig dat er Noordzee-breed voldoende voedselaanbod is en daarnaast sterfte door bijvangst, verminderde reproductie door vervuiling, en verstoring door onder- watergeluid terug te dringen. Dit wordt in gang gezet door middel van uitvoering van het Bruinvisbeschermingsplan (Siemensma, 2020). Tegelijkertijd kunnen andere maatregelen in het gebied, zoals het terugdringen van verstoring en bijvangst in het gebied Doggersbank, verdere verslechtering van het leefgebied tegengaan en bijdragen aan het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van behoud van oppervlak en behoud van kwaliteit van het leefgebied.'</i> De belangrijkste drukfactoren, naast effecten van visserij, die zijn genoemd in het Bruinvisbeschermingsplan zijn seismisch onderzoek, explosies, sonar en onderwatergeluid. In het beheerplan zijn voor de activiteiten die onderwatergeluid veroorzaken maatregelen en/of aanvullend onderzoek opgenomen.	
4	236	(BHP Doggerbank, paragraaf 7.1, p78) Inleiding Je moet voor alle activiteiten (alle 4 categorieën) die plaats mogen vinden checken of zij zich aan de voorwaarden houden, dus niet alleen aan activiteiten die zijn vrijgesteld van de Wnb vergunning.	Dit is reeds al het geval. Dat hoort namelijk onder de voorwaarden voor vergunning. De taak om deze controle uit te voeren ligt bij het bevoegd gezag (het ministerie van LNV).	
4	237	(BHP Doggerbank, paragraaf 7.2, p78) Doelbereik 1110C Niet alleen bodemberoerende activiteiten, maar ook activiteiten die impact hebben op typische soorten, biomassa, diversiteit, site integrity (etc zie Appleby et al 2020 en tabel hieronder) hebben een impact op het habitatype. Pas zin aan: Alle bodemberoerende activiteiten en andere activiteiten met een impact op essentiële elementen van H1110C.	Mogelijk significante effecten zijn volgens de NEA niet alleen door bodemberoering veroorzaakt. Ook verontreinigingen en onderwatergeluid hebben een potentieel significant negatief effect. Daarom is een zin toegevoegd aan deze paragraaf.	Tekst toegevoegd aan beheerplan Doggersbank paragraaf 7.2: <i>Ook zijn er activiteiten geïdentificeerd waarvan een significant negatief effect niet kan worden uitgesloten, zoals verontreinigingen en onderwatergeluid.</i>
4	238	(BHP Doggerbank, paragraaf 7.2, p78) Doelbereik 1110C Hier maatregelen aan toevoegen die in het beheerplan worden toegevoegd (zie sectie 4 en 5 voor onze aanbevelingen voor te nemen maatregelen).	Het gaat in deze paragraaf over het doelbereik van H1110C. Er worden in deze paragraaf geen maatregelen behandeld. Er is geen aanvulling verwerkt.	
4	239	(BHP Doggerbank, hst 9, p 89) Sociaal-economische gevolgen Voeg toe wat de sociaal-economische gevolgen zijn die positief zijn voor de samenleving en voor de Noordzee natuur, zoals de bijdrage aan biodiversiteits herstel, herstel van een belangrijke klimaatbuffer, een leefbare wereld met gezonde ecosystemen, banen in monitoring, handhaving, onderzoek en wetenschap, banen in natuurherstel en de Doggersbank als 'peacepark' (gezien de BREXIT perikelen): grensoverschrijdende samenwerking met het VK en andere buurlanden.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-179.	

Nr.	Sub-nr.	Zienswijze	Reactie	Aanpassing beheerplan
4	240	(Handhavingsplan Doggerbank, hst 3, p PM) Activiteiten met voorwaarden mijnbouw is ook een bron van onderwatergeluid en vervuiling en draagt bij aan klimaatverandering en heeft daarbij weer effecten op de Noordzee zoals opwarming, zeeniveau stijging en verzuring. Voeg dit toe.	De uitvoeringsplannen, zoals het toezicht- en handhavingsplan, zijn ter informatie meegestuurd bij de terinzagelegging van de ontwerpbeheerplannen. Hierop kan geen zienswijze worden ingediend. Uitvoeringsplannen kunnen te allen tijde worden gewijzigd gedurende de looptijd van het beheerplan.	
4	241	(Handhavingsplan Doggerbank, hst 3, p PM) Activiteiten met voorwaarden vier kavels van forewind; dat is niet helemaal juist, zie eigenaarschap veranderingen op https://doggerbank.com/our-history/ graag een update; ook omdat er staat ' de bouw start waarschijnlijk in 2021' - voeg hier een korte update en tijdslijn toe in de tekst.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-240. Het eigenaarschap van deze kavels is te ingewikkeld voor de strekking van deze paragraaf. De naam is weggelaten in de tekst.	Tekst aangepast in toezicht- en handhavingsplan: De naam <i>Forewind</i> is verwijderd.
4	242	(Handhavingsplan doggerbank, paragraaf PM algemene richtlijnen, p11) zin is niet af: Ook toegestane lozingen en afval vanaf schepen kunnen schadelijke effecten hebben op zeezoogdieren. Partijen worden geïnformeerd over het gevolg van [...].	Zie beantwoording deelzienswijze 4-240. Bedankt voor het signaleren van deze fout. We zullen dit herstellen in het toezicht- en handhavingsplan.	Tekst is aangepast in het toezicht- en handhavingsplan.
4	243	(Handhavingsplan Doggerbank, hst 4, p11-26) monitoring en evaluatie dit betreft nog oude tekst, want veel fouten vanuit concept beheerplan staan hier nog in (bijv tabel 3).	Zie beantwoording deelzienswijze 4-240. We zullen dit nagaan en herstellen in het toezicht- en handhavingsplan.	

Bijlage 4: Ambtshalve wijzigingen

Beheerplan	Hoofdstuk	Oude tekst	Nieuwe tekst
Alle	Hele document	Beheerplanperiode 2022 – 2028	Beheerplanperiode 2023 - 2029
Alle	Hele document	-	Mei 2023
Alle	Samenvatting	-	Tekst is herschreven.
Klaverbank	Samenvatting	In het Natura 2000-gebied Klaverbank bestaat de menselijke activiteit voornamelijk uit voornamelijk scheepvaart, visserij en mijnbouwwerkzaamheden voor gaswinning.	In het Natura 2000-gebied Klaverbank bestaat de menselijke activiteit uit voornamelijk scheepvaart, visserij en mijnbouwwerkzaamheden voor gaswinning.
Friese Front	Samenvatting	Onder bepaalde voorwaarden worden deze in dit beheerplan vrijgesteld van vergunningplicht.	Onder bepaalde voorwaarden worden enkele hiervan in dit beheerplan vrijgesteld van vergunningplicht.
Alle	1.1	Gezamenlijk hebben deze gebieden een oppervlakte van ruim 1,1 miljoen hectare.	Gezamenlijk hebben deze gebieden een oppervlakte van ruim 2,2 miljoen hectare.
Alle	1.3	De Wnb wordt opgenomen in de Omgevingswet.	De Wnb wordt te zijner tijd opgenomen in de Omgevingswet.
Klaverbank	1.3	De kritische depositie waarden (KDW) die zijn geformuleerd voor habitattypen op zee zijn >2.4000 Mol N/ha/j, daardoor vallen de habitattypen in de gevoeligheidsklasse 'minder tot niet gevoelig'.	De kritische depositiewaarden (KDW) die zijn geformuleerd voor habitattypen op zee zijn >2.4000 Mol N/ha/j, waardoor de habitattypen vallen in de gevoeligheidsklasse 'minder tot niet gevoelig'.
Alle	1.5	eventueel met mitigerende maatregelen	eventueel met mitigerende en compenserende maatregelen
Friese Front	2.2.1	...door de aanwezigheid van het tweekleppige schelpdier <i>Nucula nitidosa</i> , de hartegel (<i>Echinocardium cordatum</i>), de gewone slangster (<i>Ophiura ophiura</i>), de venusshelp (<i>Chamelea striatula</i>) en de tweekleppigen: de korfschelp (<i>Corbula gibba</i>) en de witte dunschaal (<i>Abra alba</i>).	...door de aanwezigheid van het tweekleppige schelpdier <i>Nucula nitidosa</i> , de hartegel (<i>Echinocardium cordatum</i>), de gewone slangster (<i>Ophiura ophiura</i>) en de tweekleppigen: de venusshelp (<i>Chamelea striatula</i>), de korfschelp (<i>Corbula gibba</i>) en de witte dunschaal (<i>Abra alba</i>).
Friese Front	2.2.3	...in hogere dichtheden voor ten opzichte van de omliggende gebieden op de Noordzee	...in hogere dichtheden voor dan in de omliggende gebieden op de Noordzee
Alle	3.1.4	Deel 3, dat in 2021 is geactualiseerd en na ter inzage te hebben gelegen in 2022 zal worden vastgesteld, is integraal onderdeel van het Programma Noordzee.	Deel 3, dat in 2022 is vastgesteld, is integraal onderdeel van het Programma Noordzee.
Alle	3.1.6	United Nations Law of the Sea (UNCLOS)	United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS)
Alle	3.1.6	The International Convention... The Convention...	De International Convention... De Convention...
Friese Front	3.1.6	... en afval en het voorkomen van luchtverontreiniging door schepen.	... afval en het voorkómen van luchtverontreiniging door schepen.
Doggersbank	3.1.7	benodigd onderzoek en maatregelen	benodigd onderzoek en aanbevelingen voor maatregelen
Klaverbank	3.1.7	significant negatieve effecten van impulsief onderwatergeluid te beperken.	negatieve effecten van impulsief onderwatergeluid te beperken
Friese Front	3.1.7	Voor het KRM gebied Friese Front worden de instandhoudingsmaatregelen uitgebreid, dit heeft ook effect op het Natura 2000-gebied Friese Front.	Voor het KRM gebied Friese Front worden de instandhoudingsmaatregelen uitgebreid, wat ook effect heeft op het Natura 2000-gebied Friese Front.
Alle	3.2	Hetzelfde geldt voor de plannen in de zin van de waterregelgeving (waartoe onder meer ook het Beheer- en Ontwikkelplan voor de rijkswateren behoort) en Mijnbouwwetgeving.	Hetzelfde geldt voor de plannen in de zin van de waterregelgeving en Mijnbouwwetgeving.

Beheerplan	Hoofdstuk	Oude tekst	Nieuwe tekst
Alle	3.3.2	Eenzijds door het uitputten van olie- en gasvoorraden. Anderzijds is in het Noordzeeakkoord afgesproken dat gaswinning in Natura 2000-gebieden wordt uitgefaseerd.	Eenzijds door het uitputten van olie- en gasvoorraden, anderzijds is in het Noordzeeakkoord afgesproken dat gaswinning in Natura 2000-gebieden wordt uitgefaseerd.
Alle	3.3.2	De schelpen die gewonnen worden, bestaan uit fossiele schelpen.	De schelpen die gewonnen worden zijn fossiele schelpen.
Doggersbank, Klaverbank	3.3.3	de olie- en gasinfrastructuur wordt opgeruimd	de olie- en gasinfrastructuur op de Noordzee wordt opgeruimd
Alle	3.3.5/3.3.6	Er komt steeds meer aandacht voor de negatieve gevolgen van zwerfvuil op de (zee) natuur, met name plastics.	Er komt steeds meer aandacht voor de negatieve gevolgen van zwerfvuil op de (zee) natuur, met name van plastics.
Alle	3.3.5/3.3.6	platforms en plastic netten en touwen afkomstig van scheepvaart en visserij.	platforms en plastic netten en touwen afkomstig zijn van scheepvaart en visserij.
Doggersbank, Klaverbank	3.3.5	de magen van Noordse stormvogels	de magen van noordse stormvogels
Alle	3.3.5/3.3.6	Er wordt vanuit OSPAR gewerkt aan de ontwikkeling van een nieuwe indicator microplastics in sediment.	Er wordt vanuit OSPAR gewerkt aan de ontwikkeling van een nieuwe indicator voor microplastics in sediment.
Alle	3.3.8	Tevens is er gekeken naar effecten op ecosysteemniveau.	Tevens wordt er gekeken naar effecten op ecosysteemniveau.
Alle	3.3.8/3.3.9	eventuele significant negatieve effecten	significant negatieve effecten
Friese Front	4.3.2	De populatieschattingen op basis van vliegtuigtellingen vanaf augustus 2014 laten zien dat in augustus hogere aantallen worden geteld dan in de maanden november,	De populatieschattingen op basis van vliegtuigtellingen vanaf augustus 2014 laten zien dat in augustus grotere aantallen worden geteld dan in de maanden november,
Klaverbank	4.4.2	NCP	EEZ
Klaverbank	4.4.3	...dat het geen significant negatieve effecten op de gezondheid en reproductie heeft;	...dat het geen nadelige effecten op de gezondheid en reproductie heeft;
Klaverbank, Doggersbank	4.5	Cremer <i>et al.</i> (2017) concluderen dat er waarschijnlijk wel genoeg zandbanken zijn om de groei van de grijze zeehond op te kunnen vangen, maar verstoring is wel een probleem. Dit heeft dus geen relatie met de Doggersbank, aangezien daar geen droogvallende zandbanken voorkomen.	Tekst verwijderd.
Klaverbank, Doggersbank	4.6	Cremer <i>et al.</i> (2017) concluderen dat er waarschijnlijk wel genoeg zandbanken zijn om de groei van de gewone zeehond op te kunnen vangen, maar verstoring is wel een probleem.	Tekst verwijderd.
Friese Front	5.2	In dat geval zijn vergunningvoorschriften, voorwaarden voor vrijstelling van de Wnb-vergunningplicht ofwel mitigerende maatregelen nodig om te voorkomen dat deze activiteiten geen belemmering voor het behalen van de instandhoudingsdoelstelling vormen.	In dat geval zijn vergunningvoorschriften, voorwaarden voor vrijstelling van de Wnb-vergunningplicht ofwel mitigerende maatregelen nodig om te voorkomen dat deze activiteiten een belemmering voor het behalen van de instandhoudingsdoelstelling vormen.
Friese Front	5.2	In een Natura 2000-beheerplan bestaat de mogelijkheid om dergelijke activiteiten van deze vergunning-plicht vrij te stellen indien in een (als passende beoordeling te beschouwen) toets al dan niet dankzij mitigerende voorwaarden, dergelijke significante effecten uitgesloten kunnen worden.	In een Natura 2000-beheerplan bestaat de mogelijkheid om dergelijke activiteiten van deze vergunning-plicht vrij te stellen indien in een (als passende beoordeling te beschouwen) toets is vastgesteld dat, al dan niet dankzij mitigerende voorwaarden, dergelijke significante effecten uitgesloten kunnen worden.
Doggersbank	5.6	Onder Militaire activiteiten (Marine) staat: bathymetrie inmeten door de Dienst der Hydrografie en opsporen van mijnen	gebruik echo-apparatuur door de Dienst der Hydrografie voor de bathymetrie en opsporen van mijnen

Beheerplan	Hoofdstuk	Oude tekst	Nieuwe tekst
Doggersbank	5.6	Onder onderzoek en monitoring staat: scheepvaartverkeer ten behoeve van onderzoek en monitoring	Tekst verwijderd.
Alle	5.6.1.2	... om kosten te sparen en effecten te voorkomen.	... om kosten te sparen en effecten te voorkómen.
Klaverbank	5.6.2.1	Op het gehele NCP Op het NCP	In de gehele Nederlandse EEZ In de EEZ
Doggersbank, Klaverbank	5.6.2.1	gevoelige periodes van zeezoogdieren (mei-augustus)	gevoelige periodes van zeezoogdieren (mei-juni)
Doggersbank, Klaverbank	5.6.2.2	het zou immers kunnen leiden tot verstoring en gehoorschade.	het zou kunnen leiden tot verstoring en gehoorschade.
Doggersbank, Klaverbank	5.6.2.3	met Rijkswaterstaat afstemmen of en op welke voorwaarden dat gebeurt.	met Rijkswaterstaat afstemmen of en onder welke voorwaarden dat gebeurt.
Doggersbank	5.6.2.3	uit zwaarwegende operationele noodzaak	uit operationele noodzaak
Doggersbank, Klaverbank	5.6.2.3	De Voorschriften Commando Zeestrijdkrachten MWC 230 'Verantwoord gebruik van actieve sonar' dienen opgevolgd te worden bij het gebruik van laag en mid-frequente sonarsystemen.	De Voorschriften Commando Zeestrijdkrachten MWC 230 'Verantwoord gebruik van actieve sonar' dienen opgevolgd te worden bij het gebruik van laag- en mid-frequente sonarsystemen. Hieronder volgt een beknopte samenvatting van de relevante voorwaarden; met betrekking tot de eerste twee bullets wordt er gerapporteerd aan het bevoegd gezag (ministerie van LNV en Rijkswaterstaat). Voorafgaand aan de activiteit wordt een risicoanalyse uitgevoerd en worden mitigerende maatregelen opgesteld om de effecten op zeezoogdieren te beperken. <ul style="list-style-type: none"> • Het gebruik van sonar in het Natura 2000-gebied Doggersbank wordt vooraf gemeld en achteraf gerapporteerd. • Monitoren op de aanwezigheid van dieren door middel van visuele, infrarood en/of akoestische middelen. • Langzaam opvoeren van het geluid gedurende minimaal 30 minuten (een soft start). • Geluid reduceren wanneer er dieren in het gebied aangetroffen worden tijdens de monitoring.
Friese Front	5.6.3.1	Om significant negatieve effecten op de zeezoet te beperken	Om significant negatieve effecten op de zeezoet te voorkómen
Friese Front	5.6.3.1	zodat men kan beoordelen hoe deze incidenten te voorkomen zijn en het achteraf mogelijk is om eventueel de proce-dure aan te scherpen.	zodat men kan beoordelen hoe deze incidenten te voorkómen zijn en het achteraf mogelijk is om eventueel de proce-dure aan te scherpen.
Friese Front	5.6.3.1	Om significant negatieve effecten op de zeezoet te voorkomen worden voorwaarden gesteld op basis ...	Om significant negatieve effecten op de zeezoet te voorkómen worden voorwaarden gesteld, op basis ...
Friese Front	5.6.3.2	Om effecten op de zeezoet zo veel mogelijk te beperken	Om effecten op de zeezoet te voorkómen...
Friese Front	5.6.3.2	Door het opvolgen van de onderstaande voorwaarden worden significant negatieve effecten uitgesloten en resteffecten beperkt.	Door het opvolgen van de voorwaarden (zie 5.6.3.4) worden significant negatieve effecten uitgesloten en resteffecten beperkt.
Friese Front	5.6.3.3	...het zou immers kunnen leiden tot verstoring en gehoorschade.	...het zou kunnen leiden tot verstoring en gehoorschade.
Friese Front	5.6.3.3	In de relevante Defensievoorschriften zal worden geborgd routinematige oefeningen	In de relevante Defensievoorschriften zal worden geborgd dat routinematige oefeningen

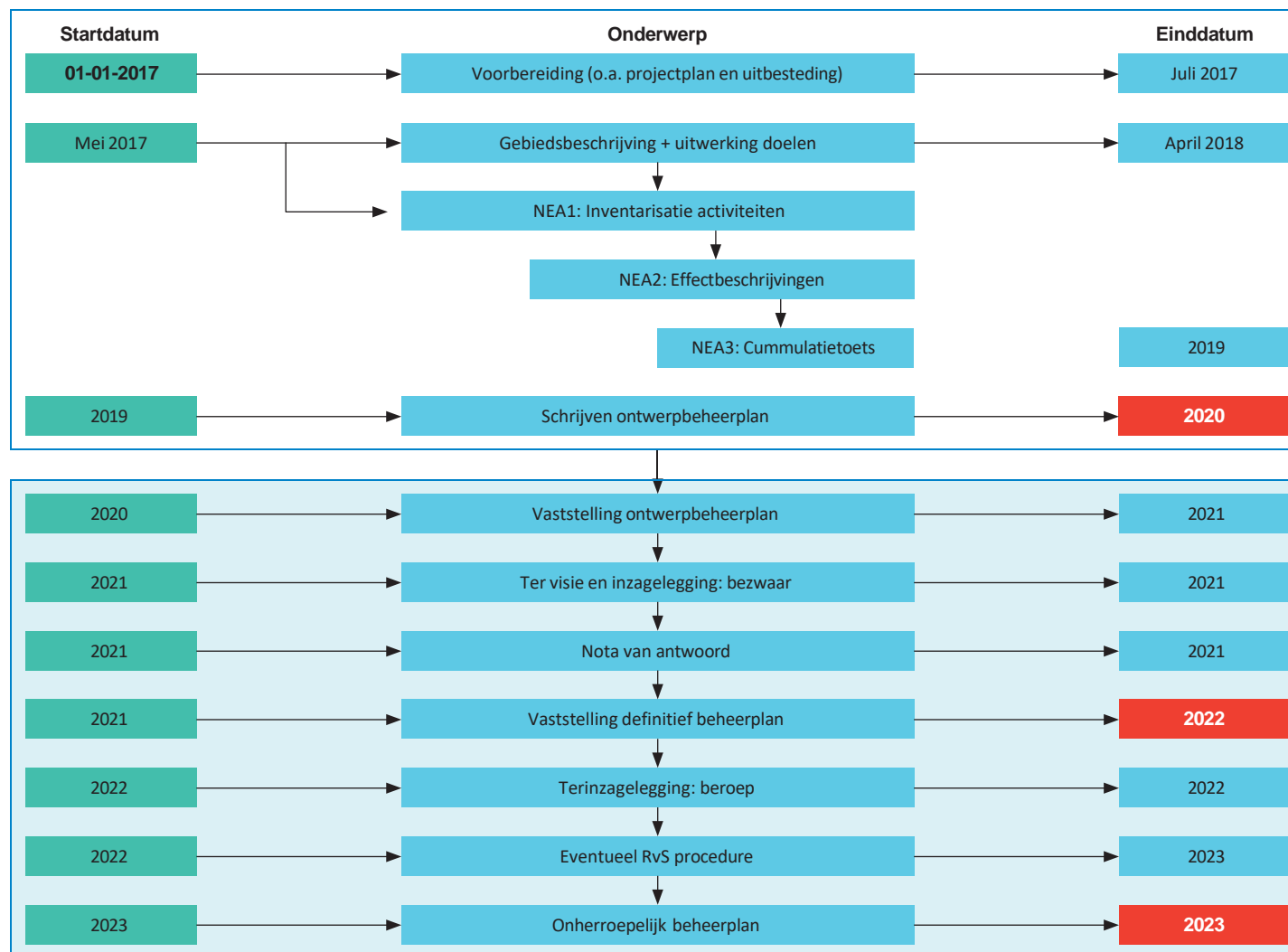
Beheerplan	Hoofdstuk	Oude tekst	Nieuwe tekst
Friese Front	5.6.3.3	Voor vogels zijn geen specifieke maatregelen opgenomen, maar het vermijden van het gebruik van deze systemen in het gebied Friese Front zal voorkomen dat er significant negatieve effecten optreden. De activiteit is vrijgesteld onder voorwaarden waardoor significant negatieve effecten worden voorkomen.	Voor vogels zijn geen specifieke maatregelen opgenomen, maar het vermijden van het gebruik van deze systemen in het gebied Friese Front zal voorkomen dat er significant negatieve effecten optreden. De activiteit is vrijgesteld onder voorwaarden waardoor significant negatieve effecten worden voorkomen.
Friese Front	5.6.3.4	met Rijkswaterstaat afstemmen of en op welke voorwaarden dat gebeurt.	met Rijkswaterstaat afstemmen of en onder welke voorwaarden dat gebeurt.
Alle	5.6.4.3	Om significant negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstellingen te beperken	Om significant negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstellingen te voorkomen
Friese Front	5.6.5	Controle en onderhoud wordt uitgevoerd buiten de ruiperiode van de zeezoet, die valt in de maanden juli tot en met oktober.	Controle en onderhoud worden uitgevoerd buiten de ruiperiode van de zeezoet, die valt in de maanden juli tot en met oktober.
Friese Front	5.7.1.2	Winning is niet toegestaan op minder dan 1500 meter afstand van werp-, rust- en zooggebieden van zeehonden, binnen een afstand van 500 meter van vogelconcentraties en binnen 100 meter van gebieden waar zich levende schelpenbanken bevinden.	Winning is niet toegestaan binnen een afstand van 500 meter van vogelconcentraties en binnen 100 meter van gebieden waar zich levende schelpenbanken bevinden.
Friese Front	5.7.3	Schietoefeningen met vliegtuigen vinden voornamelijk plaats in het 2e kwartaal van de oppervlakte van het jaar en het minst in de winter.	Schietoefeningen met vliegtuigen vinden voornamelijk plaats in het 2e kwartaal van het jaar en het minst in de winter.
Friese Front	5.8	er dienen mitigerende maatregelen opgenomen te worden waardoor de effecten worden voorkomen of beperkt,	er dienen mitigerende maatregelen opgenomen te worden, waardoor de effecten worden voorkomen of beperkt,
Friese Front	5.8.1	om significant negatieve effecten op de zeezoet zoveel mogelijk te beperken.	om significant negatieve effecten op de zeezoet te voorkomen.
Friese Front	5.8.1	indien dit niet mogelijk is wordt dringend geadviseerd om waargenomen groepen zeezoeten te vermijden door er omheen te varen;	indien dit niet mogelijk is wordt dringend geadviseerd om waargenomen groepen zeezoeten te vermijden;
Friese Front	5.8.1	Bij een incident en de aanwezigheid van vogels worden meteen duizenden vogels tegelijk getroffen.	Bij een incident en de aanwezigheid van vogels kunnen meteen duizenden vogels tegelijk worden getroffen.
Friese Front	5.9	3 zeedagen voor Nederland; 2 zeedagen voor Duitsland en Denemarken; en 1 zeedag voor de UK.	- 3 zeedagen voor Nederland; - 2 zeedagen voor Duitsland; - 2 zeedagen voor Denemarken; - 1 zeedag voor het Verenigd Koninkrijk.
Friese Front	6	Om tijdens de beheerperiode tussentijdse verslechtering en verstoring te voorkomen,	Om tijdens de beheerplanperiode tussentijdse verslechtering en verstoring te voorkomen,
Friese Front	6.2.2	door middel van gecoördineerde beheersmaatregelen in het hele Noordzeegebied.	door middel van gecoördineerde beheermaatregelen in het hele Noordzeegebied.
Alle	DB/KB: 6.2.5 FF: 6.2.4	phytoplankton	fytoplankton
Alle	DB/KB: 6.2.6 FF: 6.2.5	Kaderrichtlijn Mariene strategie (KRM)	Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM)
Klaverbank	6.3	het gehele NCP	de gehele EEZ
Doggersbank	7.2	-	Ook zijn er activiteiten geïdentificeerd waarvan een significant negatief effect niet kan worden uitgesloten, zoals verontreinigingen en onderwatergeluid.
Doggersbank, Klaverbank	7.2	Het doel wordt naar verwachting op z'n vroegst in de tweede of derde beheerplanperiode bereikt.	Het doel wordt naar verwachting pas in de tweede of derde beheerplanperiode bereikt.

Beheerplan	Hoofdstuk	Oude tekst	Nieuwe tekst
Friese Front	7.2	De voorwaarden en mitigerende maatregelen in hoofdstuk 5 hebben als doel dat het leefgebied van de zeezoet niet achteruit gaat.	De voorwaarden en mitigerende maatregelen in hoofdstuk 5 hebben als doel te bewerkstelligen dat het leefgebied van de zeezoet niet achteruit gaat.
		Communicatie over Friese Front gaat in veel gevallen goed samen met die over de overige Natura 2000-gebieden op de Noordzee,	Communicatie over Friese Front gaat in veel gevallen goed samen met de overige Natura 2000-gebieden op de Noordzee,
Doggersbank, Klaverbank	9	op korte of langere tijd gehaald	op korte of langere termijn gehaald
Friese Front	9	worden in het beheerplan richtlijnen voorgesteld voor scheepvaart buiten de bestaande scheepvaartroute, echter zijn deze niet afdwingbaar.	worden in het beheerplan richtlijnen voorgesteld voor scheepvaart buiten de bestaande scheepvaartroute, maar deze zijn niet afdwingbaar.
Alle	Annex 3	Kaderrichtlijn mariene strategie	Kaderrichtlijn Mariene Strategie
Friese Front	Annex 3	het gemeenschappelijk visserijbeleid	het Gemeenschappelijk Visserijbeleid
Alle	Annex 4	Dit soort ecosystemen herbergen veelal een hoge diversiteit	Dit soort ecosystemen herbergt veelal een hoge diversiteit
Alle	Annex 4	cruciaal paai-, voorplantings- en/of opgroeigebied	cruciaal paai-, voortplantings- en/of opgroeigebied
Alle	Annex 4	Biotische gemeenschappen van kustgebonden habitat kunnen een geringe tolerantie hebben	Biotische gemeenschappen van kustgebonden habitats kunnen een geringe tolerantie hebben
Alle	Annex 5		Kop toegevoegd: "Richtlijnen per categorie" boven de tabel met richtlijnen voor de verschillende categorieën.
Doggersbank, Klaverbank	Annex 5	Onder explosieven opruimen staat: gevoelige periodes van zeezoogdieren (mei-augustus)	gevoelige periodes van zeezoogdieren (mei-juni)
Friese Front	Annex 5	De algemene richtlijnen voor scheepvaart gelden zoals in paragraaf 5.4 beschreven.	Daarnaast gelden de algemene richtlijnen voor scheepvaart.
Doggersbank, Klaverbank	Annex 5	-	Voor Cat 2. Normale bedrijfsvoering mijnbouw toegevoegd: <i>Voor vaarbewegingen van werkverkeer naar en van de platforms gelden de algemene richtlijnen.</i>
Doggersbank, Klaverbank	Annex 5	... afstemmen of en op welke voorwaarden dat gebeurt.	.. afstemmen of en onder welke voorwaarden dat gebeurt.
Friese Front	Annex 5	Onderhoud wordt indien mogelijk/voor zover mogelijk uitgevoerd buiten de ruiperiode van de zeezoet	Onderhoud wordt voor zover mogelijk uitgevoerd buiten de ruiperiode van de zeezoet
Friese Front	Annex 5	Defensie zal laag- en midfrequente sonarsystemen uitsluitend in het gebied Friese Front gebruiken uit operationele noodzaak. In de relevante Defensievoorschriften zal worden geborgd dat routinematige oefeningen en testen niet in het gebied Friese Front zullen plaatsvinden en zal tevens een veilige afstand tot het gebied in acht genomen worden.	Defensie zal laag- en midfrequente sonarsystemen uitsluitend in het Natura 2000-gebied Friese Front gebruiken uit operationele noodzaak. In de relevante Defensievoorschriften zal worden geborgd dat routinematige oefeningen en testen niet in het Natura 2000-gebied Friese Front zullen plaatsvinden en er zal tevens een veilige afstand tot het gebied in acht genomen worden.
Doggersbank, Klaverbank	Annex 5	(LNV en RWS)	(Ministerie van LNV en Rijkswaterstaat)
Doggersbank	Annex 5	-	Voor Cat 2. toegevoegd: <i>Indien het wel noodzakelijk is om door het gebied Doggersbank te varen gelden de algemene richtlijnen.</i>

Beheerplan	Hoofdstuk	Oude tekst	Nieuwe tekst
Klaverbank	Annex 5	-	Voor Cat 2. toegevoegd: <i>Indien het wel noodzakelijk is om door het gebied Klaverbank te varen gelden de algemene richtlijnen.</i>
Klaverbank	Annex 5	Tevens dient het bedrijf een uitvoeringsplan in te dienen bij Rijkswaterstaat ter instemming.	Tevens dient het bedrijf een uitvoeringsplan in te dienen bij Rijkswaterstaat ter instemming.
Doggersbank, Klaverbank	Annex 5	Voorafgaand aan het onderhoud wordt de locatie geïnspecteerd...	Voorafgaand aan het onderhoud dient de locatie te worden geïnspecteerd...
Klaverbank	Annex 5	Projectmatige monitoring en onderzoek is wel vergunningplichtig.	Projectmatige monitoring en onderzoek is vergunningplichtig.
Doggersbank, Klaverbank	Annex 5	Bij het onderzoek worden geen materialen gebruikt die een verontreinigend effect hebben op de omgeving.	Bij het onderzoek mogen geen materialen worden gebruikt die een verontreinigend effect hebben op de omgeving.
Friese Front	Annex 5	Er mag geen afval en dergelijke worden achtergelaten in het gebied. Onderzoeksmaterialen dienen na afloop van het onderzoek weer verwijderd te worden.	Er mag geen afval worden achtergelaten in het gebied en onderzoeksmaterialen dienen na afloop van het onderzoek weer verwijderd te worden.
Friese Front	Annex 5	Controle en onderhoud wordt uitgevoerd buiten de ruiperiode van zeekoet,	Controle en onderhoud worden uitgevoerd buiten de ruiperiode van zeekoet,
Friese Front	Annex 5	Er mag geen afval worden achtergelaten in het gebied en er mogen geen materialen gebruikt worden die een verontreinigend effect hebben op de omgeving.	Er mag geen afval worden achtergelaten in het gebied en er mogen geen materialen worden gebruikt die een verontreinigend effect hebben op de omgeving.
Doggersbank, Klaverbank	Annex 5	Deze maatregelen zijn bedoeld om de habitat H1110C te beschermen en de kwaliteit te verbeteren.	Deze maatregelen zijn bedoeld om habitat H1110C te beschermen en de kwaliteit te verbeteren.
Doggersbank	Annex 5	Voor de Doggersbank geldt dat bovenstaande afspraken verder...	Voor Natura 2000-gebied Doggersbank geldt dat bovenstaande afspraken verder...
Klaverbank	Annex 5	In het kader van Natura 2000 zijn in de gemeenschappelijke aanbevelingen voor het gebied Klaverbank de volgende instandhoudingsmaatregelen opgenomen:	In het kader van Natura 2000 zijn in de gemeenschappelijke aanbevelingen voor het Natura 2000-gebied Klaverbank de volgende instandhoudingsmaatregelen opgenomen:
Alle	hele document		Door alle documenten zijn punten en komma's aangepast t.b.v. verbetering van de leesbaarheid.

Bijlage 5: Planning Natura 2000-beheerplannen EEZ bij aanvang

Project Noordzee/EEZ

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
Postbus 20901 | 2500 EX Den Haag

Februari 2023